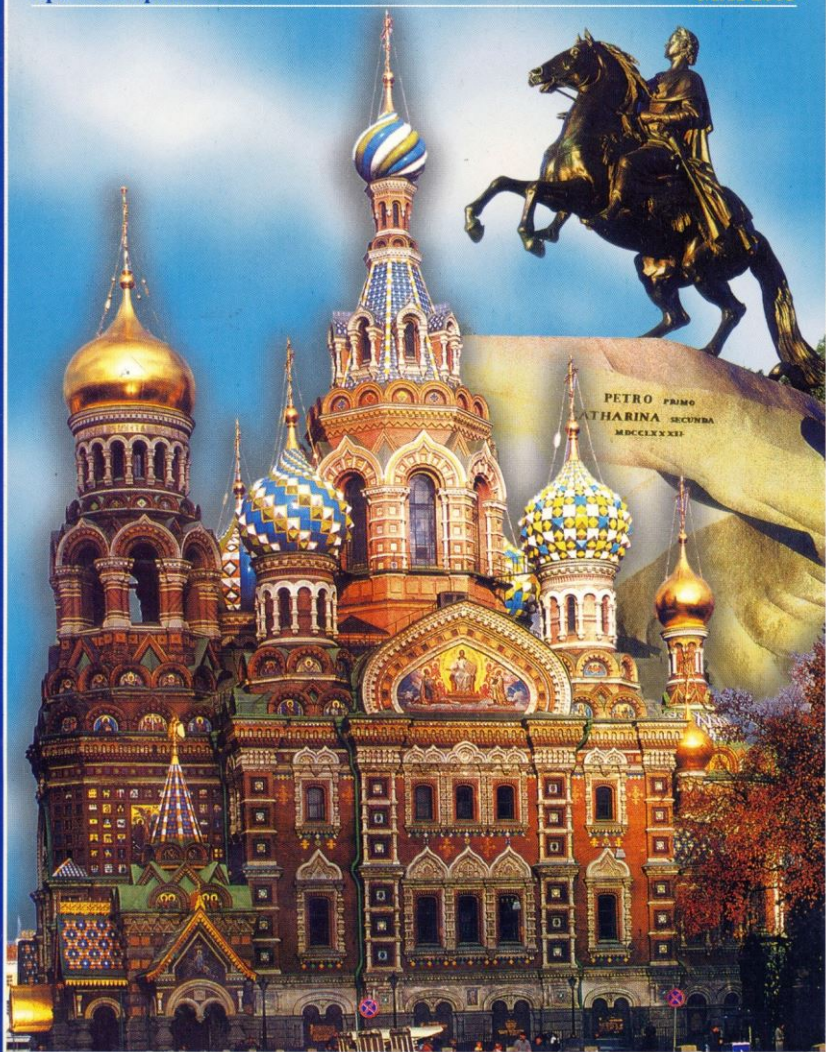
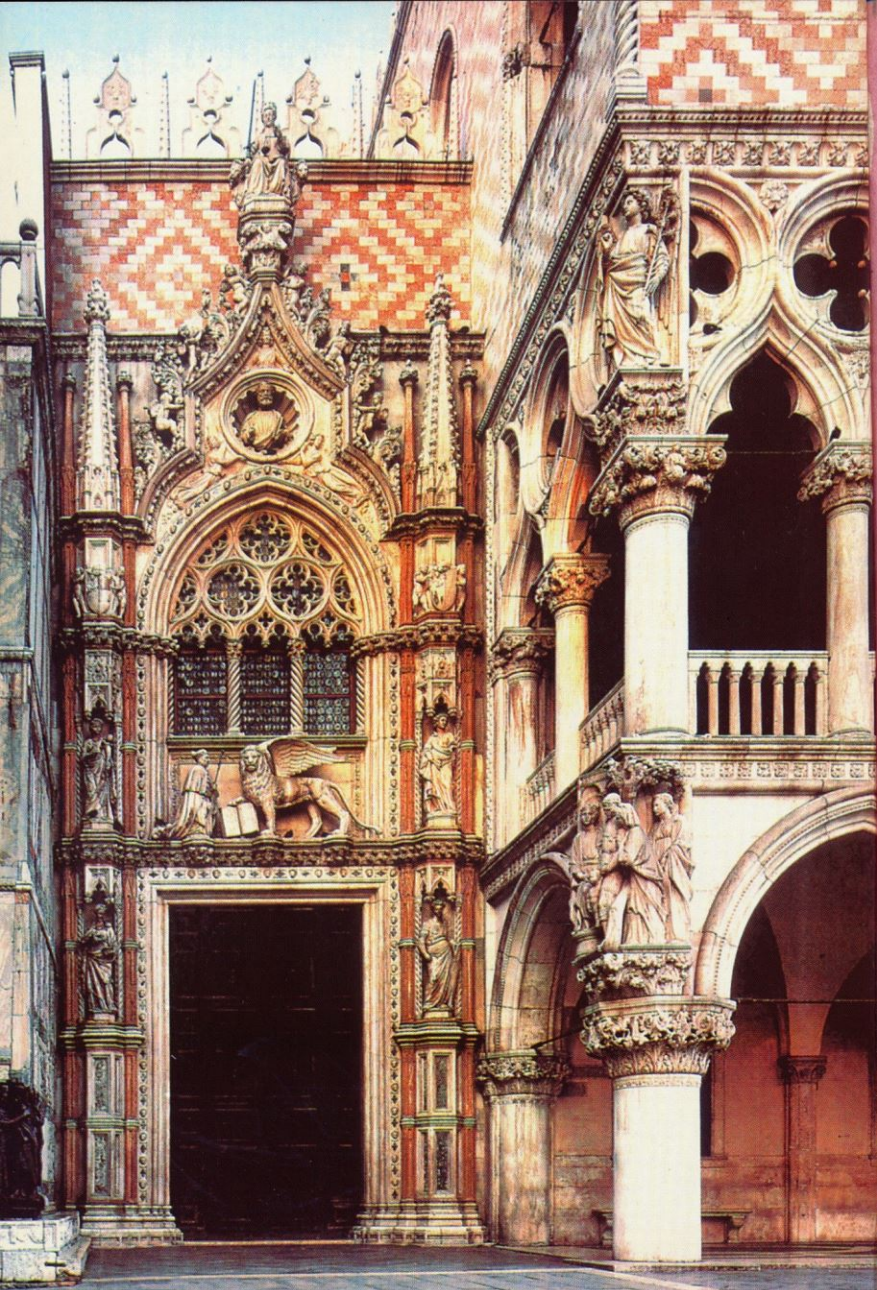

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2003

magazin istoric

Anul XXXVII – serie nouă – nr. 5 (434)
mai 2003

<http://www.itenet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itenet.ro

1 Sankt Peterburgul, care își serbează în această lună 300 ani de la întemeiere, este punctul în care se întâlnesc cel mai bine tradițiile străvechi ale Rusiei – ilustrate de această splendidă biserică ridicată în secolul XIX – cu spiritul Europei adus de Petru cel Mare, a cărui statuie (cunoscută și sub numele de „Călărețul de aramă”; realizată în anul 1782 de sculptorul Etienne-Maurice Falconet) tronează în Piața Decembristilor

2 Detaliu din Palatul Dogilor, reședința conducătorilor republicii venețiene, care se logodeau în fiecare an cu marea

3 Obiecte de artă ce aparțin civilizației turkmenice

4 Constantin cel Mare a fost împăratul roman care a mutat capitala imperiului de la Roma la Constantinopol, în anul 330. Pentru faptul că prin Edictul de la Milano, din 313, a dispus încetarea persecuțiilor împotriva Bisericii creștine, aceasta l-a primit, împreună cu soția sa Elena, în rândul sfinților. Ultimul împărat al Bizanțului, răpus la 29 mai 1453, avea să poarte tot numele de Constantin

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPÎȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Secretar general de redacție
Florentina Dolghin**

Redactori:

Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

**Secretar de redacție
și macheta artistică**
Theodor Lianos

**Director economic
Doina Pascu**
Documentare
Mădălina Geambașu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat:
Constanța Avram,
Floarea Dragne
Difuzare

Constantin Mușat
Consilieri:

Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăceanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

mai

2003

4 În epicentrul sufletului

*Un ardelean
despre București*

S. PUȘCARIU

5 Patriotism, cât încap în valiza diplomatică

*Raport al serviciilor
secrete americane
despre exilul din Elveția*

D. PREDA

10 Un Raoul Wallenberg al românilor

Florin Manoliu

M. RADNEV

13 2.000 documente inedite

din arhiva Titulescu

Vintilă Brătianu

și problema

reparațiilor de război

G.G. POTRA

DEZUNIRI ȘI UNIRI EUROPENE

18 Promisiuni neonorate

*Zbaterile ultimului
împărat bizantin*

G. SPHRANTZES

20 Nici măcar teama de turc

P. COLES

23 Un vis prea îndepărtat

*Bălcescu și proiectul
Confederației Dunărene*

C. PĂUNESCU

27 Care sunt frontierele Europei?

*Coudenhove-Kalergi
despre viitoarea
Uniune europeană*

N.M. NICOLAE

50 Marea împăcare

*Tratatul franco-german
în imagini*

C. PĂIUȘAN

29 România acum 100 ani

G. FILITTI

33 Unde-i unu, e puterea

Gh. Gheorghiu-Dej

S. ALEXANDRESCU

37 Președintele scriitor

Václav Havel

L. VALENTOVÁ

39 Un român în Machu Picchu

A. BACALL

ISTORIE TRĂITĂ

44 Confesiuni amare
M. GHÎTESCU

◆
51 Arta supraviețuirii
Rabinul Moses Rosen
T. WEXLER

56 Memoriile
unui militar lucid
D-Day la OKW
T. GÂRBEA

61 Cu alai și pompă
*La înscăunarea
domnilor români*
I. ZĂNESCU,
C. ENE

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Ne apărăm
sărăcia și nevoile
și neamul
*Bătălia de la Göktepe,
dintre turkmeni și ruși*
O. GUNDOGDIEV

71 Poveștile
Sankt Peterburgului
A. DUNAEVA

EVENTIMENT

75 Prizonieri în
propria țară
Deportați în Bărăgan
I. SĂLĂVĂSTRU

POVEȘTEA UNOR ACTE MICI

76 Angajament
în fața judecătorului
S. CÂLȚIA

77 Singurătatea
unui „bandit” comunist
Vasile Motrescu
TH. BĂRBULESCU,
L. ȚĂRANU

81 Un ambasador
și șase președinți
*Întâmplări din afara
arhivelor*
F. DOLGHIN

CLIO ANUNȚĂ

85 Adevăratul nume
al celui
mai înalt munte
A.E. BUDURA

87 Orașul logodit
cu marea
Veneția
A. CARAGEA

HOOVER INSTITUTION

91 Pertractările
Restaurației
L. COSOVANU

RUBRICI

70 Pentru Biblioteca
dumneavoastră

93 Amprente în timp
Fotografii de la cititori

80; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

IMPRESII DIN BUCUREȘTI

Ceea ce mă face să mă simt atât de tânăr când văd Bucureștii e mai presus de toată dragostea pentru capitala țării românești. O purtam cu mine, în anii de dinainte de război, ascușă în pieptul meu, unde nu puteau pătrunde privirile bănuitoare ale finanților [funcționari înarmați însărcinați și cu controlul de vamă] de la Predeal și ale jandarmilor de la Ițcani,

și o port, mărită, în suflăt, de când granițele au încetat de a mai fi. Pe ea am căutat s-o sădesc în sufletele elevilor mei în anii grei, când Bucureștii erau atât de departe, și aș vrea să o torn și astăzi în inima atâtor ardeleni care se simt străini de capitala țării lor, pentru că o judecă după aparențele-i înșelătoare [...]

Cât de fericitoare este această dragoste! Ea te face să-ți păstrezi seninătatea sufletească, când în jurul tău vezi frunți încrețite de griji, să zărești partea frumoasă a vieții și să nădăjduiești în viitor când alții îți înfățișează în colori atât de negre ziua de azi și cea de mâine.

„La București nu-i seriozitate“, îmi spune un coleg de școală pe care-l întâlnesc în Cluj, ajuns acum, din băiatul vesel și zglobiu de odinioară, un grav „consilier“ cu vorba apăsată și cu sprâncene încruntate. „Străzile mișună de un roi de perde-vară și de femei luxoase, în cafenele discuții gălăgioase și superficiale, toți fac politică rentabilă de căpătuială...“

Le cunosc de mult aceste judecăți ușoare, aceste locuri comune care circulă din nefericire la cei ce sunt gata să condamne înainte de a cunoaște [...]. Nu-mi plac nici mie gălăgioșii filfizoni care pun lumea la cale și afișează cu orice ocazie cunoștințe ieftine, câștigate prin

SEXTIL PUȘCARIU

lectura regulată a gazetelor de bulevard. Dar eu cunosc la București mai mulți oameni cu adevărat culti, și în același timp discreți, decât are Ardealul întreg.

E adevărat că trecând pe Calea Victoriei te miri de unde se găsesc atâția oameni care au vreme să se plimbe cu ceasurile, pe când tu, bietul, nu știi cum să-ți mai împarți vremea.

Dar nicăieri n-am cunoscut mai mulți oameni harnici, cu o putere de muncă uriașă și cu dor de activitate, decât la București. Luxul exagerat e regretabil, dar el e în firea noastră, și dacă un străin a putut să zică despre țara noastră că are cele mai frumoase femei și că orice româncă calcă asemenea unei împărătese, este pentru că, spre a fi frumoasă, femeia trebuie să se îmbrace bine. Dar cei ce se plimbă în automobile, au case, pe pereți tablouri de ale pictorilor noștri de talent și salonașe pline de obiecte de artă, în care se face muzică bună și se discută cu pricepere literatură. Politica, pentru mulți, este mijlocul cel mai sigur de a-și crea, fără osteneală mare, o situațiune, dar dacă luptele politice la noi sunt atât de vehemente și necumpătate este pentru că foarte mulți, foarte mulți au convingerea că numai cu ideile lor și ale partizanilor lor politici țara se poate feri [...]

În București am găsit în toate timpurile mai multă dragoste pentru Ardeal decât invers. Dar nu iubirea egală și constantă care trebuie să existe între frați, ci dragostea pasionată care izbucnește cu foc, dar e supusă, tocmai de aceea, la dezamăgiri și se răcește prea ușor...

(Memorii, Ed. Minerva, 1978, pp. 490-493)

ROMÂNI SUSPECTI ÎN OCHII ALIAȚILOR

DUMITRU PREDĂ

Între izvoarele care ne oferă date prețioase pentru reconstituirea istoriei emigrației române de după 1945, la un loc apar se înscriu, fără îndoială, rapoartele și notele informative întocmite de serviciile secrete din statele occidentale, în primul rând din S.U.A. Cunoașterea lor mai îndepărate, grație, mai ales în ultimul deceniu, deschiderii unor fonduri arhivistice greu accesibile la nivelul cercetărilor și publicului interesat, ne oferă – nu de puține ori – o imagine mult mai complexă și nu întotdeauna identică cu aceea pe care ne-am format-o sau ne-a fost sugerată și transmisă de-a lungul anilor prin alte surse, în principal cele provenind chiar de la unii dintre participanții direcți la evenimente.

Documentele la care ne referim pun adesea în evidență, în funcție de calitatea informațiilor primite și de interesele în joc, aspecte și legături ce nuanțează cadrul istoric

și acțiunile în care au fost angrenate persoanele respective, evoluția acestora în raport cu dinamica schimbărilor produse pe plan internațional și în țara de origine.

Istoria emigrației române, în primul rând a celei politice din ultimii 60 de ani, rămâne o sarcină prioritară a istoriografiei noastre. Iar dacă dorim să obținem o evaluare cât mai exactă a valorii și forței acestora în lupta împotriva totalitarismului, pentru impunerea unei reale democrații în România va trebui să facem apel și să supunem analizei critice serioase toate categoriile de izvoare, chiar și mărturiile mai puțin plăcute.

Studiul întreprins recent în arhivele federale americane, care ne-a condus la cercetarea pentru prima dată de către un istoric român a unor importante materiale dintre anii 1945-1991, avea să-mi ofere surprize numeroase, o parte din acestea fiind dezvăluite și cititorilor revistei

Magazin istoric. În rândurile ce urmează prezentăm un astfel de document elaborat de un agent al serviciilor secrete ale S.U.A., datat 1946 și intitulat *Români suspecți din Elveția*. De altfel, nu numai românii au fost în atenția serviciilor secrete, ci toți refugiații provenind din fostele state aliate sau ocupate de al III-lea Reich. Era timpul „suspiciunilor totale” și al găririi unor elemente, unele cu un trecut politic, diplomatic sau cultural prestigios, care să poată fi utilizate sau „neutralizate” pe noua tablă strategică a relațiilor internaționale post-belice.

Deci nu ne poate surprinde nici măcar apariția unui Grigore Gafencu sau Vespasian V. Pella pe asemenea liste, în timp ce alte personalități sau funcționari publici care serviseră sau colaboraseră deschis cu

regimul Antonescu își găseau acolo un loc firesc.

Ceea ce se desprinde la o primă lectură atentă a raportului menționat este starea de dezorientare în care se aflau toți în acele momente, preocuparea lor constantă de a-și găsi o cale sau un mijloc la supraviețuire, refuzând să reintre într-o țară revenită la o democrație suspectă sub cizma ocupantului de facto sovietic. Sunt, de asemenea, interesante legăturile ce se stabilesc – dincolo de cele de rudenie, foarte prezente – între indivizi cu concepții și orientări politice, ca și cu origini etnice diferite, care, în alte împrejurări, ar fi trebuit să genereze situații antagonice de netrecut.

Dar să vedem ce informații transmitea autorul documentului șefilor săi de la Washington.

● Gafencu îl preferă pe Antonescu britanicilor ● Domnul Markus Halpern preda cursuri despre diversele utilizări ale valizei diplomatice ● Demis pentru incompetență de la Bratislava, Nicolae Lahovary era numit la Berna datorită prieteniei cu von Killinger ● Pamfil Șeicaru obținuse numirea ginerelui într-un post la Berna pentru a putea scoate averea din țară

Primul pe listă era Grigore Gafencu. Prezentarea începea cu numirea lui – fusese până atunci titularul Ministerului Afacerilor Străine –, la cererea regelui Carol II, ca ministru al României la Moscova. Potrivit autorului raportului, trei elemente îl recomandau pentru acel post: „străbunicul, un englez numit Sanders, se stabilise în Rusia și fusese naturalizat acolo; mama era originară din Ucraina; soția, o franțuzoaică [Blanche-Nușeta], dansase înainte de primul război mondial la Sankt Peterburg și Moscova și cunoștea bine viața rușilor”. În timpul șederii în capitala U.R.S.S. a strâns materialul pentru cartea *Preliminariile războiului în Est*, care a fost publicată doi ani mai târziu, la Geneva (*Magazin istoric*, nr. 12/2001).

Documentul preciza că „el a declinat oferta lui Sir Stafford Cripps [ambasadorul britanic la Moscova] de a-l însoți la Londra și a forma un guvern liber al românilor, preferând să se prezinte lui Antonescu. Trei luni mai târziu, și-a făcut apariția la Geneva și a luat un apartament luxos pe Rue des Granges nr. 4, închiriind în același timp o vilă la Bellevue, pe malul lacului. Dădea petreceri luxoase și trăia pe picior mare, ceea ce era incompatibil cu statutul lui de diplomat care își părăsise țara și se refugiase în Elveția. Mai mult, a afirmat în mod public faptul că mareșalul Antonescu și, în special, Mihai Antonescu erau mari patrioți și jucau un joc foarte inteligent”. În sfârșit, atunci „când guvernul Antonescu a fost răsturnat și noua putere a pus mâna pe documentele secrete

de la Ministerul Afacerilor Străine, a devenit evident faptul că Gafencu a primit mari sume de bani din partea regimului Antonescu”.

Gafencu plecase, în urmă cu câteva luni, la Paris, însoțit de Ozias Halpern – personaj asupra căruia vom reveni îndată –, un evreu a cărui companie o căuta pentru justificarea schimbării sale de atitudine și a proaspetelor sale sentimente antifasciste. În capitala Franței a încercat, fără succes, să îl vadă pe generalul de Gaulle. A fost primit de reprezentantul U.R.S.S. [Aleksandr Efremovici], Bogomolov, care l-a ascultat vreme de două ore, apoi i-a mulțumit, exprimându-și regretul că, deținând un post diplomatic în Occident, nu are competența necesară pentru a discuta problemele Balcanilor. Atunci, Gafencu s-a reîntors la

Geneva mai repede decât intenționase. Primește vizite clandestine regulate, de două ori pe săptămână, ale lui Markus Halpern, tatăl lui Ozias, o personalitate cunoscută în Elveția, gazda tuturor figurilor politice românești importante care au sosit în Elveția, din toate timpurile și toate regimurile.

Următorul personaj pe listă era chiar Markus Halpern. Se născuse în Transilvania. Dispunea de o mare avere. Își plasase banii în apartamente cumpărate la Viena, pe vremea inflației, obținând un asemenea câștig, „încât și-a putut permite să se angajeze în anumite activități politice subterane, menținând contactul cu diplomați, oferindu-le consiliere financiară și inițiindu-i în interesantele utilizări care se pot da valizei diplomatice. Îl cunoștea pe Alexandru Gurănescu, care fusese, înainte de război, ministrul României la Viena. Când, după *Anschluss*, legația din Viena fusese redusă la rangul de consulat, a fost transferat la Legația României din Berna. Îl luase pe Markus Halpern cu el, transportându-i banii și documentele cu valiza diplomatică. Apoi, l-a prezentat pe Halpern tuturor românilor importanți care soseau în Elveția, astfel încât acesta și-a păstrat influența și după ce fostul ministru și-a pierdut slujba.

Halpern și-a oferit sfaturile financiare tuturor, indiferent de simpatiile lor po-

Mihai Manoilescu

litice și cu un mare profit pentru el însuși. În același timp, a căpătat gust pentru politică și diplomatie. Îl cunoștea pe Sokolin, fostul reprezentant sovietic la Liga Națiunilor, și a dus diverși români la el acasă, promițându-le tuturor posturi importante în România. Halpern avea reședințe în Zürich, Lausanne și Geneva și călătorea foarte mult prin Elveția.

Cât s-a aflat la Paris, Ozias Halpern a încheiat câteva

afaceri de succes în franci francezi, pe care i-a cumpărat ieftin în Elveția. Tatăl lui spera să meargă în curând în Franța și mai apoi în Anglia și America.

Înlocuitorul lui Gurănescu în fruntea Legației din Geneva fusese Nicolae Em. Lahovary. Era un diplomat de carieră – după cum nota autorul raportului –, care, adăuga acesta, fusese demis pentru incompetență din funcția de ministru al României la Bratislava. Acolo îl cunoscuse și se împrietenise cu Manfred von Killinger, care avea să ajungă ministrul Germaniei la București. Datorită acestei prietenii obținuse numirea la Berna. A deținut postul pentru trei ani de zile, până în vara lui 1943, perioadă în care a denunțat pe românii refugiați care scăpaseră de naziști și de Garda de Fier. Păstra, în ascuns, cele mai bune relații cu Markus Halpern și, în același timp, achita fondurile necesare pentru propaganda pro-germană a lui Mihai Antonescu în Elveția și acționa ca intermediar pentru plățile făcute de acesta lui Gafencu.

După Stalingrad, totuși, și-a pierdut postul și a fost înlocuit de Vespasian V. Pella. Drept urmare, Lahovary a părăsit legația și s-a închis într-o casă, la Grandson.

Despre Vespasian V. Pella, autorul raportului arăta că fusese profesor universitar. Obținuse postul la Berna pe baza prieteniei cu Mihai Antonescu. Fusese demis la scurtă vreme

Mihai Antonescu – aici robind un discurs la Facultatea de Drept – era protectorul unora dintre exilații români din Elveția

după actul de la 23 august 1944, retrăgându-se apoi în apartamentul său din Route de Florissant, la Geneva, unde continua să primească „cu mult lux”.

Ioan Șoneriu fusese „cu 10 ani în urmă, un tânăr avocat la Căile Ferate Române, a cărui principală sursă de venit o constituiau activitățile extra-conjugale ale soției”. A devenit apoi șef de cabinet, secretar ministerial și subsecretar de stat. Sosise în Elveția în urmă cu aproximativ un an, dar nu ca refugiat. Dispunea de un pașaport diplomatic și de rangul de ministru delegat pe lângă Crucea Roșie, documentul fiindu-i eliberat de Mihai Antonescu, ministrul Afacerilor Străine. Avea o mașină cu număr de corp diplomatic, locuia inițial la Hotel de la Paix, apoi își luase un apartament elegant pe malul lacului.

Relațiile lui cu Crucea Roșie fiind oarecum obscure, autoritățile elvețiene îi ceruseră să-și scurteze șederea, dar în urma intervenției unui fost consul onorific al României pe lângă Crucea Roșie din Geneva, Șoneriu a primit permisiunea să rămână, cu dreptul de a intra în și a părăsi țara după cum dorea. A făcut mai multe călătorii în România. A încercat să intre și în Franța, pentru a plasa francii francezi cumpărați la Geneva, reușind până la urmă. A fost de mai multe ori în acest scop în Franța și a beneficiat și de sfatul lui Markus Halpern. „El speră ca, în curând, să părăsească misiunile Crucii Roșii pentru Marea Britanie și S.U.A.”

Pasajul din raport care îl privește pe Grigore Eduard Ghica este foarte greu lizibil. Se poate înțelege că el se ocupa cu achiziționări pentru

Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București

armata română și cea germană din Elveția (în principal, piei pentru încălțăminte din Spania, Portugalia, poate și America Latină). Și pe el au încercat autoritățile elvețiene să îl determine să părăsească țara, dar a rămas la Geneva, împreună cu soția. Inițial, doar soția a reușit să ajungă în Franța. Ultimele informații obținute de autorul documentului arătau că ea obținuse aprobarea să își aducă și soțul.

Jean (Ion) Th. Florescu, fost ministru de Justiție, fost ministru la Madrid în perioada regimului republican, pe care l-a abandonat în favoarea lui Franco, era nepot al lui V.V. Pella, și sosise abia de un an în Elveția. Avea să rămână la Geneva pentru trei luni, mergând ulterior în Franța, stabilindu-se la Paris.

Mihai Pencovici fusese secretar de legatie la Bruxelles, apoi la Viena, după *Anschluss*, și mai târziu consilier, director al Personalului în centrala Ministerului Afacerilor Străine. Vizita Elveția cam de două ori pe lună, întâlnindu-se în secret, regulat, cu Markus Halpern, aducând

cu el și valiza diplomatică. Când s-a descoperit acest lucru, a fost eliberat din funcție. A plecat în Elveția, unde poza în victimă a regimului. Se străduia să ajungă în Franța, pentru a se angaja în tranzacții cu valută.

La punctul 10 al raportului erau prezentate două personaje: Constantin Argetoianu și Stelian Popescu. Despre primul, autorul știa că nu-și ascunsese niciodată sentimentele pro-germane și fusese președintele Comitetului Director al Companiei Române Bancare, o sucursală a lui Dresdner Bank la București. Stelian Popescu era caracterizat drept primul reprezentant al „răsimului politic ultra-naționalist din România, înainte ca Hitler să ajungă la putere”. Amândoi reușiseră să fugă în Elveția în ultima clipă, grație sprijinului nazist.

Fostul atașat comercial de la Budapesta, Mătășaru, era și un fost adept al Gărzii de Fier. Părăsise orașul sub presiunea apropiierii trupelor sovietice. Sosise la Lausanne și, evident, intrase în legătură cu Halpern. Acesta îl introdusese la Sokolin. Spera ca astfel să devină ministrul României la Berna.

Puțin cunoscut ne este și maiorul Zanea, despre care raportul ne indică că fusese membru al unei misiuni militare pentru furnituri de război trimisă în Elveția. Era considerat și un „om de încredere al secției române a Gestapoului”. Dispunea de câteva milioane de franci elvețieni, avea două mașini și afirma că nu dorea să se întoarcă acasă pentru că nu era de acord cu politica noului guvern de la București.

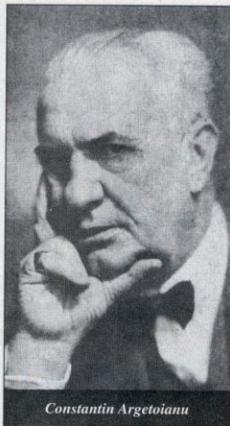
Alexandru Cuzin fusese trimis de regimul Antonescu

în Elveția cu o misiune oficială, pentru a obține bumbac și medicamente. Era în legătură cu maiorul Zanea și acționa ca un intermediar, în schimbul unui comision. Fusese pus pe o listă neagră a britanicilor. Locuise multă vreme la Hotelul Baur au Lac, din Zürich, dar se mutase apoi la altul mai modest.

La punctul 14 apare numele lui Alexandru Colin, un evreu care apăruse într-o zi în gara Lausanne. Scăpase dintr-un lagăr de concentrare cu ajutorul unui general, care îi făcuse rost de un pașaport de serviciu. Se împrietenise cu Zanea și Cuzin, dar autoritățile elvețiene aveau să refuze să îi prelungească permisul de ședere, cerându-i în mai multe rânduri să părăsească țara. Și el figurase pe lista neagră a britanicilor, dar grație unor „intervenții“ fusese șters de pe listele de expulzări. Făcea eforturi pentru a ajunge în Franța, de unde spera să plece în Marea Britanie și America.

Despre un domn Haralamb raportul ne spune că a fost atașat de presă la Berna și a răspuns de propaganda în favoarea regimului Antonescian. După prăbușirea acestuia, se declara favorabil Alianților și procomunist.

Alte două personaje erau prezentate împreună: Pamfil Șeicaru și Marius Cișmigiu. Directorul ziarului *Curentul* devenise – spune autorul documentului – profascist pentru că nu primise bani de la britanici. La apropierea trupelor sovietice de România, obținuse numirea ginerelui său, Cișmigiu, ca

Constantin Argetoianu

secretar doi la departamentul de presă al Legației României din Berna, sub conducerea lui Haralamb. În felul acesta au putut fi evacuate în Elveția toate fondurile și alte obiecte ale familiei. Lui Șeicaru nu i s-a permis să stea în Elveția și a mers în Spania. După schimbarea de regim de la

București, Cișmigiu și-a pierdut postul și a plecat, după trei luni, în Franța. Nu înainte de a vinde pe piața neagră din Geneva o mare cantitate de produse alimentare aduse de la București.

Florin C. Zaharia, penultimul personaj al listei, era un colaborator apropiat al lui Mihail Manoilescu, ministrul Afacerilor Străine care semnase, la Viena, Dictatul din august 1940. Zaharia sosise în Elveția ca reprezentant al uzinelor Malaxa Reșița și ASTRA, toate devenite subsidiare ale lui Göring Werke. În ciuda eforturilor elvețiene de a scăpa de el, a reușit să rămână în țară. Făcea parte din grupul lui Gafencu și locuia la Geneva. Spera să ajungă în Franța, pentru a pleca apoi în America Latină, prin Portugalia.

In sfârșit, ultimul pe listă era diplomatul Florin Manoliu, cel care recent a primit postum titlul de „om drept între popoare“ din partea Institutului Holocaustului din Israel. Era și el un protejat al lui Manoilescu. Lucrase la Legația României de la Vichy, fiind apoi transferat la Berna, în funcția de consilier comercial. Păstra legătura cu Halpern și participase, împreună cu acesta, la câteva tranzacții foarte profitabile. În cursul uneia dintre călătoriile la București – documentul nu ne spune când – fusese arestat. A reușit să-și obțină eliberarea, după care i-a telegrafiat soției, rămasă în Elveția, că spera să fie renumit la Berna, într-un post mai bun decât cel deținut anterior. ■

Stelian Popescu, pe peronul Gării de Nord (dreapta)

În numărul din ianuarie 1994 al revistei, sub titlul **Miracol în timpul Holocaustului**, aduceam la cunoștința opiniei publice o acțiune extraordinară întreprinsă de doi cetățeni români în timpul ultimului război mondial. Astăzi, putem prezenta noi date revelatoare despre unul dintre aceștia – diplomatul Florin Manoliu.

UN NOU „DREPT ÎNTRE POPOARE” – DIPLOMATUL FLORIN MANOLIU

MANASE RADNEV

În anul 1993, am făcut parte din grupul de presă ce însoțea delegația condusă de președintele Ion Iliescu la inaugurarea Muzeului Holocaustului din Washington. Cu acel prilej, Ambasada României mi-a pus la dispoziție un dosar alcătuit pe baza materialelor oferite de profesorul David Kranzler, de la Universitatea orașului New York, un cunoscut cercetător al genocidului nazist. Despre ce era vorba? În aprilie 1944, Adolf Eichmann, cu sprijinul total al autorităților horthyste, a început deportarea masivă a evreilor – inclusiv a celor aflați în Ardealul de Nord, teritoriu ocupat de Ungaria după Dictatul de la Viena – spre lagărele morții din Polonia și Germania. Sute de mii de oameni au pierit în câteva luni în cuptoarele de gaze de la Auschwitz, Dachau, Birkenau, când soarta războiului fusese deja decisă de victoriile coaliției antihitleriste.

Pașapoartele salvatoare

În aceste împrejurări, își încep nobila luptă doi concetățeni de-ai noștri, aflați în Elveția. Unul este George Mandel-Mantello, evreu transilvănean, inițiatorul curajoasei acțiuni, iar celălalt, prietenul lui, diplomatul Florin Manoliu, atașat comercial al Legației române de la Berna. Om de afaceri influent, Mandel-Mantello deținea postul de consul onorific al statului El Salvador la Geneva. În această calitate, el trimite în Ungaria, prin Florin Manoliu, o mie de documente de cetățenie salvadoriană; acesta le distribuie organizațiilor evreiești din Budapesta, scăpând astfel din ghearele naziștilor un număr corespunzător de oameni. De la Budapesta, diplomatul român se duce la Lechința-Bistrița, pentru a înmâna și familiei lui Mantello actele salvatoare. Din

păcate, ajunge prea târziu; familia prietenului său fusese deportată și va fi nimicită, în cea mai mare parte.

Călătoria lui Florin Manoliu a avut și alte consecințe, deosebit de importante, pentru destinul evreilor unguri. Cu ajutorul lui Charles Lutz, ambasadorul Elveției în capitala statului ungar, el s-a întâlnit – scriam în articolul menționat – cu fruntașii comunităților evreiești. Având încredere în el datorită scrisorii de recomandare date de George Mandel-Mantello și a celor 1.000 de acte de cetățenie, aceștia l-au informat și i-au remis două rapoarte, descriind, oraș cu oraș, procesul ghețozării și deportării evreilor din Ungaria și din teritoriile statelor vecine ocupate de autoritățile horthyste. Și astfel, diplomatul român a fost primul reprezentant al unui stat străin care a intrat în posesia unor mărturii revelatoare asupra atrocităților naziste.

Aducerea lor în Elveția de către Manoliu i-a îngăduit și l-a îndemnat pe Mantello să declanșeze o formidabilă campanie de alertare a opiniei publice din Țara Cantoanelor și, în general, din Occident. În mai puțin de două săptămâni au apărut zeci de articole în presa elvețiană și internațională, rapoartele incriminatorii au ajuns în cancelariile diplomatice din Berna și Geneva, silind astfel – în urma protestelor ferme venite din toate colțurile lumii libere – căpeteniile fasciste ale Ungariei să oprească, în iulie 1944, expedierea în masă a evreilor spre uzinele morții. (Până la 13 februarie 1945, când garnizoana germano-ungară din Budapesta se va preda, alți evrei vor muri împușcați sau aruncați în apele înghețate ale Dunării, de către comandourile lui Szalasi, primul ministru al Ungariei.)

Trebuie spus că ambii eroi, dintr-o modestie caracteristică oamenilor superiori, n-au fost preocupați să-și facă publice faptele. Activitatea lor, deși necunoscută până la studiile profesorului Kranzler, a avut o mare eficacitate și a reprezentat aceeași pildă de nobil umanism ca lupta, până la sacrificiul suprem, a celebrului diplomat suedez, Raoul Wallenberg, trimis de altminteri în Ungaria în urma campaniei inițiate de consulul El Salvadorului.

Incidentul de la Vichy

Florin Manoliu, am aflat dintr-un articol-interviu apărut în revista *Realitatea evreiască*, sub iscălitura Iuliei Deleanu, s-a născut la Iași. După studii superioare economice și de drept, a intrat în diplomatie. O supraviețuitoare a pogromului de la Iași, din iunie 1941, Franca Oprescu, se destăinuie revistei: „Dacă noi stăm astăzi de vorbă, faptul se datorează, în mare măsură, prietenului nostru de familie, dr. Florin Manoliu, care ne-a pus în gardă și ne-a sfătuit să părăsim localitatea.“ Conduita lui venea, a continuat dânsa, din „educația primită de la părinți, boieri români democrați, din omenie“.

Cercetând arhivele Ministerului de Externe, am descoperit că, în calitatea sa precedentă de consilier economic al Legației României de la Vichy, diplomatul român a intrat în conflict cu autoritățile germane, care controlau trecerea dintre zona liberă și cea ocupată, întrucât asupra sa s-au găsit, pe lângă documentele oficiale, și aproximativ 300 de scrisori particulare. „Din ordinul d-lui general Ion Antonescu, dl. Manoliu este destituit din funcțiunea de consilier economic, pentru că a abuzat de calitatea sa de curier diplomatic“ – nota o adresă a Direcției Personalului din Ministerul Afacerilor Străine, din 1941.

Imagine de pe „Aleea celor Drepti“

Al 58-lea

Probabil că vrând să-și ajute pe numeroșii concetățeni, surprinși în Franța de ocupația brutală a trupelor hitleriste și, drept consecință, de împărțire a țării, consilierul nostru a încercat să le faciliteze comunicarea. El va fi reîncadrat în diplomație, tot printr-un ordin al conducătorului statului, în urma anchetei care a dovedit nevinovăția sa față de autoritățile românești. În orice caz, un prim gest de insubordonare față de noii stăpâni ai Europei, pe care îl va repeta, trei ani mai târziu, cu alte implicații, când va efectua temerara sa călătorie în Ungaria și în partea ocupată a Transilvaniei.

Adolf Eichmann

Curajul acestei călătorii este pus în evidență și de dificultatea obținerii vizei germane. Nu numai antecedentul la care ne-am referit i-a făcut circumspecți pe nemți, ci și legăturile lui cu fostul ministru de Externe, Grigore Gafencu, și cu președintele Partidului Național-Tărănesc, Iuliu Maniu, ambii cunoscuți pentru opiniile lor democratice, antinaziste.

După ce, în sfârșit, a obținut viza și a ajuns la Viena, Florin Manoliu a fost reținut de germani și transportat la Berlin. În urma protestelor ministerului său tutelar, a fost eliberat și i s-a îngăduit, cu o viză de tranzit pentru Ungaria, să plece la București. Dar, după cum am arătat, el s-a dus la Bistrița, în căutarea rudelor lui Mantello, și de acolo, înfruntând mari riscuri, s-a întors la Budapesta, pentru a-și îndeplini, până la capăt, misiunea sa de salvare.

Din relatările Francăi Oprescu reiese că Florin Manoliu se găsea la București în august 1944, după care a părăsit definitiv țara, nedorind să rămână sub ocupația sovietică și sub regimul comunist. După o ședere la Paris, s-a stabilit în Argentina, unde a devenit profesor universitar de științe economice; a decedat la Buenos Aires, în urma unui infarct miocardic, în anii '70, aflăm de la o nepoată din București, doamna Smaranda Manoliu.

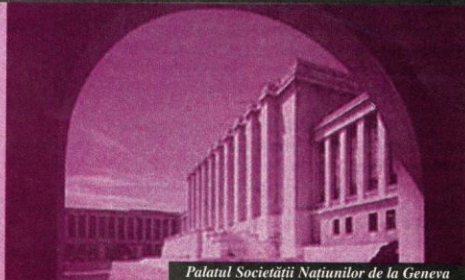
Acțiunile fostului atașat comercial român de la Berna, sprijinite de numeroase mărturii și documente, au ajuns la cunoștința Institutului Yad Vashem din Ierusalim. Creat pe baza unei legi a Parlamentului israelian (Knesset), acest institut are menirea de a perpetua memoria victimelor Holocaustului, onorând, în același timp, gesturile eroice ale neevreilor care, riscându-și viața, au salvat evrei, fără nici un avantaj material. Ei primesc titlul de „Drept între popoare” și li se plantează un copac, la ră-

dăcina căruia este gravat, pe o plăcuță, numele lor. Astfel, de arbori, înobilând nume ca Viorica Agarici, Raoul Șorban, Regina Mamă Elena, am întâlnit plimbându-mă pe „Aleea celor drepi”.

Într-un interviu publicat în presa israeliană, avocatul Ithak Artzi, de origine română, fost vice-primar al Tel Aviv-ului și deputat în Knesset, în calitate de actuală de președinte al comisiei de acordare a titlului „Drept între popoare” din regiunea Tel Aviv, anunța că studiază dosarul lui Florin Manoliu, înaintat la Yad Vashem. „În ultima vreme, spunea domnia sa, au apărut multe mărturii noi, deoarece au căzut barierele spațiului comunist. O serie de evrei care au trăit sau trăiesc acolo abia în ultimul deceniu au început să povestească ce li s-a întâmplat. Anterior au fost situații când nici cei care au salvat evrei n-au dorit să-și dezvăluie faptele.”

După o examinare riguroasă, în care au fost cercetate și surse elvețiene și americane, Comisia centrală, prezidată de un judecător al Curții Supreme a Israelului, a decis ca diplomatul român să facă parte dintre „cei drepi”. Și astfel, celor 57 de arbori cu nume de pe meleagurile noastre li s-a mai adăugat unul, simbolizând curajul și onomia. ■

Fundația Europeană Titulescu

Palatul Societății Națiunilor de la Geneva

2.000 DE DOCUMENTE TITULESCU INEDITE

Total a început în urmă cu aproape zece ani.

La puțin timp după editarea, în 1994, a lucrării Nicolae Titulescu, Politică externă a României. 1937 și a versiunii în limba engleză, Romania's Foreign Policy. 1937, un corespondent elvețian ne-a informat că dispune de editia originală, în limba franceză, a acestei lucrări și că ne-o ține la dispoziție. Am intrat curând în posesia ei și am editat-o în 1996, sub titlul Nicolae Titulescu, La politique extérieure de la Roumanie. 1937. Introducerile la cele 3 ediții precizează, cu exactitate, motivele care l-au condus pe autor la acest demers, circumstanțele în care lucrarea s-a elaborat, cauzele care au împiedicat apariția sa, atât în țară cât și în străinătate, și, în fine, succesiunea reală a definitivării edițiilor, pe de o parte, și dinamica editării lor în România, în anii '90, pe de altă parte.

Am avut ulterior o îndelungată corespondență cu domnul doctor Gilbert Monney-Câmpeanu – căci despre dânsul este vorba –, am avut substanțiale convorbiri la București, Geneva și Paris, una mai interesantă decât cealaltă, pentru a afla și a mă convinge în cele din urmă că domnia sa deține un adevărat tezaur documentar.

Nu voi stăruî în acest cadru – deși ar merita să o fac altcândva, altundeva – asupra filmului integral al identificării documentelor, asupra cercetărilor urmărind stabilirea valorii de piese originale și inedite, asupra circumstanțelor în care s-a convenit asupra donării lor și, în fine, asupra clauzelor juridice subscrise de donator și donatar.

Mi-am pus de la început întrebări privind proveniența acestor documente. Domnul doctor Gilbert Monney-Câmpeanu mi-a oferit fără reticențe explicații și precizări pe care spațiul nu ne permite să le redăm decât succint.

Timp de 40-50 de ani, aceste documente au fost deținute de domnul George Anastasiu (1905-1992), diplomat român de carieră, licențiat în drept al Universității din București și diplomat al Academiei de Drept Internațional de la Haga. În 1934, George Anastasiu a fost chemat ca șef de cabinet al lui Nicolae Titulescu. În toamna anului 1935, aflat în vacanță la Cap Martin, Nicolae Titulescu – de acord cu Ecaterina Titulescu, Savel Rădulescu, Nicolae Raicoviciu – a încredințat lui George Anastasiu sarcina de a-i aduna și a-i clasa toate înscrisurile sale în scopul redactării ulterioare de către „Patron” a unor eventuale memorii. În anii următori, rând pe rând, din partea lui Nicolae Titulescu personal și ulterior din partea Ecaterinei Titulescu și a lui Ion Burcă (la cererea Ecaterinei Titulescu), George Anastasiu a primit noi și noi documente, constituind un fond compact, cuprinzând o mare cantitate de piese în original, dar și în copie. Dinamica intrărilor și ieșirilor din acest fond, ca surse și destinații, poate constitui obiectul unei alte abordări și prezentări. Vom preciza doar că o mare parte din documentele Titulescu, care au fost un timp în custodia lui George Anastasiu (și amintim doar cele 187 caiete personale, format mare, aparținând fostului om politic și diplomat român), au ajuns, prin decizia Ecaterinei Titulescu – greu

de spus dacă prin vânzare sau donație –, la The Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Hoover Archives, Stanford University, Palo Alto, California, S.U.A.

La 26 septembrie 1986, George Anastasiu a desemnat ca moștenitor al tuturor lucrurilor sale din Elveția (inclusiv cele privind pe Nicolae Titulescu) pe domnul doctor Gilbert Monney-Câmpeanu.

La 8 ani de la primele contacte, după alte întâlniri și convorbiri, domnul doctor Gilbert Monney-Câmpeanu a decis donarea acestor documente Fundației Europene Titulescu, prin actul de donație, pe care l-am semnat ca director al Fundației Europene Titulescu, în calitate de donator, la 26 octombrie 2002, la Vetroz (Elveția), documente preluate și aduse în aceeași lună în țară.

Au intrat astfel în posesia Fundației Europene Titulescu un total de 1.630 pagini-document (telegame, note personale, note de convorbiri, memoranduri, declarații de presă, discursuri) și 425 scrisori adresate de personalități române și străine, toate elaborate în perioada 1923-1931.

Printre scrisorile și telegamele trimise lui Nicolae Titulescu găsim înscrisuri – menționate aleatoriu – semnate de: Regina Maria a României, Regina Olga a Greciei, Patriarhul Miron Cristea, Alexandru Averescu, Ion I.C. Brătianu, Vintilă I.C. Brătianu, Nicolae Iorga, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, dr. N. Lupu, Ion Cantacuzino, Ion Antonescu, Elena Văcărescu, Martha Bibescu, Dimitrie I. Ghika, Grigore Gafencu, Constantin Vișoianu, Nicolae Petrescu-Comnen, Vespasian V. Pella, Viorel

Virgil Tilea, Eric Drummond, Mineiteiro Adatci, Edouard Herriot, Ramsay MacDonald, Austen Chamberlain, Gustav Stresemann, Dino Grandi, François Poncet, Frank Billy Kellogg, St. Aulaire, Henri de Jouvenel, Madeleine Brissson, Louise Weiss ș.a.

Documentele menționate sunt în imensa lor majoritate originale, redactate în limbile română, franceză, engleză, germană.

Aflate în stadiu înaintat de prelucrare, arhivistică și redacțională, ele vor fi publicate începând cu acest an, unele dintre ele completând ceea ce aveam până acum pentru volumul de documente privind primul mandat al lui Nicolae Titulescu de ministru al Afacerilor Străine (iulie 1927-iulie 1928), iar altele, scrisorile, vor face obiectul unui volum aparte, păstrând integritatea lor inițială în fondul George Anastasiu.

Neîndoielnic, apariția acestora ține nu doar de efortul editorilor – colegii mei, oameni de aleasă ținută intelectuală și morală –, ci și de întrunirea condițiilor material-financiare pe care nu le putem determina și controla.

Publicăm astăzi – demersul nostru se integrează preocupărilor statornice ale revistei Magazin istoric de a face cunoscute în premieră documente privind istoria României, evenimente, partide, personalități, proiecte – o scrisoare trimisă lui Nicolae Titulescu de Vintilă I.C. Brătianu, la sfârșitul anului 1924.

Ea venea în pregătirea Conferinței de la Paris din ianuarie 1925 a miniștrilor de Finanțe ai țărilor aliate, care urma să discute reglementarea reparațiilor de război.

George G. POTRA

Am ajuns la un punct critic al chestiunii aplicării tratatelor

București

21 decembrie 1924

MINISTERUL FINANTELOR
CABINETUL MINISTRULUI

Iubite Lordule,

Iată o scrisoare ce ți-era destinată încă demult, dar treburile curente și îndeosebi bugetele m-au absorbit în timpul din urmă. A trebuit deci să mă mulțumesc să-ți răspunz la diferitele telegame și scrisori ce mi-ai trimis în chestiile ce aparai, prin mijlocul mai expe-

ditiv al telegamelor. Dacă, cum mi-ai telegrafiat, ne vom întâlni la 4 ianuarie la Paris, vom putea mai pe lung să reluăm conversațiile noastre întrerupte la Geneva.

Până atunci, aș vrea să-ți dau câteva explicații asupra celor ce mă aștept eu la Paris și de ce te-am rugat să rupi două zile mai mult din vacanție pentru a veni înaintea mea acolo.

Atât din scrisoarea d-tale trimisă în ziua Sfântului

Nicolae asupra atmosferei găsită acolo, cât și din toate câte mi le-ai comunicat cu prilejul discuției Relief Bonds la Londra, dar și din tot ce resimțim și pe aici, fie direct, fie prin Afacerile Străine, atmosfera ce vom găsi la Paris împrejurul Conferinței nu va fi din cele mai plăcute. Cauza? Ivitu-s-au chestii noi care să justifice după 3 ani de rezolvări, adesea ori greu de împlinit, a o sută de chestiuni

vechi? Negreșit nu. Căuza și pentru noi și cred și pentru ceilalți, judecând după conflictele ce nasc la fiecare moment în timpurile din urmă, este că am ajuns la un punct critic al chestiunii aplicării tratatelor, că toți au sperat mult de la despăgubirile de primit și că azi văzând – cei mari îndeosebi – că nu vor lua tot ce sperau, ca corbii se reped să ia de la vecin și cu atât mai mult cu cât cred că pe cei mici îi vor putea jefui mai lesne. De aci conflictul între Anglia și St. Unite, învoirea ce caută francezii să facă cu acestea pentru a trage pe ceilalți pe sfoară, frecăturile între Belgia și Franța, atitudinea ciudată a Italiei etc. De ce deci să ne mirăm că corbii cei mari nu vor azi să jefuiască sau cel puțin să șantajeze (vezi ultima notă engleză) pe cei ce îi cred că se vor supune și intimidă de toate cuvintele lor mai tari pentru că la urma urmelor conflictul să se termine printr-o încasare mai mare în favoarea lor.

Și cum Conferința de la Paris este și o pregătire pentru această răfuire generală de [indescifrabil] între state pe care o simțim cu toți că vine, fiecare caută să-și tragă spuza pe turta lui.

Și astfel, chestia Relief Bonds în Anglia o datorăm (?) A. Ungare în Paris, a datoriiilor interluate în Statele Unite și toate câte le vom mai vedea în culisele Conferinței.

Am făcut dosare și pregătit memorii pe toate chestiunile de care ai auzit vorbind și vei

23 ianuarie 1925, Londra. Nicolae Titulescu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României în Marea Britanie, împreună cu Vintilă I.C. Brătianu, ministrul de Finanțe al României, în City, în ziua primirii lor de către Joseph Austen Chamberlain

mai auzi vorbind în Capitala Franței. Și din acest studiu retrospectiv ies iarăși cu convingerea adâncă că ne putem, după toate câte le-am făcut noi singuri, prin noi înșine, sui pe gard și noi să-i terfelim, căci prea și-au bătut joc de noi și prea azi fac pe Shylock-ii [personaj din piesa lui Shakespeare *Neguțătorul din Veneția*, întruchiparea avarului cămătar – G.P.]. Nu zic că avem interes noi să ridicăm greutăți noi și să nu rezolvăm înainte cum am făcut-o de câțiva ani încoace toate aceste rămășițe de război, dar putem ține capul sus și în realitate să nu cedăm decât acolo unde este drept.

Politicește nu ne dau nici un ajutor (știi ce a fost cu împrum. de 100 mil. fr. în Franța, acum în urmă cu flota sovietică). Până ieri ne țineau pe loc să nu cumva să tratăm cu rușii, azi, fiindcă au reluat ei relațiile cu Sovietele, le dă acestor nebuni și armele cu

care să ne atace. Neîngrijindu-se să ne ajute în armarea noastră, cedându-ne câteva submarine etc.

Iar materialele ne jefuiesc.

Te voi speria probabil de această notă pe care o vei găsi – mai cu seamă ca un diplomat mai încercat ca mine – prea belicoasă. Nu, fii liniștit, nu viu să mă războiesc, dar să mă apăr, când judecând după atmosfera ce prevăd, vor dori să ne jefuiască prea mult și în loc să ne ajute – mi-am cam luat nădejdea –, ne-ar pune în neputința de a trăi chiar prin noi înșine.

Voiam însă să te previn de ce te rugasem prin telegramă să vii câteva zile înaintea mea în Paris.

Vom avea acolo trei categorii de chestiuni ce se vor pune și din care numai unele dacă nu le pot rezolvi de aici, le pot pregăti.

Întâia categorie este cele 2 puncte puse în programul Conferinței. Prietenul Neculcea nu prea m-a ținut în curent cu lucrările experților. Știu că au ajuns la un punct mort și că n-au putut ajunge să facă un raport comun; dar care sunt punctele asupra cărora au ajuns să se înțeleagă și care sunt acelea în care se deosebesc? Care sunt punctele ce ne pot interesa pe noi și în ce parte merg interesele noastre? Atât de puțin am fost – cu toate cererile repetate – ținut în curent, încât am telegrafiat alaltăieri d-lui Neculcea să pregătească acolo studiul acelor 2 puncte din program în

legătură cu interesele noastre, să ți le supui și d-tale, ca întâlnindu-ne la 4 ianuarie să avem vreme să ne punem de acord și a nu merge la 6 ian. la ședință ca vițelul la poarta nouă.

A doua categorie de chestiuni sunt cele ce sunt în suspensie – și pe care le vei găsi într-o listă pe care am prezentat-o în Consiliul de Miniștri și pe care am dat-o și lui C. Diamandy, pe care te rog să o vezi. Nu are nici o legătură cu Conferința de la 6 ian., dar cu Com. de Reparații și cu diferitele guverne. Îndeosebi trebuie să luăm contact cu Loghan sau mai bine dacă va veni la Paris, cum se spune, cu d. Mellon, min. Fin. St. U., pentru a discuta cu el diferitele noastre treburi americane pe care le cunoști.

În sfârșit a 3-a categorie și nu cea mai puțin importantă este și pentru noi pregătirea răfuirii generale, pentru a pune puțin la punct, față de opinia oficială, drepturile și datoriile noastre și a le arăta ca stat cinstit ce putem și ce nu putem face.

În acest scop, în special am sfârșit după multe întreruperi memoriul ce începusem la Geneva și asupra căruia împreună cu d-ta și Duca ne pusesem în trăsurile mari de acord. De aceea te-am rugat să pui să-l traducă repede în englezește și să-l dai la tipar ca să-l folosim la „roata lumii”

Noiembrie 1925, Washington. Nicolae Titulescu negociază cu Andrew William Mellon (primul din stânga) și cu F.G. Blair, adjunct al secretarului Trezoreriei, termenii acordului privind datoriile de război ale României față de S.U.A. (imaginea provine din Fototeca Fundației Europene Titulescu)

ce vom găsi împrejurul Conferinței de la Paris. Vom chibzui împreună acolo ce va mai fi de făcut.

Dar vei zice cu drept cuvânt că mai este o a 4-a categorie de chestiuni, dar nu o atac până nu voi vedea cu d-ta împreună ce este de făcut. Din ce în ce mă conving că vom fi noi (?) calici, dar nici cei ce tot vorbesc de capitalurile lor nu sunt totemai la largul lor și dacă nu se leagă și un interes de alt ordin, nu pot face tot ce făgăduiesc. Cum sper că și d. Oromolu va veni câteva zile după mine la Paris ne vom înțelege dacă este nevoie să trec și eu pe la Londra sau nu. Depinde de ce-mi vei spune d-ta.

Voi lua cu mine la Paris mai mulți însoțitori decât un min. de Finanțe ar fi dorit. Dar cum sunt atâtea chestii în suspensie și cum nu prea sunt toate deslușite (și nu totdeauna din pricina min. de Finanțe, dar chiar a celorlalte state sau instituții internaționale), trebuie să iau și

pe D. Gurău, director gen. al Despăgub., pe d. Teianu (?) cu chestiile datoriei publice, pe d. Eft. Antonescu, care este mereu amestecat acum la chestiile tratatelor și despăgubiri. Apoi cum d. V. Bădulescu este la Cernăuți și nu poate veni, l-am înlocuit pentru redactări de memorii cu un tânăr

doctor în drept, elev al Șc. de Șt. Politice de la Paris, acum un an ieșit din școală și cu teza reținută, d. Savel Rădulescu. Și în sfârșit pe d. Antoniu ca șef de cabinet, care să se ocupe cu toată bucatăria zilnică.

Am pus să pregătească aci toate dosarele acestor chestiuni și memorii asupra lor.

Cum d. Diamandy nu pleacă decât azi, sosește acolo în pline sărbători; îi va fi deci greu să pregătească pentru 6 ian. diferitele chestiuni și să poată sonda și cunoaște mai de aproape atmosfera ce vom întâlni, contez prin relațiile ce ai la Paris să aflui mai mult de la d-ta – eu sosind la 4 ianuarie, într-o duminică, nu îmi rămâne mult de aflat.

Deși am primit ieri telegrama d-tale cu asigurarea invitării (?) României, până nu o voi vedea în mod oficial, mă îndoiesc, ținând seamă de ultimele demersuri făcute.

Am pus să scrie dl Stoițescu ca să ne reție camere.

Cum eu nu țin cu orice preț la Hôtel Mirabeau, dar ca să fiu mai aproape de d-ta, l-am rugat să te întrebe unde vrei să te scori în Paris ca să fim împreună.

N-am nevoie să-ți spun că dacă în Memoriul englez crezi că sunt oarecare îndreptări de făcut asupra unor lucruri care n-ar merge, ești autorizat să le

faci, chiar cu riscul ca textul francez, ce este aci la tipar, ar fi puțin deosebit.

În nădejdea și plăcerea de a petrece câteva zile împreună, te rog transmite sărutările mele de mâini doamnei Titulescu și primește pentru d-ta o prietenească strângere de mână.

- Vintilă I. Brătianu

Alăturtez o notă ce făcusem acum vreo 2 săptămâni pentru pregătirea dosarelor p. Paris.

(Original manuscris în română 4 file/8 pagini

ARHIVA FUNDAȚIEI EUROPENE TITULESCU

Fond Gilbert Monney-Câmpeanu/ George Anastasiu) ■

Nicolae G. Raicoviceanu (1887-1962). Jurist și diplomat, secretar al Biroului de avocatură al lui Nicolae Titulescu și apoi procurator general al averii sale; secretar personal al lui Nicolae Titulescu. În anii 1928-1936, consilier juridic în Ministerul Afacerilor Străine. A demisionat, la 29 august 1936, din solidaritate cu Nicolae Titulescu, înlăturat din guvern (*Magazin istoric*, nr. 5/2001). A revenit în M.A.E., tot în calitate de consilier juridic, între anii 1944-1947.

Ion (Jean)-Eugen Grenzard Bureă. Nepot de frate al Ecaterinei Titulescu; însărcinat de aceasta să ridice documentele depuse de soțul său spre păstrare în seifurile de la celebrul Harrods din Londra. În anii '90 locuia la Madeira (Portugalia). A înmănat lui Sergiu Celac, ambasador la Londra, o serie de documente privind pe Nicolae Titulescu, care mi-au fost încredințate în copie de diplomatul român.

Constantin Diamandy (1860-1931). Diplomat, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1910); ministru la Sofia (1909), Roma (1911), Petrograd (1913); delegat la Conferința de Pace de la Paris (1919); Înalț-comisar la Budapesta (1919), ministru la Paris (1924-1930); membru al Academiei Diplomatice Internaționale.

Andrew William Mellon (1854-1937). Secretar al Trezoreriei Statelor Unite ale Americii (4 martie 1921-4 martie 1929; 4 martie 1929-4 februarie 1932).

Mihail Oromolu (1875 sau 1876-1945). Magistrat, om politic, licențiat în Drept la Paris și în Litere și Filosofie la München; membru al Partidului Conservator, iar după primul război mondial, membru al Partidului Conservator-Democrat și apoi al Partidului Național Liberal. Ministru al Industriei și Comerțului (17 decembrie 1921-1 ianuarie 1922); guvernator al Băncii Naționale a României (1 ianuarie 1922-31 decembrie 1926).

Eftimie Antonescu (1876-?). Jurist, magistrat; studii de drept la București și Iași. Custode la Biblioteca Centrală București. Profesor definitiv (1924) la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, consilier la Înalta Curte de Casație. Secretar general al delegației române la conferințele internaționale de drept de la Viena, Roma și Paris (1920-1928) și delegat la alte conferințe internaționale.

Victor V. Bădulescu (1892-1953). Jurist, economist, om politic; doctor în științe economice și financiare (1923); membru al Partidului Național Liberal. A participat în calitate de expert financiar la sesiuni ale Adunării și comitetelor Societății Națiunilor, ca și la alte conferințe internaționale privind reglementarea datoriilor și despăgubirilor de război.

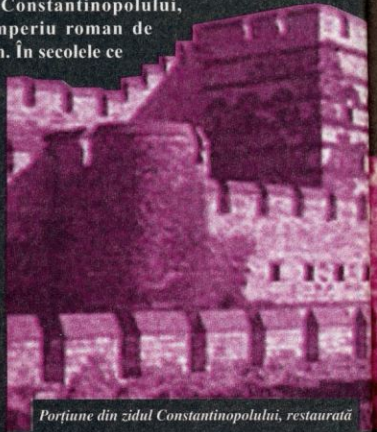
Constantin XII

29 mai 1453: A CĂZUT

Conștiința apartenenței la Europa, ca o entitate geografică și politică distinctă de creștinătate, s-a născut cu greu. Procesul a început la ceva vreme după catastrofa – cum a fost percepută în epocă – căderii Constantinopolului, capitala fostului Imperiu roman de Răsărit, apoi Bizantin. În secolele ce

au urmat, în fața pericolelor ce s-au succedat (primul și cel mai grav

perceput fiind cel otoman), Europa nu a acționat niciodată unită. Mai mult, până în secolul XX, cele mai distrugătoare războaie care au lovit bătrânul continent au fost provocate tocmai de state europene, împotriva altor state europene. Cucerirea Constantinopolului de către sultanul otoman Mehmed II a marcat tocmai lipsa de solidaritate a statelor creștine europene (catolice, dar și ortodoxe) în fața unui pericol ce nu le viza direct în acel moment, dar putea deveni, în scurt timp și cel puțin pentru unele dintre ele, unul mortal.

Porțiune din zidul Constantinopolului, restaurată

ULTIMA ZBATERE

GEORGIOS SPHRANTZES

Și s-ar putea întreba cineva: și ce a făcut împăratul în timpul până la luptă, în vremea și timpul în care sultanul își făcea pregătirile de război, și ce-au făcut spre ajutor creștinii din alte țări?!

Dar e lucru lămurit că din partea creștinilor din alte țări nu s-a făcut nimic, ci mai degrabă, când un mare dregător de-al sultanului fusese trimis la despotul Gheorghe al Serbiei, ca să mijlocească pace cu ungurii și unii turci din cei din divan încredințaseră diacului creștin, care era cu solul ce pleca, misiunea să-i spună despotului să să facă fel și chip de amânare a păcii, pentru că de se face pace cu turcii, sultanul de îndată pornește asupra Constantino-polului, acela n-a suflat un

cuvânt, nenorocitul nedându-și seama că, dacă se întâmplă și va fi luat capul trupului, măduarele rămân moarte.

Dispută pentru primul loc

La Veneția s-a ținut și Marele Consiliu și dogele Francesco Fuscari a fost contra nu din neștiință – căci și împăratul chir Ioan ne spunea, dar și alții care l-au văzut și au vorbit cu el, că n-au văzut în Italia om mai cuminte –, ci

din răutate și invidie; căci invidia nu știe să se dea precădere la ceea ce-i de folos. Iar pricina a fost aceasta: știutul Aloizo Diedo a fost mijlocitor ca întru fericire răposatul oblăduitor al meu chir Constantin, când era despot și se găsea domnind în Moreea, să ia de femeie pe fata dogelui și cu zestre multă; și atunci oblăduitorul meu, nu pentru aceasta, ci pentru ca și el și țara sa să devină una cu Veneția, s-a coborât la o cuscrenie ca aceasta, eu fiind mai mult decât alții de această

CONSTANTINOPOLUL!

Ultimul împărat bizantin, Constantin XII, nu a stat cu brațele încrucișate, așteptându-și sfârșitul, ne asigură cronicarul bizantin Georgios Sphrantzes, un apropiat al acestuia. Am desprins din Memoriile sale (ediția publicată de Viorel Grecu, la Editura Academiei) pasajul în care – cu o evidentă notă de reproș – descrie eforturile împăratului de a mobiliza o ripostă, cât de cât, a lumii creștine. A lipsit atunci o voință politică decisă să se opună „răului”.

După căderea Constantinopolului,

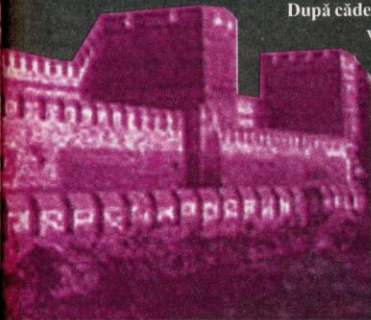
valul de emigranți greci a alimentat o teamă isterică față de „ture”. Inegală ca difuzare, ne spune istoricul Paul Coles, autorul cărții *The Ottoman impact on Europe (Impactul Otoman asupra Europei)*, din care reproducem, într-o formă adaptată, un fragment.

Reacția Europei s-a limitat la un discurs frumos despre valori comune, ce trebuie apărate, dar acțiunea concretă a fost ghidată doar de interesele proprii ale fiecărui stat.

D. M.

Mehmed II

părere și că trebuie s-o facă. Și iată că era să se înfăptuiască.

Când însă ajunsese împărat și a mers în Constantinopol, aceasta nu se mai potrivea. Căci cine dintre marii demnitari ai capitalei sau din soții lor ar fi primit de doamnă și împărăteasă pe fata unui venețian, se poate că plin de mărire și doge, dar vremelnice?! Sau celelalte rude ale lui ca rudeni sau pe feciorii drept cumnați ai împăratului?! Prin urmare, stăruind pentru aceasta, a fost respins și omul a devenit dușman. Și marii dregători Aloizo Lurda și Antonio Diedo și mulți alții au adus multe argumente și au dovedit că, dacă Constantinopolul va fi cucerit, va fi spre marea pagubă și pentru stăpânirea lor, dar n-au izbutit.

Iar biserica Romei, ce grijă a avut pentru această primejdie?

Găsindu-se în Constantinopol cardinalul Rusiei, eu am fost din partea lui mijlocitor pe lângă în veci neuitatul întru fericire răposatul oblăduitorul meu împăratul, ca să fie patriarh, și atunci el și papa din aceea vreme au să facă aceea și aceea pentru întâmpinarea primejdiei, chiar dacă papa ar fi să fie pomenit în locul al doilea la ieșirea cu sfintele daruri.

Dumnezeu le-a trecut cu vederea

Și făcându-se multă discuție și sfătuindu-se și chibzuindu-se, în veci neuitatul împărat a hotărât ca una să nu se facă nicidecum, pentru că devenind patriarh toți trebuie să asculte de el sau să-i fie dușmani, și are să fie mare luptă între el și cei care nu l-ar urma. Și într-un timp ca acesta, când dinafară ne așteaptă război, să

ne învrăjbim și înăuntru, câtă nenorocire! Iar cât despre pomenire, să se facă în vederea nădejzii de ajutor pentru noi la nevoie; și oricâți vor face aceasta în Sfânta Sofia, ceilalți nu vor avea nici un motiv și vor sta liniștiți. Și s-a făcut la 12 ale lunii decembrie și iată că s-au scurs șase luni și au vorbit despre ajutor tot atâtea cât a vorbit sultanul din Cairo.

Iar din Serbia fiind cu puțință a trimite bani, și în tăină din multe părți, și oameni așide-re într-alt chip, cine a văzut un singur ban? Da, într-adevăr, au trimis sultanului care impresura orașul și bani mulți, și oameni. Și turcii i-au purtat în alai și au spus-o pe față: „Iată și sârbii sunt împotriva voastră!”

Cine dintre creștinii sau poate de-ai împăratului din Trapezunt sau dintre vlahi [Țările Române] sau iviri au

trimis în ajutor un ban sau un om, fie pe față, fie într-ascuns?

E drept că ungurii au trimis soli [la turci], spunând că, „sub condiția că țiței pace și cu Constantinopolul, am făcut o noi pace cu voi, de altcum o vom strica-o“. Solia a venit aproape în săptămâna în care avea de gând să dea atacul și dacă ar lua orașul să le spună: „Iată că l-am luat și voi plecați și, cum vreți: țiței pace cu noi sau faceți război!“ . Aceasta s-a și întâmplat; și aceasta li s-a spus. Iar dacă n-ar lua orașul, să plece și să spună: „Și pentru pacea cu voi, și pentru înțelegerea ce o avem, am plecat“; sau să și facă pace, pentru că, după cum se auzea, spunea: „Dacă nu iau orașul, am să fac pace de îndată, care să țină toată viața mea.“

Iar întru fericire răposatul oblăduitorul meu împăratul ce n-a făcut, în taină și pe față, pentru ajutorarea casei lui și a creștinilor sau a vieții sale? Sau s-a gândit că, dacă s-ar întâmpla ceva, să fugă putând-o face cu ușurință?

Căci dintre toți ceilalți, afară de Cantacuzino Ioan și cu mine, cine știa că lăncu [de Hunedoara] ceruse de mai înainte să-i dea Silimvria sau Mesemvria și să fie unul din supușii lui și să aibă acolo mulți oameni de-ai săi și la vreme de război cu turcii să le fie dușman lor și orașului de ajutor. Și când războiul a izbucnit, i s-a dat Mesemvria și hrisovul a fost scris de mine; iar ginerele lui Teodosiu din Cipru, feciorul lui Mihail, i l-a dus.

Cine știe de cererea regelui catalanilor, ca să-i dea insula Lemnos și să fie pe mare mereu contra turcilor și Constantinopolului de ajutor la nevoie? Și s-a făcut.

Cine știe ce promisiuni a făcut și câți bani a trimis prin Galata la Chios, ca să trimită oameni și n-au trimis?!

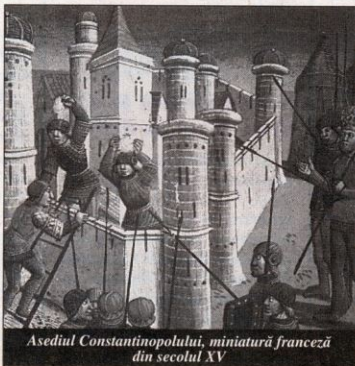
Cine ținea posturi și făcea rugăciuni, și el însuși și prin preoți, dându-le bani, sau cine a alinat mai mult suferințele săracilor, sau cine a făcut mai multe făgăduințe lui Dumnezeu pentru izbăvirea creștinilor de sub robia turcilor? Ci totuși toate acestea Dumnezeu le-a trecut cu vederea, prin ce judecăți nu știu, iar oamenii nu le știau și fiecare grația contra lui ce voia. ■

TEAMA DE TURC

PAUL COLES

Imaginea turcului obișnuită printre europenii secolului XVI varia în funcție de clasa socială și de la țară la țară. Adesea, turcii erau primiți ca eliberatori de către țărani din Balcani și locuitorii din insulele grecești. Dar acestea erau populații ce aparțineau unor culturi având un caracter pe jumătate oriental și care erau obișnuite de secole cu vecinătatea otomanilor, fiind, pe de altă parte, supuse unei aspre exploatare economice.

Ecouri ale ușurinței cu care putea fi acceptată stăpânirea otomană s-au auzit în unele orașe ale Italiei, în Ancona în 1480 și în Ravenna în secolul XVI, când un dregător al orașului i-a spus cardinalului Giulio Medici, legatul papal: „Monsenior, dacă turcii intră în Ragusa, ne vom încredința soarta în mâinile lor.“ Era o formă disperată de patriotism comunal medieval, în

Asediul Constantinopolului, miniatură franceză din secolul XV

fața politicii centralizatoare a papilor Renașterii.

Un termen stânjenitor

În general, pe măsură ce avansezi spre inima Europei, otomanii devin în tot mai mare măsură obiect de ură și teamă. Progresul lor militar, ce părea de neoprit, a contribuit la pesimismul profund, marcat de su-

perstiții, caracteristic psihologiei populare din acea perioadă. Desigur, și alți factori au contribuit la acest sentiment, mai ales incidența sifilisului și ciumei în Europa, cât și spaima de lăd, o cauză și o consecință în același timp a Reformei.

Martin Luther îi prezenta pe turci ca pe împlinirea profeției lui Ezechiel (Satana va fi eliberată din temnița sa). Spaimile populare nu erau atât de puternice în zonele îndepărtate și protejate din nordul și vestul Europei, deși chiar și acolo propaganda pentru cruciată obținea încă un răspuns puternic. Dar printre ăranii din Germania și Europa Centrală, amenințarea otomană a produs o „frică endemică”.

Se afirma că turcii erau sub nivelul nu numai al creștinătății, ci al oricărei civilizații. Cardinalul Bessarion, scriindu-i dogelui Veneției după căderea Constantinopolului, a stabilit tonul pentru un secol de exagerări. „Un oraș care era atât de înfloritor... splendoarea și gloria Orientului... refugiu tuturor lucrurilor bune a fost cucerit, jefuit, răvășit și complet distrus de către cei mai inumani barbari... de către cele mai fioroase bestii sălbatice... Un mare pericol amenință Italia, ca să nu mai menționăm alte ținuturi, dacă asalturile violente ale celor mai feroce barbari nu vor fi oprite”.

Tradiția a fost menținută și dezvoltată până a căpătat o audiență populară în secolul XVI, prin adevărata propagandă de război făcută de Bartolomeu Georgevici din Croația, al cărui „best-seller”, *Mizeriile și tribulațiile creștinilor ținuiți în tribut și sclavie de către*

Mehmet II în fața zidurilor, de Gustave Doré, desenator și gravor francez (1833-1883)

turci (1544), a cunoscut multe ediții, în diferite limbi.

Scriitorii medievali au fost capabili, fără vreun simț al absurdului, să prezinte „dezbateră mondială” drept un conflict între Islam, pe de o parte, și „corpul comun al Creștinătății”, pe de alta. „Creștinătatea” a fost întotdeauna un termen exprimând mai curând idealuri și aspirații, decât o realitate. Evoluțiile politice și religioase din secolele XV și XVI l-au golit, în final, de semnificație. Nu numai că termenul era

gol; mai rău, a devenit stânenitor. Un realism politic elementar a determinat unele puteri creștine, precum Franța sau statele de frontieră din Europa de Est, să negocieze și uneori să facă alianțe cu turcii.

Războiul contra turcilor era privit ca aparținând unei categorii diferite de conflicte, față de alte războaie, care erau mai curând certuri de familie în privința unor titluri, teritorii sau interpretări ale Bibliei.

O mână de savanți

Dacă acel concept de „Creștinătate” era unul mort — sau pe moarte —, ce supraviețuia doar în predici sau în preambulul unor tratate internaționale, care mai era „cauza publică”? Răspunsul, conturat cu greu de-a lungul unui secol de discuții și dezbateri, a fost acela că era Europa. Până în secolul XV, Europa fusese o expresie geografică neutră. Apoi, pe măsură ce atacurile otomane au devenit tot mai puternice, autori polonezi și din Imperiul habsburgic au început să sugereze că statele lor apărau nu numai un teritoriu european, dar și valorile europene contra agresiunii

musulmane. Noțiunea a devenit la modă în cercurile umaniste și literare. Poetii italieni Ariosto și Tasso au folosit cuvântul „Europa” pentru a desemna un sistem unic social și de valori, cât și o zonă geografică. Erasmus chema „națiunile Europei” – și nu li se mai adresa ca puteri ale Creștinătății – la cruciată contra turcilor. În 1555, poetul francez Ronsard propunea salvarea Europei prin abandonarea teritoriului european în

„Turcul cel barbar”, un clișeu răspândit în secolul XVI

măinile otomanilor și mutarea societății europene în întregime în Lumea Nouă, unde își putea păstra valorile și continua dezvoltarea nestânjenită de atacurile musulmane.

Unul dintre factorii care făcea dificil pentru oamenii secolului XVI să adopte conceptul unui „corp comun al Creștinătății” a fost Reforma, care a dizolvat societatea creștină într-o multitudine de secte, ce se războiau între ele.

Din moment ce puterile catolice, sub conducerea Habsburgilor, se aflau în linia întâi a rezistenței europene față de turci, ar fi fost de așteptat ca protestanții să îi privească pe otomani cu mai multă înțelegere. Dar nu s-a întâmplat așa. Elisabeta I a Angliei a întreținut strânse relații diplomatice cu Istanbulul, dar tot așa procedase și prea creștinul rege Francisc I al Franței. Un sfetnic al reginei, Sir Francis Walsingham, își făcuse socoteala că înfruntarea dintre catolici și otomani din Mediterana era o luptă între două mădulare ale diavolului și spera că ea avea să se termine cu exterminarea reciprocă. Nu și-a expus părerea în public.

Un număr redus de comentatori au refuzat să se alăture corului european de acuzare a turcilor. Cei mai mulți erau diplomați, care trecuseră frontierele lumii otomane și văzuseră

realitatea cu ochii, sau învățați capabili să studieze, fără pasiune, Imperiul otoman. Una dintre cele mai importante personalități din această categorie a fost Ogier Ghiselin de Busbecq, ambasador al Imperiului habsburgic la Istanbul din 1554 până în 1562. Un italian, Paolo Giovio, nota în 1539: „Disciplina lor militară este atât de dreaptă și de severă, încât o depășește cu ușurință pe cea a grecilor și romanilor”.

La rândul lui, diplomatul francez Philippe du Fresne-Canaye era impresionat de administrația civilă otomană. Sultanul, scria el în 1573, „guvernează în așa manieră atâtea popoare atât de diverse ca limbă, religie și obiceiuri, încât se pare că întreg imperiul său nu este decât unul și același oraș, atât este de mare pacea și supunerea care domnesc pe tot cuprinsul lui”.

Pentru Jean Bodin, care scria în faza cea mai aspră a războaielor religioase din Franța, toleranța era principalul motiv de admirație pentru turci. „Regele turcilor, care stăpânește peste o mare parte a Europei, protejează riturile religioase la fel de bine ca orice prinț din această lume. El nu constrânge pe nimeni, ci, dimpotrivă, permite oricui să trăiască potrivit cu conștiința sa”.

Există elemente de exagerare și greșeli de informare în asemenea panegirice. Comentatori ca Busbecq și Bodin erau, poate, mai preocupați să promoveze reforme acasă, decât să ofere o imagine perfect exactă a obiceiurilor otomane. Ei reprezentau o importantă secțiune a unei opinii minoritare, care refuza schemele exagerărilor isterice. Există un număr în creștere de învățați care se ocupau de Imperiul otoman și care susțineau o asemenea atitudine rațională. ■

Anul trecut s-au împlinit 150 de ani de la trecerea în neființă a uneia dintre cele mai importante personalități ale istoriei noastre. Căci, învins în viață, dar învingător în posteritate, revoluționarul și istoricul pașoptist Nicolae Bălcescu a intrat, fără îndoială, în panteonul național.

Până s-a ajuns la ideea Europei unite de astăzi – către care aspirăm și noi – s-au propus diferite soluții de unire sau confederație parțială, pe zone, a Europei, pornind de la necesități concrete, de ordin economic sau politic. În urma acestor gânditori s-a numărat și Nicolae Bălcescu, cel care a susținut ideea unei confederații dunărene.

BĂLCESCU ȘI PROIECTUL UNEI CONFEDERAȚII DUNĂRENE

CRISTIAN PĂUNESCU

Convins că, după înfrângerea mișcării de la 1848, Europa – și, implicit, țara sa – va fi zguduită de o nouă revoluție, Bălcescu a enunțat planurile formării unei confederații dunărene, care, în viziunea sa, urma să devină o adevărată forță, în contracara imperiilor reacționare vecine.

„Giovine Europa“

Ideea lui Nicolae Bălcescu nu se naștea pe un loc gol, plîindu-se pe concepția italianului Giuseppe Mazzini, ce preconiza crearea unei vaste federații a popoarelor oprite împotriva imperiilor subjugatoare. Astfel, Mazzini, pe care Bălcescu îl considera cel mai mare revoluționar european, după cum reiese din

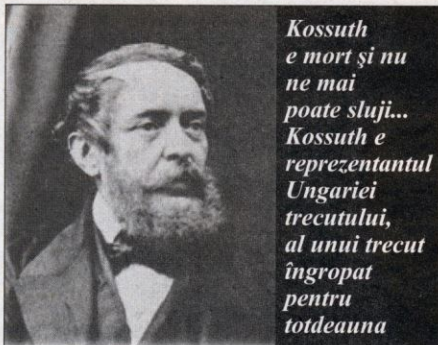
scrisoarea trimisă către Alexandru Zane, la 16 iunie 1850, gândea că, paralel cu o „Giovine Italia“ (Tânără Italie), să se realizeze și o „Giovine Europa“, în ideea că ordinea trebuia schimbată pe continent. Schimbarea nu o puteau realiza decât popoarele europene unite într-o confederație.

Trei grupări de popoare se evidențiau în concepția lui Mazzini: eleno-latine, germanice și slave. Pactul propus de el trebuia să-i unească pe greci, spanioli, elvețieni, români și slavii Europei de miazăzi. Scenariul mazzinian era destul de simplu. Astfel, după revolta generală a popoarelor oprite, care trebuia să conducă inevitabil la cucerirea independenței pentru locuitorii Europei de

Sud-Est, se trecea la formarea unei entități politice, aptă de a trata pe picior de egalitate cu marile puteri și susceptibilă de a integra, mai târziu, și alte nații, într-o organizare unitară a Europei.

Giuseppe Mazzini nu era singurul care visa o astfel de Europă confederală. În 1837, diplomatul britanic David Urquhart (1805-1877), într-o analiză a stării de lucruri din Imperiul otoman, arăta necesitatea înființării unui gen de confederație, în această parte a lumii, sub protectorat austriac, propunând chiar construirea unui canal Dunăre-Marea Neagră, în vederea scurtării traseului spre mare. Un an mai târziu, Urquhart relua ideea, subliniind în altă lucrare a sa – *The spirit of the East illustrated in a journal of*

travels through Roumelia during an eventful period (Spiritul Estului, ilustrat într-un jurnal de călătorie prin Rumelia, într-o perioadă plină de evenimente) —, pe baza informațiilor obținute în urma călătoriei prin Țările Române, necesitatea formării unei confederații a românilor cu sârbi și chiar și cu bulgarii. Prin aceasta, Con-

**Kossuth
e mort și nu
ne mai
poate sluji...
Kossuth e
reprezentantul
Ungariei
trecutului,
al unui trecut
îngropat
pentru
totdeauna**

federatia danubiană putea deține în mâinile sale principalele porturi: Belgrad, Vidin, Rusciuc, Silistra, Hârșova, Brăila, Galați, controlând Dunărea de la Viena și până la Marea Neagră și jucând astfel un rol de echilibru între Rusia și Imperiul otoman.

Ideile confederative pătrund și pe teritoriul românesc. În 1839, comisarul Leonte Radu și Neculai Ene inițiaseră în Moldova așa-numita „conjuratie confederativă”, care urmărea răsturnarea regimului domnitorului Mihail Sturdza (1834-1849), instituirea unui stat aristocratic supus Porții și constituirea unei confederații, formate din Moldova, Țara Românească și Serbia, după modelul celei germane.

Ideea era încurajată aproape din toate părțile europene. Însuși Napoleon I visase o Confederație danubiană, care să cuprindă Moldo-Valahia, Serbia și Bulgaria; în acest sens desemnându-l chiar pe contele Reinhart, consul la Iași, pentru a edifica o barieră europeană împotriva expansiunii țariste.

Pe de altă parte, și rușii încurajau asemenea proiecte, dar îndreptate, de la sine înțeles, în sens contrar. Astfel, ei susțineau memoriul pre-

zentat de boierul moldovean Nicolae Roznovanu baronului Stroganoff; reprezentantul țarului în capitala moldavă, memoriu în care se prevedea organizarea unei confederații dunărene.

Statele Unite ale Dunării

Mișcarea din 1848 reia, în mare măsură, vechile visuri de unire într-o vastă confederație slavo-română (Valahia, Moldova, Transilvania, Croația, Serbia, Illiria și Bulgaria), ele ajungând, de astă dată, până în sânul Patriarhiei de la Constantinopol, de unde sunt surprinse de reprezentantul Piemontului, baronul Tecco, în rapoartele sale diplomatice (după cum consemnează un alt revoluționar român, Ion Ghica, în scrisorile sale către Vasile Alecsandri).

Însuși proaspătul mitropolit sârb al Banatului, I. Rajacici, vedea într-o astfel de strângere de rânduri singura soluție salvatoare: „Ora libertății, a egalității și a fraternității a sosit. Uniți-vă cu noi, căci noi voim ca voi să fiți egali noștri, frații noștri.”

Planurile federative ale lui Bălcescu ne sunt păstrate în corespondența sa, adresată în

special lui Ion Ghica. Într-o scrisoare datată 6 aprilie 1850, el elaborează o schiță a proiectului ce-i cuprindea pe români, unguri și sârbi. Statul federal urma să poarte numele de Statele Unite ale Dunării și să fie condus de către o Adunare centrală federală, formată din 150 de deputați, câte 50 pentru fiecare naționa-

litate. Ea urma să se întâlnească anual, în fiecare capitală, prin rotație. Adunarea alegea la fiecare ședință un guvern federal, format din trei membri — miniștrii de Război, de Externe și al Comerțului și Comunicațiilor. Tot ei îi revenea sarcina de a hotărî partea de contribuție bănească a fiecărei naționalități, în funcție de numărul populației și de veniturile sale.

La Bălcescu, confederația apărea ca o rațiune supremă pentru zdrobirea despoților. Iată ce-și nota la 14 mai 1851: „Astăzi e învederat pentru tot românul cu minte și cu inimă că libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împăraților și din mila împăraților și a despoților, ci numai dintr-o uniune strânsă între toți românii și dintr-o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate.”

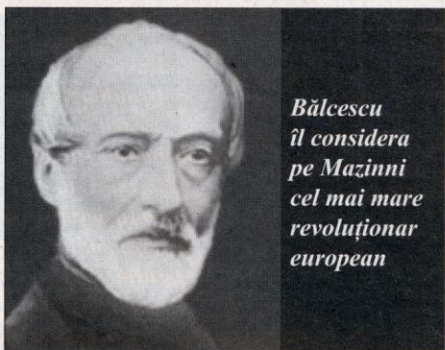
Dacă partea sârbă nu ridica nici un fel de problemă, maghiarii reprezentau o mare necunoscută. Într-o altă scrisoare adresată celuiiași Ion Ghica, la 3 iunie 1849, Bălcescu scria: „Aici ideea că Ungaria nu poate trăi decât prin Confederația românilor din Transilvania și a slavilor este foarte mult răspândită.

Dar guvernul nu vrea încă aceasta, dar zice mult că vor face confederație cu Valahia mare și Valahia mică, cu Moldova și cu Lehia."

Din păcate, divergențele nu au așteptat prea mult să apară, protagoniștii acestora devenind cei doi revoluționari emblematici ai momentului 1848 – românul Bălcescu și

ungurul Kossuth (1802-1894). Diferențele de optică asupra constituirii confederației au reprezentat punctul de plecare. În acest sens, Bălcescu îi explica lui Ion Ghica că ungruii doreau „nu confederație de deosebite naționalități egale în toate, ci o Ungarie unită, tot cu predominanța limbii sau a elementului maghiar”. Iar în misiva către A.G. Goleșcu, din 10/22 noiembrie 1849, continua: „Trebuie să zici că naționalitățile din Austria, neputându-se conserva în fața Rusiei decât confederându-se împreună și de vreme ce Ungaria n-a vrut să primească proiectul de confederație întocmit pe egalitatea naționalităților, ce-i propusesem și noi, apoi era firește ca aceste națiuni să caute sprijin Imperiului Austriei ce făgăduise această egalitate.”

Cu excepția lui Kossuth, ceilalți revoluționari maghiari priveau cu bunăvoință proiectul lui Bălcescu. Astfel, Teleki, prevăzând evoluția istorică, îi arăta lui Kossuth: „Nu numai Austria a murit, ci și Ungaria Sf. Ștefan... Libertate, egalitate, fraternitate singure nu mai satisfac popoarele. Ele vor să trăiască viața lor națională. Cu cât mai

**Bălcescu
îl considera
pe Mazinni
cel mai mare
revoluționar
european**

mult dăm naționalităților, cu atât mai puțin vom da Austriei și absolutismului... Slavii și românii vor să vină cu noi”.

O rivalitate peste veacuri

În aceeași ordine de idei, Batthyány Kazmer (1807-1854), reprezentantul cerurilor liberale ale aristocrației maghiare, la întâlnirea cu Bălcescu, era de părere că: „ar fi bine a lucra împreună și a trage în confederația noastră în contra Austriei afară de români, pe bosniaci, bulgari și chiar albanezi”.

De asemenea câștigat de ideea revoluționarului român, generalul György Klapka propunea, în lucrarea sa din 1855 *La guerre de l'Orient* (Războiul Orientului), înlocuirea monarhiei austriece cu o confederație care să se întindă de la Carpați la Marea Adriatică și la cea Neagră, înglobând, în afară de Ungaria, Transilvania, Moldova, Basarabia, Bucovina, Valahia, Croația, Dalmația, Muntenegru, Bosnia, Herțegovina, Serbia, grupate în trei mari state, și anume Ungaria, România, Iugoslavia, legate printr-un guvern federal. Ideea federativă de a salva Imperiul nefiind nici ea nouă,

multe nume sonore ale generației de la 1848 ajunseseră să considere, asemenea publicistului francez Saint René-Gaspard Taillandier, că: „Austria ori se va federaliza, ori nu va mai exista.”

Proiectul părea a-i atrage și pe polonezi, cu care Bălcescu se afla în contact. Încă din mai 1849 se semna la Paris o

înțelegere, ce rămânea deschisă oricărui doritor, între reprezentanți ai polonezilor, maghiarilor și cehilor, în care se convenea că populația monarhiei habsburgice trebuie să se constituie într-o confederație, în cadrul căreia slavii de sud și românii să primească o largă autonomie teritorială, celelalte naționalități obținând dreptul de folosire a limbii și o autonomie comunală. Guvernul maghiar și burghezia liberală cehă au refuzat însă să adere la proiect.

În plus, deosebirile de vederi între Bălcescu și Kossuth deveneau din ce în ce mai evidente. Dacă la începutul discuțiilor, revoluționarul român își vedea confratele ca pe „un *homme de bien* [un om de bine], limitat și foarte deosebit”, mai târziu Kossuth apare ca „un demagog, cu puțină capacitate ca om de stat”, iar în mai 1850, Bălcescu îi scria lui Ion Ghica: „Kossuth e mort și nu ne mai poate sluji... Kossuth e reprezentantul Ungariei trecutului, al unui trecut îngropat pentru totdeauna. Ne trebuie a ne adresa la un alt reprezentant al Ungariei viitorului, al Ungariei putincioase”.

Latina, limba Europei unite

Perfecționând neîntrerupt, pe plan teoretic, teza confederării, Bălcescu elaborează, de comun acord cu Ion Ghica, un nou proiect care urma să-i alăture pe polonezi, cehi, români, unguri și slavii de sud. Constituția după care trebuia să se ghideze noua entitate politică era redactată de o comisie alcătuită din trei reprezentanți ai fiecărei națiuni. La rândul său, Klapka propunea înființarea unei diete federale în care dezbaterile să se desfășoare în limbile germană și franceză, Bălcescu înclinând însă spre limba latină, datorită caracterului ei universal și apolitic.

Revoluționarul român căuta chiar sprijin de la partea poloneză pentru a media conflictul cu maghiarii: „Ungaria nu poate intra ca stat maghiar în Ligă fără a suporta o transformare interioară. Această transformare n-ar atenua forța și influența Ungariei în Ligă. Transformarea constă într-o democrație între rase după legile unei majorități bine constituite. Fiecare naționalitate se va organiza conform propriilor sale nevoi și aptitudini și vor avea între ele o legătură federală după modelul Elveției. Dacă domnul Kossuth vrea să asigure existența și dezvoltarea națiunii maghiare și să concureze la eliberarea națiunilor subjugate și înălțuite, el poate conta pe 10 milioane de români și pe slavi, dar cu titlul de aliați, federați și frați. Principiul nostru politic e simplu: respect,

*David
Urquhart
credea
în necesitatea
formării unei
confederații
a românilor cu
sârbii și chiar
și cu bulgarii*

recunoaștere, egalitate și solidaritate a naționalităților; 10 secole de lupte și suferințe au dezvoltat acest principiu“.

În februarie 1851, Bălcescu enunța o nouă formă a planului său. Determinarea teritoriului național al membrilor, de astă dată unguri, iugoslavi și români, urma să se facă pe baza votului plebiscitar. Fiecare națiune se autoadministra în ceea ce privește politica internă, justiția, finanțele locale, instrucția publică și cultele. Politica externă, apărarea teritoriului, problemele comerciale și financiare de interes general reveneau puterii centrale. Miniștrii acestor departamente urma să fie aleși de către Adunarea federală pe termen de un an. Acest for, cu cei 150 de deputați ai săi, alegea limba națională oficială și fixa impozitele pe grupe naționale, în funcție de număr și avuția locuitorilor.

Fiind la curent cu proiectul lui Bălcescu, Comitetul central democratic european, format la Londra din inițiativa lui Mazzini în iunie 1850, adresa în iunie 1851, la un an de la înființare, un apel către români, în care se arăta: „Viitorul aparține popoarelor federale; aparține Congresului

în care toți vor fi reprezentanți pe baze egale și în care votul popoarelor armonizate cu condițiile geografice, ca limba, tradițiile și aptitudinile lor, va reînnoi harta Europei. Marea Confederație dunăreană va fi fructul muncii voastre.“ Iar Comitetul național român răspundea în aceeași notă: „Aveți încredere,

de data aceasta vom fi toți uniți și vom înainta împreună: unguri, slavi, greci, toți vor lupta cu noi sub steaua sfântă a democrației, pentru că noi nu vom lupta pentru noi singuri, ci pentru drepturile tuturor. Marea Confederație dunăreană va fi un fapt al epocii noastre.“

Numai Kossuth rămănea insensibil la propunerile române. Iată ce sublinia el în *Expozeul principiilor vitoarei organizări politice a Ungariei*, din 25 aprilie 1851: „ce este echitabil în teorie este imposibil în practică“, iar Transilvania, continua Kossuth, este pentru maghiari cheia secularității Ungariei. Astfel, el dorește confederația, dar cu condiția ca Ungaria să păstreze Transilvania. De aici, divergențele nu mai puteau fi mediate...

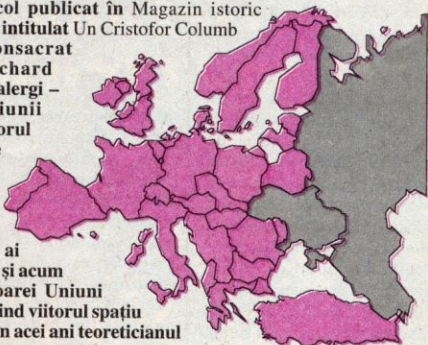
Integrându-se în concepția generală a epocii, proiectul lui Bălcescu urmărea de fapt o nouă revoluție europeană, în care un stat confederat puternic la Dunărea de Jos, irealizabil din punctul de vedere al legităților istorice, să poată contracara forțele celor trei imperii vecine. Un vis frumos, pentru care Bălcescu a militat și și-a închinat ani buni din scurta-i viață. ■

Într-un articol publicat în Magazin istoric din luna iulie 2002 intitulat Un Cristofor Columb al Europei și consacrat diplomatului Richard N. Coudenhove-Kalergi – președintele Uniunii Paneuropene, autorul unui proiect de unitate europeană – am prezentat principiile, programele și acțiunile

întreprinse de inițiatorii interbelici ai ideii de unificare a Europei. Și atunci – ca și acum – se încerca o definire a spațiului viitoarei Uniuni Europene în elaborarea unui concept privind viitorul spațiu european. Coudenhove-Kalergi devenise în acei ani teoreticianul mișcării de unificare europeană.

În opinia sa, spațiul viitoarei uniuni europene trebuia gândit astfel, încât să satisfacă criteriile politice, economice și spirituale. Cel geografic este considerat subsidiar.

EUROPA LUI COUDENHOVE-KALERGI

NICOLAE M. NICOLAE

În fond, Europa este o peninsulă delimitată în nord, vest și sud-est de o frontieră naturală: marea, în est, confundându-se cu continentul asiatic. Frontiera cu acesta din urmă s-a modificat permanent, ca rezultat al evenimentelor istorice. În Evul Mediu, Rusia a fost multă vreme sub dominația Imperiului mongol. Pe atunci, frontiera europeană era frontiera de est a Poloniei. În secolul XVIII, Petru cel Mare, deschizând Rusia spre civilizația europeană, repune frontiera orientală a Europei pe linia ce o despărțea de Siberia, considerată pe atunci o colonie asiatică. Această frontieră a fost ștearsă în 1918, când Siberia a obținut statutul de parte integrantă a Rusiei.

Frontiera orientală a U.R.S.S. era acum Oceanul Pacific. Și astfel, din 1918 frontiera de est a Europei era fie la Oceanul Pacific, fie la frontiera occidentală a

U.R.S.S., după cum aceasta era considerat o mare putere europeană sau un imperiu vecin cu Europa.

Frontieră politic fluctuantă

Revoluția din 1918 – afirmă Coudenhove – a scindat Imperiul țarist în două părți inegale: de o parte, Finlanda, Țările Baltice, Polonia și Basarabia, care au făcut cauză comună cu Occidentul și cu civilizația acestuia, pe de altă, restul teritoriului țarist, căruia i-au fost impuse o nouă concepție despre existență, un nou sistem social și economic. De la revoluția bolșevică Rusia și Europa s-au despărțit în plan politic și spiritual, dar și economic. Europa s-a simțit mult mai aproape de Statele Unite decât U.R.S.S.

În aceste condiții, frontierele Europei trebuia fixate

fără echivoc înspre Orient, acolo unde se aflau în Evul Mediu: la est de Finlanda, de Țările Baltice, de Polonia și România. Era extrem de important – considera Coudenhove – ca viitoarea Europă să recunoască frontierele acestor țări drept frontierele sale orientale. O Europă mare, care să se întindă până la Oceanul Pacific, ar fi fost divizată de la început într-un Orient bolșevic, reprezentând trei sferturi din continent, și un Occident burghez, format din 34 de țări confederate, împărțindu-și sfertul rămas. Ținând seama de agresivitatea cominternistă, Coudenhove aprecia că o astfel de comuniune ar fi transformat Europa în arena unor războaie civile (cazul Spaniei). Deci, o Europă care să cuprindă și U.R.S.S. nu putea fi luată în considerare.

O altă problemă care-l preocupa pe Coudenhove era rolul pe care l-ar fi putut juca Turcia în formarea unei Europe mari. La sud Europa avea fixată frontiera de mii de ani la Bosfor, Marea de Marmara, Dardanele și Marea Egee. Dacă se ținea seama de reformele lui Atatürk, care echivalau cu pătrunderea Turciei în comunitatea spirituală europeană, de faptul că Turcia participa activ la consolidarea păcii în Balcani, dar și de realitatea geografică (Turcia situându-se pe ambele maluri ale Bosforului), totul pleda pentru considerarea țării drept o țară europeană.

El aprecia că includerea Turciei în marea Europă va deschide expansiunea europeană spre Asia Mică, Anatolia putând deveni o punte de legătură cu Siria, Irak și Persia (actualul Iran); prin aceste țări se tăia drumul spre Afganistan, Palestina și Transiordania. Prin Asia Mică se puteau consolida legăturile cu Egiptul, țările africane, India. În acest fel, frontiera politică europeană s-ar fi deplasat la granița dintre Turcia și Persia, reeditându-se astfel frontiera orientală a Imperiului roman.

Coudenhove visa chiar la un imperiu european, care să cuprindă și coloniile țărilor europene, în primul rând, cea mai mare parte a continentului african. „Dacă Europa ar dori să colaboreze activ, nu să extindă în continentul negru rivalitățile și dezordinea, chiar în secolul nostru [secolul XX – n.n.] Africa s-ar putea dezvolta așa cum s-a dezvoltat America în veacul XIX. Ceea ce ar putea reprezenta pentru europeni o despăgubire pentru pierderea Americii”, scria Coudenhove.

Divergențe da, dar numai de metodă

Acest vis – considerat de Coudenhove o necesitate strategică – impunea soluționarea unei probleme delicate a viitoarei Europe: relația ei cu Imperiul britanic, a cărui metropolă conta ca o putere europeană de prim rang, dar care, cu excepția Irlandei, aparținea altor continente. Venirea la putere a național-socialiștilor în Germania a impus Angliei să intensifice relațiile cu Europa (în primul rând, cu Franța) și să renunțe, chiar dacă provizoriu, la politica de izolare. Această mai ales după anexarea Austriei și a Cehoslovaciei, două manevre germane ce au produs o mare derută în Europa.

Un alt argument care a determinat Anglia să iasă din politica sa de izolare au fost acordurile de la Ottawa, din iulie-august 1932, ca urmare a federalizării Imperiului britanic. Ele garantau dominioanelor o autonomie relativă, Anglia fiind astfel mai liberă să practice o politică europeană. De altfel, și continentul recunoștea că nu poate fi găsită o soluție europeană fără Anglia. Pericolul care plana asupra metropolei britanice a făcut ca politica paneuropeană și cea imperială să se transforme din contradictorii în complementare.

De altfel – considera Coudenhove – Canada, dominion englez, sub umbrela unei alianțe franco-engleze, ar fi putut deveni o punte de legătură a Europei cu America. Se pare că în acea perioadă Anglia se bucura de mai multă încredere din partea țărilor mici, fiind acreditată ca putere europeană cu potențial agresiv zero.

La rândul ei, Franța simțea nevoia să conteze pe amicitia Angliei. De altfel, Franța a fost dintotdeauna o promotoare a ideii paneuropene, chiar dacă uneori avea opinii divergente față de metodele preconizate, dar niciodată față de scopul final.

Faptul că intelectualii germani, în majoritatea lor, erau purtătorii unui spirit european l-a făcut pe Coudenhove să spera, chiar după venirea lui Hitler la putere, că Germania va intra și ea în tabăra europeană. Ca putere europeană, Italia avea, de asemenea, o mare tradiție europeană. De-a lungul istoriei sale, ea suportase multe invazii, ceea ce o făcea sensibilă la un sistem de securitate colectivă.

Cele mai interesante – în opinia lui Coudenhove – erau țările mici europene și, în special, cele din est, cărora urma să le revină întreaga greutate și responsabilitate a apărării frontierei europene. Ele simțeau nevoia unificării mai mult decât marile puteri, în primul rând pentru că ele riscuau oricând să fie devorate. Din cauza dimensiunilor lor, se expuneau în plan economic mai mult decât statele mari. Pentru ele, costurile unei politici autarhice erau infinit mai mari. Dar pentru aceste state, pe care Coudenhove le și enumără (statele scandinave, statele baltice, cele din Europa Centrală și din Balcani, dar și Portugalia, Elveția, Olanda și Luxemburg), unificarea Europei nu trebuia considerată o soluție – între altele – de asigurare a securității lor, ci unica soluție. „Și astfel nu va exista o putere în lume care să se opună Statelor Unite ale Europei”, își exprima Coudenhove marea lui speranță. ■

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1903

GEORGETA FILITTI

Inaugurarea, în Piața Universității din București, a statuii lui I.C. Brătianu provoacă dispute între liberali și conservatori. Ele se prelungesc și în legătură cu investițiile străine în economia românească. Tot în acest timp se restaurează biserica din Sinaia. Regele construiește Pelisorul, pentru moștenitorii tronului, iar familia Cantacuzino repictează biserica Băleni. Imaginea României în lume e, oarecum, dirijată de guvernării de la București. În același timp însă, la Paris capătă notorietate salonul Elenei Văcărescu: ea va ajunge adevărată ambasadoare a spiritului românesc în capitala Franței. În timp ce România se dezvoltă pașnic, la Belgrad este ucisă cu sălbăticie perechea domnițoare, semn al unei organizări politice „bolnave”.

Evenimentul care a făcut senzație în societatea românească în luna mai acum o sută de ani rămâne, fără îndoială, inaugurarea statuii lui I.C. Brătianu la București. Faptul că fusese un corifeu liberal, iar la putere se aflau ai lui a contribuit la mediatizarea ei peste măsură. Opera sculptorului francez E. Dubois a fost atunci împodobită cu 89 de coroane de flori, de la Carol I, „în recunoștință amintire”, până la „personalul curței de la locul osemintelor” (*Magazin istoric*, nr. 3/2001). Pe lângă telegrama guvernului bulgar („I.C. Brătianu a fost un puternic campion pentru eliberarea Bulgariei, care-i va păstra o înălțătoare amintire”), s-au rostit discursuri avântate ale frunțașilor liberali.

Primul ministru D.A. Sturdza declară că „acest nume nu e numai popular, ci de dânsul se leagă aducerea aminte a faptelor care au dat rost vieții poporului nostru”. În fața celor peste 2.000 de persoane din București și provincie nominalizate în foaia guvernamentală *Voința națională*, P.S. Aurelian a încheiat apoteotic: „Bronzul ce se înalță înaintea noastră ne înfățișează, pe cât materia poate înfățișa, figura celui mai mare și mai iubit dintre românii din cele din urmă generațiuni.”

Dar ce reprezenta monumentul? O femeie – România –, cu o coroană de oțel pe cap, strângă steagul independenței la piept, sprijinindu-se pe I.C. Brătianu. În fața ei, înge-

1903

Contesa de Noailles

Statuia regelui Carol I, realizată de Ivan Mestrovici

nuncheat, un dorobanț cu pușca în mână salută patria. Mai jos, o româncă povestește copiilor ei faptele lui I.C. Brătianu. Două basoreliefuri încadrau statuia: eroul vorbind poporului la 1848, pe Câmpia Libertății, și momentul când principele Carol a pășit, la Turnu Severin, pe pământul țării, iar I.C. Brătianu l-a prezentat poporului. Patru grupuri alegorice străjuiau în colțuri: Patriotismul, Elocvența, Curajul și Prudența. În fine, inscripția monumentului: „Prin mintea, prin inima, prin brațele noastre“.

Când emoția a ajuns la culme, Costescu Comăneanu a cerut, plin de ardore, participanților să strige: „Trăiască domnul Sturdza!“

Abia ridicată, statuia „a încins spiritele“, după constatarea unui contemporan. Urmând punctele cardinale, conservatorii s-au întrebat de ce I.C. Brătianu arată cu degetul spre Transilvania, în loc să-l îndrepte spre Bulgaria, pe pământul căreia românii își dobândiseră independența la 1877. Apoi, fiindcă C.A. Rosetti, aflat și el, ca monument, în piața omonimă, nu putea „vedea“ statuia, foaia lui Take Ionescu *La Roumanie* se îndatorează să i-o descrie: dorobanțul are o atitudine neprevăzută de regulamentele militare; coroana purtată de România e prea mică s-o zărească pașoptistul C.A. Rosetti, dar îndejuns de mare ca să spulbere privirile. „Parcă e opera alăturată a mai multor artiști, care nu s-au înțeles mai înainte“, încheie comentatorul. Și locuitorii din capitala Moldovei aveau rezerve: dorobanțul se căciulește la picioarele lui I.C. Brătianu, „ca în fața unui sfânt“. Apoi liberalii îl uitaseră pe Cuza, eliberatorul țărănilor. Ca să repare această „neglijență de neiertat“, Ghica Deleni anunță că a inițiat un comitet pentru edificarea unei statuii a domnitorului Unirii în piața cu același nume din Iași. Supărarea moldovenilor era cu atât mai mare cu cât un vorbitor din tabăra

liberală, Grigore Macri, declarase ritos: „Precum în depărtatul trecut, două nume, Ștefan și Mihaiu, străluceau ca două stelte în firmamentul istoriei, asemenea astăzi, pentru fiecare român, două nume, Carol și Brătianu, sunt simbolul dorului și al speranței întregului neam, de la Carpați și până la Mare.“ În fine, tot din tabăra conservatoare veneau aprecieri cu iz de cronică plastică: „îngustimea soclului central contrastează prea energetic cu lățimea bazei și cu grupul principal din vârf. Lipsește proporția, lipsește armonia liniilor“. Statuia lui Al. Lahovary e superioară din punct de vedere artistic, conchidea specialistul.

Era evident că România se afla atunci în zodia fastă a inaugurărilor de monumente. Dacă trecem de statuia din Târgul Moșilor, efemeră prin natura locului, a principelui Carol, românii au asistat la târnosirea bisericii din Sinaia, ctitorie a Eforiei Spitalelor Civile. Lumea a admirat opera arhitectului Mandrea, mobilierul realizat de Daniel Renard, broderiile Annei Roth, ca și darurile Sevestei Costescu (un relicvariu) și ale reginei Elisabeta (o Evanghelie pictată), dar s-a plăns de lungimea slujbei – 5 ore. Și un reporter al foii *La Roumanie* reține uimit șorțurile albe cu tiv aurit purtate de membrii familiei regale („ca masonii“) când spălau, după ritual, pristolul bisericii. La fel i se pare neobișnuit acel „pescuit cu undița“, unde regele Carol și ceilalți oaspeți de vază, înarmați cu prăjini având în vârf șomoioage de bumbac muiate în mir, au sfințit tâmpla, icoanele ș.a.

Dar la Sinaia s-a inaugurat și Pelișorul, „această casă alături de falnicul castel Peleş, pentru iubitorii noștri nepoți“, cum glăsuia actul de donație al regelui Carol. Tot în primăvara anului 1903 avea să se termine restaurarea bisericii din Băleni (Dâmbovița), ctitorie a familiei soției lui Gh. Gr. Cantacuzino (Nababul). Pictorul Grimani, care lucrase și portretele votive ale celor doi, era lăudat cu căldură de presă.

Statuia lui Ion C. Brătianu,
amplasată în actuala Piața Universității

P.S. Aurelian

1903

Această operă culturală menită să dăinuie, indiferent de cărțile politicianiste, nu putea ascunde profunde disensiuni între liberali și conservatori.

Discursurile inflamante apărute în *Voința națională* contra conservatorilor („afară de lege, ceată mizerabilă și infamă, în frunte cu găunosul decrepit pus ca momâie [aluzie la Nabab – n.n.], ceată de cinici și secături. Să poftescă imbecilii și perversii... și dacă nu vor găsi în fața lor un zid formidabil, un zid de fier din piepturile tuturor oamenilor cinstiți și conștienți! PNL nu se lasă terorizat, aceasta să și-o bage bine în cap condottierii și toți șefii mai mult sau mai puțin de carton”) sau a doctorului lor, C. Severeanu (care îi oblojea pe toți bătușii cotonogiți, el însuși „neglijând ori neștiind cu ce specialist să se caute”) erau agremate în presa de toate nuanțele cu scene de la alegeri. Conservatorii constatau că la colegiul I, 17 județe declaraseră balotaj. În rest, pentru 1-5 locuri, ei aveau majoritatea (Iași, Botoșani, Roman, Mehedinți, Prahova, Teleorman); așa că „niciodată un guvern n-a suferit o asemenea înfrângere și fiind dat desfrâul la care s-a dat, fraudă la care au recurs bandede sale, suntem îndreptățiți a considera acest rezultat ca un adevărat dezastru pentru guvern.

De altfel, aceasta e și impresia în cercurile liberale, asigură un ziarist de la *Epoca*. Ministrul de Interne Vasile Lascăr era însă categoric: „oricare ar fi rezultatul alegerilor județene, PNL nu va cădea și nu se va retrage de la putere!”. Și ca să întărească prestanța liberalilor, *l'Indépendance roumaine*, de pildă, ridică osanale primului ministru: are activitate debordantă pentru binele patriei, e aspru cu sine și binevoitor cu ceilalți, poate dormi și în tren, are o vigoare și o rezistență fizică remarcabile, are farmecul conversațiilor delicate, un excursionist alert, e ingenuu, poate fi comparat cu ministrul englez Gladstone... „Ah, ca el nu

e și nu va mai fi nimeni!” încheie patetic jurnalistul în slujba puterii. „Să sperăm!”, replică *La Roumanie*, conservatoare, și „să ne gândim să-l împăiăm după moarte!”.

Exploatarea resurselor petrolifere ale României capătă dimensiuni europene. Liberalii, consecvenți sloganului lor, *prin noi înșine*, considerau că ar fi fost „grave urmări” dacă acestea încăpeau pe mâna acelei „societăți formidabile și fără scrupule” care era Standard Oil. Marile trusturi americane dețineau trei sferturi din producția mondială de petrol și prin „oferte diabolice” dădeau dividende de 45-53%. În Anglia, de exemplu, Deutsche-Amerikanische Petroleum Gesellschaft obținuse, în 1903, beneficii de 53% față de capitalul investit.

În Rusia funcționau 906 companii străine, încât „cele mai bune izvoare de venit ale imperiului lunecau treptat din mâinile noastre. Capitalurile noastre se scurg în străinătate, iar noi, satisfăcuți că ne-a rămas ceva pentru ceai, dormim duși fără să ne gândim la ziua de mâine”, constata Ministerul rus de Finanțe, în lucrarea *Rusia la sfârșitul secolului XIX*.

Și nemții de la Diskonto râvneau petrolul românesc; doreau să-l rafineze în Germania, iar reziduurile să le folosească drept combustibil (amERICANII ar fi preferat rafinarea în România și exportul în Franța, Anglia, Germania, cu lăsarea reziduurilor în România).

Conservatorii aveau altă optică: americanii se retrăsese din competiție și petrolul risca să ne rămână într-adevăr nouă, dar... nescos. Un specialist amintea că primii care forasera la Buștenari au fost doi englezi și doi americani. Ei pierduseră un milion de franci. Apoi societatea *Steaua română* se constituise cu capital maghiar și englez (30 de milioane de franci pentru foraje la 500-600 m adâncime) și obținuse, prin rafinare, petrol lampant, acceptat în Germania, Anglia, Italia, țările scandinave. Toate pros-

1903

Elena Văcărescu alături de Raymond Poincaré, președintele Franței

Statuia lui Al. Lahovary

pecțiunile ulterioare fuseseră finanțate de aceeași societate, încât trebuia să fii „imbecil” ca să te opui capitalului străin.

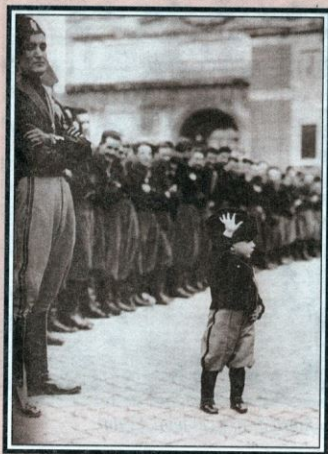
Aceeași dihonie domnea și când era vorba de imaginea României în lume. Scarlat Gr. Lahovary, aflat la Paris, constatare, de pildă, într-o conversație cu un ziarist de la *Le temps*, că sârbii și bulgarii erau mai cunoscuți în Franța decât românii. Se oferise să îndrepte lucrurile și o vreme a trimis corespondențe acestui ziar. Curând însă, a intervenit D.A. Sturdza, care a reușit să și-i aservească pe ziaristii de la *Le temps* în așa fel, încât nu mai apărea nimic în legătură cu România „fără binecuvântarea guvernului de la București”. În schimb, Elena Văcărescu își consolida cu perseverență reputația salonului ei literar din Paris, „adevărată anticameră a Academiei Franceze”, cum declarase Laurent Tailhade. Th. Cornell, ziarist bucureștean impresionat de atmosfera salonului, face o cronică a celor două ore petrecute acolo în termeni absolut ditirambici: „nu e nimic banal, urâtenia, plictisul sunt izgonite”. Muzica în surdină a belgianului Nordi permite recitarea versurilor Elenei Văcărescu, „această regină a sentimentelor, stăpână a formei”. Poeziile ei sunt „fresce nemuritoare”, ce descind, pictural, din opera lui Puvis de Chavannes (acesta o nemurise pe româncă Maria Cantacuzino, soția sa, într-o frescă la Pantheon). Asistența s-a extaziat la lectura în avanpremieră a poemului *Radu Negru Văcărescu, zis Belșug*. Și el înșiră apoi câțiva musafiri, unii prieteni de nădejde ai României (contesa de la Rochefoucauld, baroana Vincent d'Indy, d-na Alphonse Daudet, d-na Nuovina – actriță rusoaică –, contele Lidekerke, Francis de Croisset, Th. Barclay), alții înrudiți cu români (familiile de Noailles, de Caraman Chimay, de St. Victor), în fine, români trăitori la Paris (G. Cantacuzino, Anna de Linche, d-ra Candiano, Paul Musurus, principele Brâncoveanu).

În mai 1903 a avut loc la Paris și inaugurarea monumentului lui St. Beuve (cu pseudo-nimul de poet Joseph Delorme), la care a recitat din opera bardului româncă Marioara Ventura.

Între dispute politice și mondenități români sunt îngroziți de crima comisă la Belgrad: în ultima zi a lunii mai sunt uciși în palatul lor regele Alexandru Obrenovici (cu pistolul) și regina Draga (ciopârțită cu secura). Motivul: suveranii voiau ca succesiunea la tron să treacă asupra fratelui reginei. Complotiștii au decis altminteri, proclamându-l rege pe Petru Karagheorgevici. O organizare politică „bolnavă”, s-a comentat la București.

Sănătatea îi preocupă în acest timp pe români care se lasă seduși de reclama stațiunii Slănic. Acolo se puteau face cure pentru toate afecțiunile, hidroterapie, băi electrice, cu aer comprimat, masaje sub duș ș.a. Distracțiile diverse (tenis, băți cu flori, biliard, cazino regal, cabinet de lectură) ca și costul modic al șederii (5 lei pe zi, odaie, masă, băi) făceau din stațiunea Slănic un loc atrăgător pentru mulți români. Amintim că Editura Socec vindea tot atunci piesa lui Barbu Delavrancea *Hagi Tudose* cu 3 lei. Dar suferinzi se puteau vindeca și acasă urmând reclamele din ziare. Astfel, creierii uscați de cămilă cu oțet erau buni împotriva epilepsiei, iar cenușa din baleza aceluiași patruped, amestecată cu ulei, ajuta la creșterea părului. În fine, un remediu universal era recomandat de J. Schneider, farmacist din Reșița, împotriva panglicii (tenia), care „nu vatămă, chiar dacă panglica nu există”. Precizarea necesară, pentru că iată care erau simptomele existenței viermelui în organism: față palidă, privire obosită, cearcăne, răgușeală, slăbiciune, indigestie, inapetență, foame, leșin, nod în gât, umflarea pântecului, palpitații, înțepături în intestine, melancolie, deznădăjduită și dor de moarte. ■

ALBUM ISTORIC

Roma 1932. Un foarte tânăr fascist, servind drept mascotă mișcării, îl salută pe Duce

Copilărie necăjită, copilărie fericită, copilărie liberă, copilărie asuprită. Toți dictatorii din secolul trecut și din cel abia început au simțit nevoia să se fotografieze alături de copii. De la spectacolele omagiale nu lipseau prichindeii îmbrăcați în cele mai fistichii costume, care cântau bucuria și mulțumirea pentru minunatele condiții create. La polul opus avem copilăria unui Ion Creangă sau Tom Sawyer, plină de întâmplări cu haz și aventuri.

Obiectivul fotografic a fixat aceste câteva instantanee din povestea copilăriei, de pe diferite meleaguri.

Pe o stradă londoneză, băieți joacă „lapte gros“

1908. Copil lucrând într-o fabrică; are cel mult 12 ani

În Rusia sovietică, pînă și copiii erau obligați să participe la campania de vânzare a certificatelor emise de stat pentru împrumuturile necesare ridicării construcțiilor socialiste

Bucurie comună la sfârșitul primului război mondial

Copii dintr-o familie înstărită, jucându-se în scrânciobul din curtea casei

Câțiva părinți ingenioși își învață copiii să înoate (începutul secolului XX)

În ghetoul din Varșovia, copii evrei ortodocși

Dictatura la români

Care a fost bilanțul dictaturii comuniste, mai întâi în versiunea lui Dej, apoi în cea a lui Ceaușescu? Poate fi el comparat cu cel al dictaturilor anterioare (Carol II și Antonescu)?

PUTEREA CRUDĂ: GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

SORIN ALEXANDRESCU

Spuneam altă dată că toți viitorii dictatori, dar mai ales Antonescu și Dej, au fost considerați, în momentul luării legale a puterii, drept figuri pragmatice, mai „moderate” decât contracandidații lor, în timp ce aceștia din urmă erau percepuți, dimpotrivă, ca extremiști – în calitate de legionari, respectiv, staliști non-români – și agenți ai colonialismului german în 1940, respectiv sovietic, în anii '50. În ce-l privește pe Antonescu subliniam însă și faptul că aprecierea lui era mai curând o prezumție, dat fiind că generalul se menținuse într-o lungă expectativă până în septembrie 1940.

Curios este că în prima fază de activitate politică a lui Dej întâlnim același tip de comportament: organizator al grevei ceferiștilor din 1933, el petrece următorii 11 ani în închisoare (este ajutat să evadeze din Tg. Jiu, la 12 august 1944) și nu este ca-

atare implicat nici în organizarea altor acțiuni de protest, nici în luptele intestinale dintre diversele facțiuni manipulate de Moscova. S-ar zice că „aureola” unei singure acțiuni anti-sistem la momentul potrivit – „disidența” lui Antonescu în gu-

vernul din 1938, într-un fel „ieșirile din rol” ale prințului Carol în anii '20, ce puteau fi considerate retrospectiv ca dezaecord cu manipularea monarhiei de Brătieni și Barbu Știrbei, ca și greva din 1933 în cazul lui Dej – îi conferă viitorului dictator,

În mijlocul tovarășilor săi, la o comemorare a luptelor ceferiștilor și petroliștilor

în ciuda absenței sale ulterioare din politică, până în momentul preluării puterii, prestigiul necesar pentru a fi considerat „omul momentului”. Rezultatul este că (un grup din) clasa politică îi oferă a-cestuia puterea pe tavă din teama că, altfel, puterea ar putea fi înhățată de cine știe ce contracandidat periculos.

Competența dictatorului

Cheia succesului unui „marginal” pare a fi deci implicarea lui decisă în contracurentului la momentul potrivit (să zicem, în termeni actuali, într-un moment bine mediatizat) plus păstrarea unei distanțe prudente ulterior. Rezultatul: un grup de decidenți îl parașutează după aceea drept „omul momentului”. Acest gen de prestigiu este însă unul pur potențial: nimic nu indica în 1944 o competență politică (fie și de tip comunist) mai mare la Dej decât la contracandidații săi, după cum nici „dosarul” lui Carol în 1930 sau al lui Antonescu în 1940 nu conținea performanțe reale deosebite.

Selecția viitorului dictator pare a se baza deci pe aprecierea nu a unei competențe pozitive – pe care am putea-o defini „a ști să faci ceva (bun)” –, ci a unei non-competențe negative – „a ști să nu faci ceva (rău)”. Dej nu a făcut

Uzinele Grișta Roșie în sărbătoare: tovarășul Dej a fost reales

mare lucru bun până acum (cu o singură excepție), par să cugete decidenții în 1945, dar important este că nu a făcut nimic rău! (La fel s-a argumentat, cum am văzut, și în cazul lui Carol, Antonescu și Ceaușescu.) Ei încheie astfel cu individul lansat drept viitor erou pe piața politică un „contract fiduciar”, absolut unilateral și fără nici o dovadă (din nou, cu o singură excepție) a justeței selecției, căci nimic din palmaresul lui nu dovedește că el are capacitatea de a efectua performanțele așteptate de la el mai bine decât eventualii contracandidați.

Este un tip complet anti-contractual de investire a încrederii, bazată nu pe „concurs deschis” pe post, ci pe o promovare a „omului nostru”, de tip premodern, de clan ori mafie, care dovedește din start că la începutul fiecărei dictaturi se află o prăbușire a raționalității politice, presupuse a governa democrația modernă. În timp de criză a democrației, un grup de decidenți ai unei clase po-

litice crede, deși nu știe sigur, că descoperă intuitiv omul forte care să salveze situația.

În toate cazurile analizate aici această credință s-a dovedit greșită. Strălucirea de-o clipă și tăcerea consecutivă nu caracterizau, cum greșit au crezut decidenții, un „competent secret” – secret, din cauza vremurilor grele, dar pe care promovarea urma să-l

transforme în competent pe față – sau un „moderat”, ci un ambițios ascuns, care va sluji pe decidenți doar atât timp cât va avea nevoie de ei, îi va trăda apoi fără jenă, va inversa strategiile inițiale și va acapara puterea absolută, inclusiv asupra patronilor inițiali. Carol și Antonescu s-au oprit aici, Dej și Ceaușescu au făcut și pasul următor: anihilarea – politică, dar și fizică, de către Dej, doar politică, de către Ceaușescu – a contracandidaților și/sau patronilor inițiali. O morală a acestei fabule este că niciodată „moderatul” căruia i se oferă pe tavă o putere nemăsurată nu rămâne moderat când ajunge la putere absolută, ci devine un dictator crud și ascunde, prin chiar această cruzime, profunda lui incompetență managerială.

De ce Dej?

Dej se încadrează perfect în această schemă. Nu mai repet acum, deoarece am discutat în alt articol (*Magazin istoric*, nr. 12/2002), modul în care l-a înlăturat (4 aprilie 1944) și

asasinat (1946), prin interceptuși, pe Foriș, cum s-a descotorosit, împreună cu Ana Pauker, de Pătrășcanu (asasinat și el, în 1954) și cum i-a epurat apoi pe Pauker și pe acoliții ei (Petre Gheorghe, în 1957, pe Miron Constantinescu și Iosif Chișinevski. În toate aceste lupte pentru putere Dej a pozat, sau a fost perceput, ca un moderat. Asupra lui Foriș plana suspiciunea de-a fi agent dublu și de a-l fi trădat pe Petre Gheorghe, arestat în 1942 și executat ca spion sovietic în 1943. Acuzafia nu a fost niciodată dovedită în timpul anchetei ordonate de Ceaușescu în 1967-1968 (Dan Cătănuș, Ioan Chiper, *Cazul Ștefan Foriș*, București, Editura Vremea, 1999).

Punând să fie debarcat Foriș, Dej a reușit să rămână singurul candidat local dintre vechii activiști la conducerea P.C.R. (Pătrășcanu era intelectual și marginal în partid, în ciuda rolului său în actul de la 23 august 1944, iar Părvulescu, Rangheț și Bodnăraș, tripleta care luase locul lui Foriș, erau mult mai puțin notorii), înainte de revenirea în țară a aripei moscovite (Pauker, Luca) în septembrie 1944. Dacă o luptă pentru putere urma să fie declanșată între aripa locală și cea moscovită – trebuie să fi gândit Dej – atunci eu, și nimeni altul, să o reprezint pe prima.

Calculul a fost corect. Dej pare astfel să fie propulsat ca secretar general al C.C. al P.C.R. la conferința națională P.C.R.

din 11-16 octombrie 1945, mai curând pentru că era lipsit de stigmele contra-candidaților: nu era nici intelectual, cam naționalist, ca Pătrășcanu (cuvântarea lui „pro-română” și „anti-maghiară” de la Cluj avusese loc la 13 iunie 1945), nici evreu român „moscovit”, ca Ana Pauker (Silviu Brucan povestește în *Generația irosită* că ar fi avut loc un dialog în acest sens între Stalin și Molotov), nici non-român, precum secretarii numiți de Comintern în anii '30 (Boris Stefanov, secretar pînă în 1940), nici (potențial) trădător ca Foriș, nici fugit în Uniunea Sovietică (și scăpat de represiunea lui Stalin). Gheorghe Gheorghiu-Dej dă bine. Pe el îl numim.

Similaritatea candidaților

Performanța politică a lui Dej a fost, multă vreme, cea pe care oricare dintre contracandidații lui ar fi urmat-o, dacă ar fi fost ales în locul lui. Foriș, ca și Pătrășcanu, erau intelectuali (Dej nu era), totuși nimic din activitatea lor concretă, atât cât au putut-o desfășura, nu lasă impresia de a fi vrut (și mai ales de-a fi

putut) să conducă o politică alternativă la cea a lui Dej, dacă ar fi fost ei aleși secretari generali P.C.R. în 1945. Diferendul lui Foriș cu Petre Gheorghe cu privire la sabotaj pe front (primul îl considera dificil de realizat, al doilea insista să se încerce, cf. Dennis Deletant, Maurice Pearton, *Romania observed*, București, Editura Enciclopedică, 1998) nu a fost unul ideologic.

Pătrășcanu, în ciuda calității cărților sale – scrise, de altfel, înainte de 1944 –, nu s-a manifestat după aceea ca om politic diferit de ceilalți comuniști: ca ministru al Justiției a venit cu Decretul-lege din 31 martie 1945, aprobat de guvern, cu privire la pedepsirea celor vinovați de crime de război, un decret care, practic, decima întreaga elită a țării. Tribunalul poporului pedepsește cu închisoare pe Nichifor Crainic, Pamfil Șeicaru, Radu Gyr și alți ziariști, în mai-iunie 1945, sub același ministru al justiției. Urmează alte procese.

În timpul conflictului dintre rege și guvernul Petru Groza, dintre august 1945 și începutul lui 1946 („greva regală”), Pătrășcanu a avut contacte cu vechii colaboratori ai regelui și parteneri în pregătirea loviturii de la 23 august 1944 (de la care trecuse doar un an!), precum Grigore Niculescu-Buzești, Ion Mocsony-Styrcza și alții, pentru a debloca situația. Contactele nu au dus la nimic dar Pătrășcanu va fi totuși acuzat, din

Semnarea Tratatului de colaborare între U.R.S.S. și R.P.R., din 1948

cauza lor, de trădare, în timpul procesului. Pătrășcanu va afirma că a informat mereu P.C.R. despre contactele respective.

Cum documentele de la proces atestă loialitatea lui Pătrășcanu față de P.C.R., nu putem în nici un caz afirma că el ar fi încercat să schimbe cursul evenimentelor din România. Mai târziu, tot Ministerul Justiției este cel care anunță oficial rezultatul alegerilor – măsluite – din noiembrie 1946. În timpul samavolnicului proces contra P.N.Ț.-ului, din octombrie-noiembrie 1947, nu se aude nici un comentariu critic din partea fostului partener al lui Maniu la tratativele din august 1944. Toți acești foști parteneri deveniseră pietre de moară la gâtul lui Pătrășcanu, și el nu îi putea apăra fără să se condamne singur.

Pătrășcanu, spre deosebire de Tito, nu era un „comunist național“, ci un comunist „obișnuit“, discreditat prin suspiciuni nemotivate și care dorea numai să supraviețuiască în cadrul politic existent. Ani de zile de anchetă și tortură n-au putut dovedi că Pătrășcanu ar fi fost, sau ar fi vrut să devină un Rajk ori Kostov ori Gomulka român, așa cum Dej a vrut să arate, la cererile exprese ale lui Beria și ale acoliților lui din România, conducătorii *de facto* ai Securității (Gheorghe Pintilie, asasinul lui Foriș, este numit director al noii Securități în 1948).

Pătrășcanu a rezistat presiunilor cu un admirabil curaj și demnitate tocmai pentru că adevărul era de partea lui. Nici unul dintre comuniștii români de atunci nu a fost realmente un „comunist național“, așa cum au fost colegii lor unguri, bulgari și polonezi. Pătrășcanu și Foriș au fost la fel de fideli P.C.R. și directivelor primite de la Moscova precum Dej și Pauker. Victoria acestora din urmă a fost un pur succes de intrigi – nevoia de a completa „trădările“ din alte țări cu un țap ispășitor român – și o urmare a prejudecăților anti-intelectualiste ale lui Stalin. Ea nu s-a datorat unei disidențe politice reale a lui Pătrășcanu.

Florin Constantiniu tinde să acorde acestei disidențe mai mult credit decât îi acord eu: fără a fi avut „anvergura“ lui Gomulka, spune el, Pătrășcanu a fost totuși „considerat“ un comunist național, la Moscova și la București, în baza unor posibile declarații incidentale (*O istorie sinceră a poporului român*). Mă îndoiesc. Dacă Pătrășcanu, și nu Dej, ar fi fost ales secretar general în 1945, politica P.C.R. ar fi fost, cred, aceeași. Poate că primul ar fi vrut liberalizare înainte ca să o fi

vrut Dej, dar este sigur că nu ar fi putut-o realiza altfel, sau mai înainte, decât a realizat-o Dej. Oricum, la congresul din 21-23 februarie 1948, de unificare a P.C.R. cu P.S.D. în Partidul Muncitoresc Român (P.M.R.), Pătrășcanu nu este ales în Birou. A doua zi demisionează ca ministru, la 28 aprilie este arestat și la 10-11 mai 1948 o plenară P.C.R. discută activitatea lui Pătrășcanu; soarta lui este peteluită.

O comparație similară poate fi făcută între Dej și Ana Pauker. Aceasta a fost, fără îndoială, responsabilă pentru multe acte de teroare, mai ales în campania de colectivizare, așa cum a acuzat-o Dej, dar alți lideri, precum Ceaușescu însuși, ca subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii (Thomas Kunze, *Nicolae Ceaușescu. O biografie*, Editura Vremea, 2002), au condus și ei această teroare. În fine, campania a fost încheiată abia în 1962, la zece ani de la căderea Anei Pauker, ani în care teroarea a continuat, printre țărani ca și printre intelectuali ori conducătorii rezistenței din munți. Alexandru Dejeu este executat în 1958 pentru rezistență în Munții Apuseni, la fel un grup de țărani din satul Brăișor, județul Cluj, procesul Noica-Pillat are loc în 1959, frații Arnăuțoiu sunt condamnați la moarte în același an.

Dej nu a fost deci cu nimic inferior Anei Pauker în exercitarea terorii. ■

Recepție la Consiliul de Miniștri, cu ocazia primirii delegației guvernamentale a R.D.G., conduse de Walter Ulbricht

(Va urma)

HAVEL: RETRAGERE ÎN APLAUZE

Václav Havel a primit primul mandat de președinte al țării după răsturnarea comunismului, în 1989, și a rămas neîntrerupt în funcție aproape 13 ani, stabilind un record de longevitate. Cum prevederile Constituției nu îi permiteau să mai candideze, iar sănătatea i-a devenit tot mai subredă, la începutul acestui an președintele a părăsit scena politică. Concetățenii l-au propus candidat la Premiul Nobel pentru Pace pe anul 2003.

Colaboratoarea noastră, profesoara LIBUŠE VALENTOVÁ, de la Universitatea Carolină din Praga, a avut o convorbire radiofonică cu RADU CĂLIN CRISTEA, de la Europa Liberă (București), despre momentul retragerii lui Václav Havel, pe care o publicăm în aceste pagini.

Viața politică și cea particulară a președintelui ceh a constituit subiectul unei expoziții de fotografii (căreia îi aparține și această imagine) realizate de un renumit fotograf, Tomkí Němec, bun prieten al lui Havel

– Stimată doamnă Libuše Valentová, ați putea să ne spuneți ce reprezintă pentru poporul ceh despărțirea de Václav Havel – simbol al democrației și al luptei pentru democrație?

– Despărțirea noastră de președintele Havel este complicată, anevoioasă, chiar dureroasă pentru o mare parte a populației. Prima dovadă a imposibilității de a ne despărți de Václav Havel este eșecul celor două alegeri prezidențiale și un sentiment de rușine legat de aceasta: oare nu suntem în stare să ne alegem un președinte sau, mai bine spus, deputații și senatorii noștri nu sunt în stare s-o facă? În momentul de față, și cei care îl criticau pe Havel sau care nu-l suportau pur și simplu (reprezentanți ai Partidului Comunist din Cehia sau, în tabăra opusă, ai Partidului Democrat Civic al lui Václav Klaus) își dau seama că după plecarea lui Václav Havel rămâne un gol foarte greu de umplut. [Între timp, a fost ales președinte al Republicii Ceh Václav Klaus.]

Havel a îndeplinit funcția de președinte timp de 13 ani, ceea ce este un

record în țările foste comuniste, dar și în Europa, dacă nu mă înșel. Nu toți cetățenii îl stimau; în unele sondaje de opinie nu atingeau nici măcar 50%, la o întrebare de genul: „Aveți încredere în președintele Havel?” Pe de altă parte însă, toată lumea s-a obișnuit treptat cu felul lui original de „a domni”, cu politica lui „nepolitică”, adică o politică formată deasupra partidelor politice și dincolo de interesele lor mărunte, pragmatice.

După părerea mea, a introdus în această funcție supremă și caracterul său, și biografia sa de dinainte de 1989, adică a rămas același: o personalitate extrem de coerentă și unitară (de aceea foarte credibilă), care aduce în marea politică teme precum morala, adevărul, dar și înșelăciunea. Fără asemenea teme și asemenea credibilitate va fi foarte greu, dacă nu chiar imposibil, pentru viitorul președinte.

– Václav Havel este o personalitate complexă, în care se întâlnesc politica cu cultura, disidentul anti-comunist cu personajul oficial, este cunoscută și

Insist să repet că guvernarea nu poate fi numai o chestiune tehnocratică. Politica are și o dimensiune umană și socială.

(13 noiembrie 1997)

latura lui boemă...
Cum se așază în timp această imagine complexă și cum arată ea în momentul plecării lui Havel de la președinție?

– Da, într-adevăr este vorba despre o personalitate extrem de complexă, dar, în același timp, și foarte unitară, integră, de om „dintr-o bucată”. Pe de o parte, este un dramaturg original, un autentic creator literar, care a dat o nouă înfățișare teatrului absurd (inventat de Eugène Ionesco). Pe de altă parte, este un eșist de seamă, un gânditor-filosof care, în eseurile sale, analizează cu multă subtilitate unele probleme existențiale și etice ale umanității din secolul XX și pragul secolului XXI, arătându-se destul de sceptic, dar nu pesimist. A fost, prin anii '70, întemeietorul și principalul purtător de cuvânt al mișcării Carta '77, care, datorită lui și toleranței lui, și-a păstrat un caracter doctrinar, deschis diverselor opinii și curente – ecologiste, religioase, politice, fie de dreapta, fie de stânga.

După 1989, a devenit un om politic clarvăzător și convingător, respectat atât de Occident, cât și de Estul fost comunist. Toate acestea l-ar reprezenta pe Havel ca personalitate oficială. Există totuși și Havel ca om, cetățean, persoană particulară, cu anumite înclinații spre viața de boem, căruia îi place să vorbească cu oamenii sau să intre în vreo berărie pragheză, să stea la o halbă de bere. Să vă dau un exemplu: așa a procedat și cu președintele Bill Clinton, pe care l-a dus la faimosul restaurant „La tigrul de aur”, berăria preferată a scriitorului Bohumil Hrabal. Dar totul în el se completează reciproc, în comportamentul său nu observi nici o contradicție și niciodată nu ai senzația că s-ar preface.

Eu cred că un președinte excelent ar putea fi dl. Petr Pithart. De asemenea, cred că d-na Petra Buzková ar fi un președinte foarte bun, însă din punctul de vedere al legii e încă prea tânără pentru această funcție. La întoarcerea din Statele Unite mi-a venit în minte încă un eventual președinte – o idee minunată și, pe deasupra, cu o oarecare șansă politică: Marie Korbelová.

Să vă explic: Marie Korbelová este numele de fată purtat de Madeleine Albright.

(22 septembrie 1998)

– Doamnă Valentová, vreți să ne spuneți ce lasă în urma sa Václav Havel și ce credeți despre activitatea sa din viitor: va putea să se retragă și să se odihnească, după ce multă vreme a fost așa de activ?

– Președintele Havel lasă în urma sa o moștenire importantă: ideile și concepțiile lui, felul lui de

a proceda, de a face politică, dar în același timp și un mare gol, de care am pomenit mai înainte. În ceea ce privește actuala sa retragere, sunt convinsă că o să fie numai o scurtă odihnă, o relaxare necesară (poate în vila sa din Portugalia, cine știe?). După aceea, desigur, va urma o nouă activitate, tot „politică-nepolitică”. Împreună cu soția sa, Dagmar Havlová, se va ocupa de fundația „Viziunea '97” (orientată spre sănătate publică, învățământ și cultură), va acorda interviuri cu privire la problemele actuale, va fi solicitat din toate părțile.

Dat fiind că indemnizațiile lui de ex-președinte au fost stabilite ca pentru orice cetățean, de Parlamentul ceh, abia prin luna mai, își va întreține singur funcționarea biroului. Am aflat dintr-un ziar că fostul lui cancelar și bun prieten, dl. Karel Schwarzenberg, urmaș al unui important neam de nobili, i-ar fi promis niște spații în casa sa din centrul orașului. Și apoi, în fine, scriitorul Havel va avea timp să

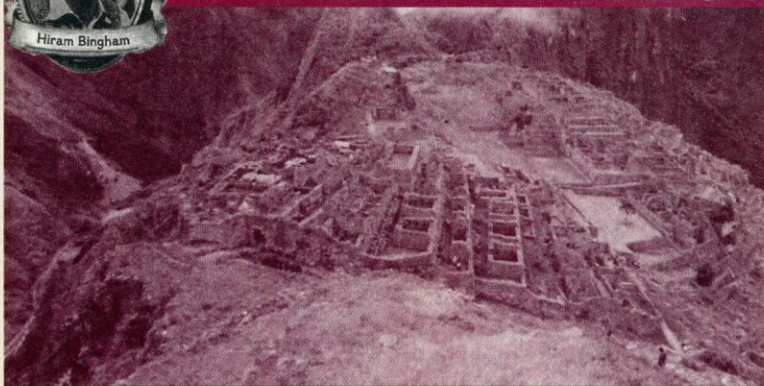
și scrie! Tare sunt curioasă ce o să iasă de sub pana lui, după atâtea cuvântări politice. Eșuri? Memorii? Piese de teatru? Ar fi extraordinar ca în noua sa creație să se reflecte paradoxurile sau chiar absurditățile vieții noastre de astăzi, așa cum piesele lui din anii '60-'70 au reușit să sesizeze caracterul absurd, dar și profund inuman, al regimului totalitar. ■

Cu cât mai multă vreme dețin funcția, cu cât mai mult mă apropii de sfârșitul ei și cu cât mai numeroase convorbiri pe această temă port cu diverși oameni politici din străinătate, cu atât mai mult devin partizan al alegerii directe. Dat fiind că, în principiu, toate funcțiile constituționale, administrative și de stat sunt – direct sau indirect – rezultatul competiției dintre partidele politice, ar fi foarte important, în vederea stabilității politice a țării, ca una dintre cele mai înalte funcții de stat, cel puțin, să aibă un mandat nemijlocit, din partea cetățenilor.

(30 ianuarie 2002)

MACHU PICCHU SAU AVENTURA ÎN CETATEA VESTALELOR

ALEX BACALL

Spațiile îndepărtate și mai ales cele în care s-au dezvoltat și au pierit civilizații puțin descifrate astăzi reprezintă unele dintre cele mai fascinante colțuri ale lumii. Călătoria într-acolo devine astfel aproape o adevărată aventură inițiativă, atât pentru învățacei, cât și pentru cunoscători. Senzații și realități pe care le putem împărtăși și noi prin intermediul amabilității unuia dintre colaboratorii revistei, participant la o astfel de expediție în îndepărtatul și misteriosul regat incaș, a cărui Capitală era orașul Cuzco.

Într-un sfârșit de iarnă am fost contactat de Hofstra University din New York, Long Island, și întrebat dacă nu sunt interesat să particip la o călătorie de studii și informare arheologică și antropologică organizată de această instituție științifică în Peru. Firește că am dat curs cu mare entuziasm acestei invitații, mai ales că unul dintre obiectivele călătoriei îl reprezenta celebrul Machu Picchu.

Machu Picchu a intrat în circuitul științific destul de târziu, în anul 1911, când

arheologul american Hiram Bingham a ajuns acolo condus de ghizi indieni (*Magazin istoric*, nr.11/1995). În acele timpuri, ruinele orașului erau cucerite de junglă, locul fiind apoi, încetul cu încetul, curățat. Au scos astfel la iveală zidurile și treptele teraselor aproape neschimbate de trecerea vremii, așezarea păstrându-se intactă și în perioada conchistadorilor și a jefuitoarelor de morminte. Se pare că viața a decurs acolo în afara violențelor timpului, lent, până la dispariția ei totală și căderea în ruină a complexului.

În palma Mamei Pământului

Cetatea incașă Machu Picchu se află pe marginea estică a lanțului Anzilor Cordilieri, în zona central-sudică a statului Peru. Dacă ceea ce am putea denumi „aventura” Imperiului incaș în istorie a început în secolul XIII d.Hr., sfârșitul a venit cu faticul an 1532: sosirea conchistadorilor spanioli. Instaurarea sistemului colonial spaniol s-a dus prin lupte crâncene între populația indigenă și noii veniți. Dar

rând pe rând, cetățile ce străjuiseră cândva drumurile și granițele Imperiului împotriva triburilor din afară au fost cucerite, jefuite și chiar distruse de către ocupanți (*Magazin istoric*, nr. 9, 10/1986). Au mai rămas însă, în locuri izolate, comunități și chiar zone în care spaniolii nu au ajuns, fie din cauza dificultăților de teren, fie pentru că nici nu le-au bănuț existența. Una dintre acestea a fost și Machu Picchu.

Orașul a fost clădit pe o șa de munte, străjuită de cinci culmi înalte, pe un versant aflat pe malul sudic, într-o meandă adâncă a râului Vilcamato. În limba tribului Quechua, folosită de locuitorii Imperiului incaș în aceste zone, *machu* înseamnă „vechi, bătrân”, iar *picchu* – „pisc, munte”. Pe fundal chiar se observă un astfel de pisc mai înalt – vizibil în toate fotografiile ce au făcut din 1911 înconjurul lumii –, numele lui fiind Huyana Picchu – „Piscul Tânăr”.

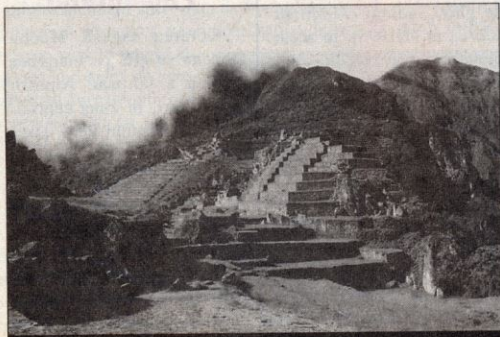
Legat de această poziționare specială a orașului, aș face o precizare, ce pare a fi scăpat până acum cercetătorilor. Citadela pare a fi adăpostită în căușul unei palme gigantice, cele cinci culmi sugerând degetele mâinii. Panteonul incaș cuprinde, în afara zeului-tată Inti (Soarele), o a doua, ca importanță, zei-tate: Pachamama – Mama Pământului, generatoarea apei și a hranei, proteguitoarea copiilor ei, incașii. În opinia mea, locul a fost astfel ales, încât cetatea să fie ascunsă în palma protectoare a lui Pachamama; care, se pare, și-a făcut pe deplin datoria... Astăzi, pentru protecția complexului, guvernul peruvian a emis un act prin care cei 326 km² aferenți au fost declarați Sanctuar Istoric Național.

În Machu Picchu dîmine-țile sunt limpezi și răcoroase. Aburii junglei se târasc spre înălțimi în pățuri compacte. Încet, ceața învâluie întreg masivul, transformând citadela într-o epavă eșuată

deasupra norilor. Soarele, zeul Inti, este încă în spatele culmilor stîncose din est. Curând însă, el va fi prins și legat de piatra-altar Intihuatana („cea care leagă soarele” – în quechua), pentru a nu pleca și lăsa poporul în frig și întuneric.

Legendele locale leagă o serie de cataclisme chiar de aceste hoinări ale soarelui. Tradițiile incașe vorbesc de existența a patru cicluri solare, terminate prin cataclisme distrugătoare. Conform lor, timpul ultimilor incași (ca și cel prezent) face parte din al cincilea ciclu solar, fiind pe cale de a se sfârși. Ca să prevină distrugerile următoare, populația cioplea și șlefua o stîncă poziționată în centrul pieței, cu o formă și o orientare caracteristică, de care „lega” apoi soarele, nepermițându-i să dispară.

În afară de aceasta, Intihuatana deținea și rol de calendar, după care preoții anunțau poporului începerea lucrărilor agricole, culesul sau timpul depozitării hranei, fiind folosită și ca altar pe care se depuneau ofrandele pentru Inti. Prin nu se știe încă ce mister, Intihuatana din Machu Picchu are o latură orientată spre nordul magnetic. Nu este deloc exclus ca o migrație tardie – în special din spațiul chinez – să se fi abătut prin aceste locuri, aducând noțiuni despre construcția busolei. Istoria Imperiului incaș nu exclude această posibilitate, deoarece expansiunea sa a început după anul 1200.

Vedere dinspre sud-vest (fotografiile din pp. 40-43 au fost realizate de autor)

Necunoscuta Cetate a vestalelor

Intrarea în incinta cetății, mărginită de platoul și versantul abrupt, este îngustă. Orașul în sine rămâne ciudat, cu construcții extrem de funcționale, considerându-se chiar că adaptarea la terenul extrem de accidentat a generat unul dintre cele mai planificate tipuri arhitecturale existente în lume. Astăzi el arată ca și când ar fi fost părăsit doar cu câteva zile în urmă, zidurile masive de piatră fiind în perfectă stare, lipsind doar acoperișurile făcute din *ichu* – iarba sălbatică, uscată a platoului andin –, și, bineînțeles, personajele principale – incașii.

Ușile joase și înguste te fac să presupui că au fost destinate unor ființe mici și gracile, departe de imaginea generală a războinicilor incași masivi, cu care am fost obișnuiți de cărțile de istorie. Aceasta reprezintă chiar și un gen de confirmare a săpăturilor arheologice și a mumiilor descoperite la începutul secolului trecut de arheologul Hiram Bingham, care a considerat că peste 80% din locuitorii cetății – lăcaș-templu – au fost femei... Destinația exactă a complexului nu a fost însă nici astăzi complet elucidată. S-ar putea ca el să fi reprezentat ultimul refugiu și capitala regilor incași care s-au retras aici, prin întunecimea de nepătruns a junglei, în timpul Conchistei.

Peisajul este fascinant. Unele ziduri de incintă, rotunde ca niște turnuri, stau agățate deasupra golului, pereții versantului coborând, vertical, sute de metri până în valea râului Vilcamato. Printre construcții se strecoară șopârlele gecko și cresc, delicat, orhidee galbene și viorii.

Astăzi se consideră că Machu Picchu a fost format din două sectoare principale – unul agricol și unul urban, ultimul incluzând și o zonă a lucrătorilor. În perioada sa maximă de dezvoltare, acolo puteau locui până la 1.000 de oameni. Sectorul agricol este situat în partea sudică a orașului, fiind alcătuit dintr-o multitudine de terase de diferite dimensiuni, săpate adânc în roca dură a muntelui și acoperite cu sol vegetal. Acestea coboară uneori în pante amețitoare, a căror realizare este dincolo de orice înțelegere contemporană.

Dacă terasele largi erau pentru uzul agriculturii, cele înguste, după locul în care au

fost săpate, erau destinate fie consolidării versanților, fie scopurilor ornamentale, pe ele cultivându-se plante decorative. Consolidarea versanților se realiza cu mare acuratețe, deoarece versanții abrupti erau – și încă sunt –, expuși unor masive alunecări de teren, provocate de torente sau cutremure. La capătul zonei agricole, se găsesec cinci construcții pentru lucrătorii pământului, alături de care se mai înalță și un foișor de pază, cu trei pereți, deschis spre valea râului Vilcamato. Puțin mai departe este o mică platformă, așa-numita „Piatră funerară”, folosită în procesul îmbălsămării și pentru aducerea ofrandelor. Incașii considerau muntele, apa, aerul zeități, de aceea, înainte de începerea oricărei activități ce implica pe vreunul dintre acești zei, un preot-șaman aducea ofrande pentru a-i îmbuna. Nu puteau lipsi niciodată trei frunze de coca, iar pentru sacrificiile umane erau aleși copii cu vârste între 7 și 14 ani, cu înfățișare

Terase ornamentale

perfectă, precum și prizonieri de război.

Înspre sud, se ridică cel mai mare complex – Kallanka – ce servea drept han pentru eventualii călători, dar și ca depozit de alimente. Urmând calea de acces denumită „Strada Fântânilor” – după cele 16 fântâni folosite în scopuri liturgice și a căror apă venea, prin captare, dintr-un izvor aflat în spatele Muntelui Machu Picchu –, se ajungea la tipul de construcții predominante în cetate, locuințele familiale (*kanchas*), templele, palatele și depozitele. Fiecare se evidenția printr-un tip de construcție și masonerie. Pentru temple și palate tipul arhitectonic încăș imperial, ce folosea blocuri masive de piatră, cu fețe rectangulare, perfect șlefuite și îmbinate.

Orașul templelor

O construcție aparte o reprezintă „Templul Soarelui”, spațiu în care nu aveau acces decât preoții de rang superior și Inka (fiul soarelui, împăratul). Acesta prezintă o arie semicirculară cu două ferestre – spre nord și spre est –, constituind astfel cel mai important observator astronomic al complexului. Prin fereastra dinspre est se putea observa umbra soarelui căzând pe un bloc de piatră, la timpul solstițiului de iarnă (21 iunie). Tot aici se mai află și un altar destinat sacrificiilor către soare. Organele animalelor aduse ca ofrande puteau reprezenta baze de plecare pentru preziceri ale timpurilor viitoare.

La baza Templului Soarelui se afla o *kancha* numită „Grupul Regal”, în fapt o locuință multi-familială destinată lui Inka și numeroaselor sale consoarte. Urcând un șir de trepte, se ajunge la o carieră folosită pentru exploatarea granitului, în vestul căreia se afla Templul Principal, cu numai trei ziduri, clădit în stil Imperial Incaș. În mijlocul acestuia se află un imens bloc de piatră, parțial sculptat, prezentat ca piatră de sacrificiu, dar și cu important rol în structura de rezistență.

Imediat spre nord se ridică Templul celor Trei Ferestre, tot cu numai trei pereți. Partea vestică a stâlpului ce susține tavanul prezintă, sculptat, trei mici trepte, respectiv cele trei nivele ale lumii: ceresc, pământean și subteran. Mai departe, se ajunge la o terasă, în mijlocul căreia domină Intihuatana, cioplită dintr-un singur bloc de piatră, chiar în structura muntelui. Baza ei este, lată și se termină, în partea superioară, cu un mic platformă imaginând un jîlt. Spătarul acestuia constituie ceea ce ar putea fi acul solar care, în aliniament cu soarele, indică începerea solstițiului.

Cățiva studenți, amintind de vechii hippies, s-au așezat pe marginea platoului. Sunt liniștiți, tăcuți, impresionați vizibil de măreția peisajului. Undeva sus, planând printre câteva scame de ceață, un condor își desenează cercurile: o umbră leneșă, mișcată de palele înalte de vânt. Unul dintre studenți se ridică și se apropie de Intihuatana. Are un păr zburlit și blond, legat cu o bandană roșie. Își reazemă fruntea de unul dintre colțuri. Stă acolo, cu ochii închiși, ascultând parcă șoaptele pietrei. După un timp îl întreb ce face. Îmi spune că atunci când îți rezemi fruntea de colțul nordic poți simți o vibrație și liniștea care te pătrunde.

Mi se pare ciudat și încerc și eu. Nu simt nimic. Tânăra adaugă că nu am poziția corectă și îmi arată cum să fac. Îmi ating fruntea de piatră rece și încerc să o „ascult”.

Imagine de ansamblu, sugestivă pentru plasarea așezării într-o palmă

Deodată simt o vibrație adâncă, un zumzet surd, ca un roi de albine ucigașe cuprinse de isterie. Se prelinge de-a lungul coloanei vertebrale spre tălpi. Cât a durat? Poate numai două-trei secunde, dar de o intensitate maximă... Ridic fruntea și încerc să mă reculeg. Repet experiența. Nimic. Studentul îmi spune că asta a fost tot. O singură dată. O singură dată în cât timp? Nu știe. Gândurile îmi aleargă. Nu pot să cred că am avut o experiență mistică. Raționez și cred că am găsit explicația științifică: particulele feroase din corp – în special cele de magnetită – s-au realiniat magnetic de la emisfera nordică la cea sudică. Este oare posibil?!

Imposibil să nu revii...

Un alt loc ce ridică încă numeroase întrebări se află în extremitatea estică a complexului. Se numește „Grupul de Mojare” și reprezintă două bazine mici, circulare, săpate în roca granitică și cu diametre identice – de aproximativ 0,50 m și cu marginile ridicate de aproximativ 0,10 m. Scopul lor este disputat. Unii arheologi susțin că ar fi un suport pentru vasele ceramice cu fund ascuțit – aryballus (asemănătoare mult mai cunoscutelor amfore) – sau, umplute cu apă, ar fi fost utilizate la observarea stelelor în timpul nopții. Dar, în opinia mea, puteau folosi și la urmărirea eclipselor prin reflecția lor în apă, evitându-se astfel privirea directă

spre soare, și la – fapt confirmat și de săparea directă a bazinelor în stratul de bază – legătura directă cu pământul, drept seismografe. Căci lanțul andin este extrem de instabil din punct de vedere seismic, cutremurele sunt dese și puternice. Iar observarea atentă a suprafeței apei din „mojare” și interpretarea undelor provocate de cutremurele de mică intensitate în apa bazinelor puteau să conducă la anunțarea seismelor mari. De asemenea, mai există și posibilitatea ca oglindirea soarelui în centrul unui bazin să indice timpul solstițiilor.

Opinia generală contemporană este că Machu Picchu a reprezentat un centru politic și religios, oarecum independent, dar legat totuși de capitala imperială Cuzco.

În afara clădirilor administrative și religioase, cei care executau muncile de întreținere, precum și lucrătorii pământului stăteau în locuințe cu o arhitectură mult mai simplă, având zidurile alcătuite din blocuri de piatră frumos dăltuite, de parte însă de finețea aproape de oglindă a celor din tipul imperial incas. Locuințele – *kanchas* – erau în general multi-familiale, unele dintre ele aparținând împăratului și unora dintre cele peste 400 de

soții ale sale, precum și altor demnitari din suită.

Drumul de la o locuință la alta a fost recent tratat cu un fel de latex, pentru a nu permite deteriorarea sa sub eroziunile provocate de furtuni sau pașii numeroșilor vizitatori. Apare astfel numai o imitație a trăsăturilor originale ale acestui loc în care pardoselile erau realizate din lut ars și unde înaintarea junglei a fost ținută în frâu. Ici și colo, se mai văd porțiuni din vegetația originală, cu liane și orhidee superbe. În ultima mea seară petrecută acolo, pe un cer senin, străluceau Pleiadele și Crucea Sudului. A doua zi, am părăsit Machu Picchu cu sentimentul romantic al unei despărțiri dureroase. Se spune că odată ajuns să vezi acele locuri este imposibil să nu revii. Și, cine știe... ■

Detalii de zidărie imperială, Templul Principal

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

MICAELA GHÎTESCU: „N-AM MAI AVUT SPERANȚĂ...”

În prima parte a acestui interviu-confesiune (Magazin istoric, nr.4/2003), interlocutoarea noastră ne-a relatat despre împrejurările în care a fost arestată în toamna lui 1952, pe când era studentă.

Destăinuirile continuă, cu evocarea anilor de detenție.

– Erați în anul patru al Facultății de filologie din București, secția franceză, când ați fost arestată. De unde v-au luat?

– Din casa părintească. Noaptea, după toate regulile.

– Pretextul arestării?

– Nu mai țin minte. Controlul buletinului, ceva în genul acesta, fără vreo explicație anume.

– Nici la anchetă nu v-au spus motivul real?

– Pe măsură ce înainta ancheta, am înțeles că era vorba de corespondența cu Fontaine, fostul director al Liceului francez din București. Am văzut o scrisoare către el, care știam că ajunsesse la Paris. Aveau copia acolo. Explicații nu s-au dat. În Uranus erau aduși cei care fuseseră arestați pentru legături cu străinătatea.

– Știți cine se mai afla în Uranus?

– Nu. În afară de cele din celulă cu mine, nu am cunoscut sau recunoscut pe nimeni. Am mai fost în celulă, succesiv, cu două sârboace din Iugoslavia, acuzate că au vrut

La intrarea în facultate

să facă, chipurile, spionaj în România. Era povestea cu Tito... A mai fost o țărăncă din Banat, care vroise să treacă granița cu un iubit al ei. Apoi două doamne din așa-zisul „lot turc”. Era un lot mai mult de mondenități. Ambasadorul turc sau un atașat de acolo dădea recepții și invita felurită lume; îndeosebi actori. Una dintre doamne era actriță. Cealaltă care a venit apoi era sora ei. Am stat cu cele două surori, pe rând.

– Cum se numea actrița?

– Georgiana. A fost prima soție a lui Septimiu Sever. Apoi s-a măritat cu Reininger,

care cânta jazz. Avea o echipă, „band” cum se chema pe atunci, foarte cunoscută. Cealaltă a fost Cristina, sora ei. A fost o mare greșală a securiștilor, căci eu am putut să-i dau știri despre sora ei. Când și-au dat seama, au scos-o întempestiv de la mine.

Am stat și mult timp singură. De pe culoar, timp de aproape 13 luni, auzeam pe cineva tușind. O fată. Mi-a rămas și acum în urechi tusea ei. Abia la proces mi-am dat seama că era colega mea de bancă din liceu, Mariana Ionescu. Prietena mea cea mai bună. Făcuse și ea cursurile la Liceul francez. A făcut o tuberculoză galopantă. Procesul a fost în noiembrie 1953 și ea a murit în ianuarie 1954.

Închisoarea era pe unde-i acum Palatul Parlamentului. Urca un tramvai spre Calea 13 Septembrie. În apropiere se afla o biserică. Le-a dăruit Ceaușescu. Era Arsenalul, fostul Arsenal.

Pereții celulei erau vopsiți în albastru închis. Un bec ardea tot timpul. În ușă era o vizetă, prin care te urmărea paznicul. Un paznic la cinci celule. Purta păslari. Nici nu-

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

auzeai cum merge. Practic, erai controlat tot timpul.

Pentru mine a fost mai greu. Eram mioapă și mi-au luat ochelarii. Nu mi-i dădeau decât când eram dusă la anchetă. Fără ei, în celulă nu vedeam nimic. De exemplu, când era vizeta deschisă. Eram foarte vulnerabilă.

Erau câte două paturi suprapuse. De la cinci dimineața, de la sculare, și până la zece seara, când se dădea stingerea, n-aveai voie să te sprijini de pat sau, nici vorbă, să te întinzi. Puteai doar să te plimbi sau să stai pe marginea lui, care era de fier.

Mă scoteau la anchetă noaptea la zece și cinci-zece minute și mă aduceau la cinci dimineața, tot așa, cu câteva minute înainte de deșteptare. Practic nu dormeam mai deloc.

— La anchetă cum se comportau?

— N-am fost bătută, de ce să n-o spun. Nici măcar atinsă. Dar era pisălogeală. Ce mai știi, ce-ai auzit, cum a fost? Încă o dată și încă o dată.

— Ați dat declarații?

— Da. Ei scriau. Tu numai semnai. Asta-i sistemul și acum la poliție. Mi-au spart hoții casa în vara lui 2002 și tot așa: poliștii scriau, eu doar am semnat.

— Cum arătau anchetatorii de acum 50 de ani?

— Tineri, în general. Dar alternau. Cum am citit mai târziu, așa era sistemul. Al meu era un tinerel cumsecade, locotenent parcă. Am auzit mai târziu că l-ar

fi chemat Dumitrășcoiu. Era de pe undeva dintr-un sat din Ardeal. Alternă cu un altul, care te îngheța, pur și simplu. Mai în vârstă, cu o figură ascetică, întotdeauna încrunțat. Tinerelul mai zâmbea. Era și el interesat să mai cunoască lumea din București. Era simplu, tare simplu. Celălalt, nu mai știu ce grad avea, dar era cu pregătire. Era tăios, ironic, te îngheța când te privea.

— Vă jigneau?

— N-aș putea zice. Cel mai în vârstă era neîndurător.

— Aveați vesti de afară?

— Nu. Nu-mi amintesc să fi aflat ceva. Știam că se pregătea Festivalul Tineretului din 1953, încă înainte de arestarea mea. Nu știam exact ce va fi. Se vorbea însă de „postul Festivalului”. Nu se mai găseau alimente. Totul era pregătit în vederea Festivalului, când

urma să vină mii de tineri străini. Se simțea în viața de toate zilele. Erau din ce în ce mai multe lipsuri. Nu mai știam exact când o să fie. Sau am pierdut din vedere. Știu doar că, în închisoare, la Uranus, într-o zi am auzit trecând pe stradă camioane, mașini și voci de tineri care cântau Marșeaza. Ceva ciudat, pentru că pe atunci, la noi, era interzisă. Nu știam ce se întâmplă.

— Din celulă puteați vedea ceva?

— Nimic. Celula n-avea fereastră. Doar la ușă era un oberlicht. Dădea spre un culoar. Când ieșeam din celulă ni se puneau ochelari de tablă. Nu vedeam nimic în afară. Nu știam nimic. Țin minte că pe culoar erau niște trepte care coborau. Când ne scoteau la anchetă, paznicul ne ținea de braț să nu cădem. Când ieșeam la program, adică la toaletă, ne țineam una de alta, dacă eram mai multe în celulă.

Seară de seară soldații care erau în garnizoană scandau: „Trăiască prietenia cu Uniunea Sovietică, cheazăia libertății și independenței noastre naționale”. Asta strigau tot timpul. Noi îi ziceam „chezășia”. „A, iarăși, cheazăia?” Asta era tot ce auzeam din exterior.

A mai fost ceva. Am povestit-o în altă parte. Când a murit Stalin, am auzit bătând clopote. S-au făcut slujbe religioase. Dintr-o dată, paznicii au început să se agite. Au închis toate oberlichturile. Nu știam ce se întâmplă. Încă nu era Paște.

Dar am aflat prin bătăile din perete. Așa comunicam

Împreună cu mama

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

noi, printr-un fel de alfabet Morse.

- Nu primeați vizite? Pachete?

- Nimic. Pe tot timpul anchetei nu am primit nici o știre de afară. Regimul s-a îmbunătățit după ce s-a terminat ancheta, până la proces. Atunci am primit dreptul să stau în pat. Era însă jenant, dacă mai erai cu altcineva în celulă și aceea nu avea acest drept. Ți-era jenă de chinurile ei.

- Ați mai cunoscut pe cineva din „lotul francez“?

- Am aflat că între noi era și una dintre profesoarele noastre. Va fi condamnată pe viață. Era una dintre surorile lui Cezar Petrescu. Scriitorul avea atunci trei surori arestate.

- Cu toate funcțiile și onorurile de care se bucura ca academician?

- Cu toate acestea. Făcea compromisurile, care i se impută uneori acum, spre a-și ajuta surorile din închisoare.

- Puțini mai știu asta.

- Cezar Petrescu a avut mai multe surori, dintre care trei arestate. Una dintre ele era călugăriță catolică la Institutul „Notre Dame“, cred că în Galați. Eu n-am cunoscut-o. A fost arestată pentru că și-a salvat o soră. Când „Notre Dame“ s-a desființat, călugărițele catolice au fost expulzate și ele. Trebuia să plece și acea soră a

romancierului. Ea însă s-a sacrificat pentru ca să ajungă în Franța o altă soră a ei, căsătorită cu un profesor de la Cluj, pe nume Virgil Barbat. El murise. Dar au avut un băiat pe care reușiseră să-l trimită în Franța. Copilul avea 13-14 ani. Acolo s-a îmbolnăvit. N-a avut cine să-l îngrijească. Era imperios necesar ca mama lui să meargă la el să-l ajute. Atunci călugărița s-a sacrificat. Mama băiatului s-a îmbrăcat în călugăriță, a luat actele surorii ei și a reușit să plece.

- Călugărița rămânând aici...

- ...și știind ce o așteaptă. Dar mama a reușit să-și salveze copilul. Era riscant. Au avut și complicitatea celorlalte călugărițe. Așa, ca un detaliu. Cea care a plecat era fumătoare. Și cât au durat pregătirile de expulzare a trebuit să se chinuie să nu pună o țigară în gură. Au fost arestate și alte două surori ale scriitorului. Una era șefa lotului nostru, profesoară la Liceul francez, Smaranda, măritată cu un egiptean. O alta, medic stomatolog, Aurelia Stăncu-

lescu, a fost arestată pentru că era sora ei. Aceasta a avut o condamnare mai mică, doi-trei ani, a ieșit mai repede. Pe cealaltă, condamnată pe viață, Cezar Petrescu a reușit s-o scoată după șase-șapte ani. Pe călugăriță n-am întâlnit-o. A fost la altă închisoare. I-am cunoscut numai povestea.

Noi, elevele, am ieșit din închisoare după un decret din 1955. A fost o Convenție la Geneva conform căreia toți persecutații pe motive politice, condamnările până la cinci ani să fie amnistiate sau grațiate. Eu fusesem condamnată pe patru ani, deci din '52, trebuia să ies în '56. Am ieșit în '55.

- Procesul din 1953 a fost tot la Uranus?

- Nu, la Tribunalul Militar. Nu știam ce va urma după anchetă. Îmi spusese că celelalte persoane cu care fusesem în celulă că, dacă este vorba de un proces, am să fiu chemată în fața unui general. Eu aveam probleme, pentru că nu aveam ochelari, nu vedeam bine tresele, gradele. Mi s-a spus că va avea vipușcă roșie la pantaloni.

Într-adevăr, am fost chemată în fața unuia care avea vipușcă roșie și care mi-a spus: „Ai fost trimisă în fața Tribunalului Militar pentru crimă de înaltă trădare.“ Mai mult nici nu se putea. Am fost convinsă că mă împușcă.

La proces, s-a făcut o departajare. Noi, copiii, fostele eleve, am fost condamnate pentru complicitate la

Petre (stânga) și Victor Papacostea (dreapta) cu un diplomat turc

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

delict de agitație publică. Agitația prin radio fiind a lui Marcel Fontaine și noi complice. Pedepsele, deci, au fost mai mici, de până la șase ani. O colegă mai mare a primit șase ani. Ea terminase facultatea pe atunci. Eu am primit patru ani. Apoi altele, câte trei. Bănuiesc că am primit ceva mai mult din cauza avocatului apărării, numit din oficiu. Familia nu a aflat de proces și nu a putut să pună avocat. A venit un avocat din oficiu. Îl chema Preda. A vorbit cinci minute cu mine. Nu știa nimic. Încurca nume. Iar pledoaria s-a bazat pe faptul că eram fiică de medic. Îmi aduc aminte cum vorbea pe tonul acesta avocătesc: „Fiică de meed-diiic.“ Și o ținea tot așa, în defavoarea mea.

- Ce urmărea?

- N-am înțeles. Probabil să scoată în evidență că eram fiică de liber profesionist sau mai știu eu ce. În orice caz, am primit un an în plus. La proces, pur și simplu nu-mi amintesc ce s-a judecat.

Președintele completului era generalul Alexandru Petrescu, celebrul Petrescu, spaima spaimelor. Cu ochelari negri, o figură foarte aspră și care, culmea, sub acea figură ascundea un trecut nu prea... Se pare că fusese șeful penitenciarelor pe timpul lui Antonescu. Toate marile procese care s-au judecat atunci, la începutul anilor '50, au fost prezidate de generalul Petrescu.

Interogatoriul la proces a fost nimica. Ceva de genul „dacă îți mai menții declarația“. Un fel de simplă discuție. Atunci m-am întâlnit prima dată cu colegile mele. De la proces am fost duse direct la Jilava. În niște dube compartimentate. Eram tot cu ochelari de tablă. Nu vedeam nimica. La Jilava ni s-a comunicat sentința. Am făcut recurs, dar s-a respins.

La Jilava am stat șapte luni, din cauza iernii aceleia grozave din '54. Eram îngropați în zăpadă. Erau patru celule mari, cu câte 80 de femei, cu trei rânduri de paturi. Erau diferite femei cu felurite condamnări, dar toate politice.

Atunci am făcut primele cursuri de spaniolă. Cu o doamnă care era jumătate englezoaică, jumătate spaniolă. Silvia Placa. Erau femei de toate categoriile. În general nu prea întrebam „Tu pentru ce ești aici?“. Nu mai prezenta interes. Mai bine vorbeam ceva mai atractiv. Povesteam romane, filme, ce-și aducea aminte fiecare. Făceam prelegeri. Îleșeam la aer din când în când, celulele pe rând. Nu puteam comunica cu celelalte celule.

Mâncarea era foarte proastă. Hârdaiele le aduceau până la ușă niște bărbați, probabil deținuți de drept comun. Odată mâncarea a fost așa de mizerabilă, încât paznica și-a legat o batistă la nas, pentru că nu putea să suporte mirosul. Ni se mai dădeau niște jumări. Bucăți, așa, cât palma, care aveau viermi în ele. Supe cu cartofi necojiți.

Erau deținuți de diferite vârste. Noi eram printre cele mai tinere. Dar erau și doamne de 70 de ani, poate și mai mult. Erau și femei simple, multe țărănci, din cauza colectivizării. Călugărițe, ortodoxe și catolice. Erau și niște fete sioniste. Mai erau studente, gospodine, din toate categoriile.

- Și după cele șapte luni?

- Am fost duse la închisoarea Mislea. La Jilava fusese doar triajul. La Mislea am ajuns în iunie 1954. Eram oarecum mai libere. Se lucra. Erau trei tipuri de ateliere. Puteai să vorbești cu toată lumea. În afară de ceea ce se chema „secret“. „Secretul mare“, unde a fost dusă acea profesoară condamnată pe viață. Acolo erau cele cu pedepse mari, de la 20 de ani în sus. Era și soția mareșalului Antonescu.

- Știați că este acolo?

- Mi s-a spus că este nevasta mareșalului acolo. Acestea erau într-o cameră separată, cu o curte ca un țarc. Nu ne vedeam. Comu-

Micaela Ghițescu cu fratele ei la mare

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

nicam uneori de la fereastră cu alfabetul mușilor, prin semne. Erau cam vreo zece persoane la „Secretul mare“.

Lucram la ateliere. Era unul de țesut covoare; altul de confecții, se făceau cămăși bărbătești. Și un altul în care deșiram petice de lână venite de la fabrici de tricotaje și le foloseam apoi pentru țesutul covoarelor. Am trecut pe la toate cele trei ateliere. Se lucra douăsprezece ore pe zi.

Nu știam să lucrez covoare. Nu știa nimeni nimic. Învățam acolo. Lucram în schimburi de zi și de noapte. Normele erau destul de mari. Neplăcut era că existau întotdeauna spărgătoare de norme. Pentru o țigară sau pentru nu știu ce avantaje, ele spărgeau norma. Țigările le dădeau paznicii. Drept recomandare, ele măreau norma. Și atunci ni se cerea și nouă să lucrăm mai mult.

– Vă mai amintiți de cineva dintre colegile de detenție?

– Nume sonore nu erau. Mai era o fostă profesoară de-a mea, evreică, din lotul sioniștilor, Salomeea Benedict. Ea era profesoară de psihologie. Mai era Marioara Golescu. O personalitate cu totul deosebită. Din familia Goleștilor. O persoană de o cultură deosebită. Orice știa. Era o enciclopedie ambulantă. Și în același timp foarte modestă și timidă chiar. Avea o condamnare de 20 de ani. Când era sus, la „secret“, când jos cu noi. Mai erau grupuri de țărânci care luptaseră cu partizanii în munți.

– Era vreo diferență între țărânci și intelectuale?

– Nu era nici una. Din punctul ăsta de vedere era solidaritate. Nu era nici un fel de snobism.

De două ori am fost pedepsită. Prima dată, nu mai știu pentru ce, am luat cinci zile de carceră. Gherlă, cum se chema. Era o cabină de dimensiunile unui ascensor mic. Stăteai tot timpul în picioare. Seara ți se dădea o rogojină, dar nu aveai loc să te întinzi. Primeai, la două zile, pâine și apă. Atunci a fost o paznică mai drăguță care mi-a strecurat o gamelă de supă, ceva cald. Desigur, risca. Probabil își luase măsuri de siguranță. Poate avea un suflet mai deosebit și făcea așa cu toată lumea, nu numai cu mine. Era cumsecade.

– Conducerea închisorii cum era?

– Erau numai bărbați cât am fost eu. Era un comandant... Din când în când veneau unele comisii, chipurile în control. Noi ne făceam iluzii că, dacă vorbim cu comisia, ni se îmbunătățește situația. Nici vorbă de așa ceva.

Într-o astfel de zi, când a venit o comisie la Mislea, din cauză că de multe zile nu ni se mai dăduse săpun, am încercat să protestăm. Era în pauza dintre masă și intrarea la atelier. Ne-am adunat și am început să cerem săpun, să ni se dea cărți poștale să scriem acasă.

Au ales atunci șase dintre noi și ne-au trimis la „secretul mic“. Eram astfel pedepsită a doua oară. Era o altă celulă lângă „secretul mare“. Tot izolate.

Eram șase cam de aceeași vârstă. Nu se lucra și era mâncare mai puțină. Aveam șoareci în cameră. Noi am fost pedepsite ca instigatoare la grevă.

– Se făcea reeducare cu dvs.?

– Nu. Ne lăsau în pace. Nu aveam ore de îndoctrinare. Nici ziare. Îmi aduc aminte de paznicul, șeful de la atelier, care era foarte simplu. Mai era și o paznică, foarte simplă. Odată a venit la noi la covor, eram trei care lucram, și ne-a întrebat: „Cum se face litera d, că am uitat“. Trebuia să noteze ceva și uitase. Era probabil alfabetizată proaspăt. Sau șeful de atelier ne întreba din când în când: „Tu ce carte ai?“ Ce să spunem? Că eram studențe? Profesoare? „Ei, am bacalaureatul“, ziceam. Se mira: „Ai bacalaureatul și nu ești în stare să faci asta, asta?“

Erau militari de la Interne. Și femeile erau tot militari. Una, cu care ne-am împrietenit cât am stat la „secretul

De la stânga: Andrei Ghițescu, Gheorghe Ceaușescu, Micaela Ghițescu și Șerban Papacostea în 1942

Istorie trăită • Istorie trăită • Istorie trăită

mic", era o femeie... prostituată, așa. Ea vroia să afle câte ceva de la noi: cum să se rujeze, cum să-și penseze sprâncenele, cum să se aranjeze să fie mai arătoasă...

– Dar n-aveați ruj...

– A venit ea cu un ruj, cu pensete. Le aducea noaptea, când nu erau șefii. Când am ieșit din închisoare ne-a luat adresele. Și a venit la una din fetele cu care eram la franceză, tot studentă, cu care am rămas prietenă și acum. Și într-o zi îmi dă telefon: „Măi, zice, a venit...“ Nu mai știu cum o cheamă... „A venit... aia...“

– ...Maria, să zicem.

– Să zicem. „A venit Maria la noi. Vino și tu s-o vezi“. Ne-am dus în oraș, i-am cum-părat niște ciorapi, alte lucruri. N-aveam bani. Eram într-un hal fără hal. Dar vroiam s-o recompensăm cu ceva. Ea de-asta venise la București la noi.

„Maria“ asta ne-a spus că atunci când au recrutat-o să intre în securitate și paznică i-au spus că o fac aviatore. Și ea a crezut că avea condițiile să devină aviatore. Și așa a fost scoasă din sat de la ea, spunându-i că-i dau uniformă și o fac aviatore și pe urmă au pus-o paznică.

Recrutau și așa, oameni care habar n-aveau pe ce lume trăiesc. Li se spunea că noi suntem dușmanii. Ei știau că suntem dușmani și trebuie să fim pedepsiți. „Maria“ asta era mai slabă de inger și mai vorbea.

– Aminteați de un comandant.

– Ultimul director pe care l-am apucat acolo. Maior sau colonel, Dorobanțu. Era celebru, după aceea am mai auzit de el. Fusese director la Aiud și-l mutaseră apoi la Mislea.

Când a venit, primul lucru pe care l-a făcut – și ne-a creat o impresie foarte bună – a fost că ne-a dat cărți poștale să scriem acasă.

– Nu mai corespondaserăți până atunci?

– Nu. A fost ceva nemai-pomenit. Trebuia să scriem câteva rânduri. Să cerem un pachet de cinci kilograme cu alimente și îmbrăcăminte. Să ni se trimită și cărți poștale de-acasă. Ne gândeam: „Să vezi ce corespondență o să întindem de-acum“. Era o euforie... O singură persoană a primit pachet. Era mama actriței Anca Verești. Anca a fost prima soție a lui Victor Rebengiuc. Mama ei, profesoară de franceză, era și ea în lotul nostru. A fost singura care a primit pachet, pentru că Anca avea mașină la dispoziție și a fost prima care a adus

pachetul direct la închisoare. Restul familiilor a trimis pachetul prin poștă. Nu aveau cum să se deplaseze.

Dorobanțu tot ne spunea: „Credeți c-o să primiți pachete? Nu vedeți că v-au uitat? Habar nu au de voi. N-o să vă trimită nimic.“ Vă dați seama ce descurajare după euforia inițială.

După ce am venit acasă, am găsit cartea poștală pe care tata, inițial, a vrut să mi-o trimită. Recitind-o, i s-a părut că nu a scris ce trebuie și a rupt-o pe aceea și mi-a trimis alta. Pe cea pe care mi-a trimis-o nu am primit-o, pe cealaltă ruptă mi-a arătat-o mama, am lipit-o și am văzut cam ce a vrut să-mi scrie.

S-au zbatut să-mi trimită alimente. Nu aveau bani. Toate pachetele s-au întors înapoi cu mențiunea „Destinatarul necunoscut“. Mama mi-a spus că la poștă, când s-a dus să ridice pachetul returnat, erau munți de colete care veniseră înapoi. A fost pur și simplu o farsă.

– Totuși familiile aflaseră că trăiți.

– A fost ultima lovitură pe care ne-o pregătiseră. Apoi lumea a început să plece, rând pe rând. Eram 500 de persoane la Mislea. Peste 250 avea să fie eliberate. Am fost și eu printre ele. În toamna lui 1955 am revenit acasă... ■

(Va urma)

A consemnat:
Ioan LĂCUSTĂ

Andrei și Micaela Ghițescu împreună cu unchiul Petre Papacostea (1) și verișoarele: Cornelia (2), Rodica (3) și Adela (4)

Eveniment • Eveniment • Eveniment

Artizani ai reconcilierii: cancelarul Konrad Adenauer cu președintele Charles de Gaulle...

...și cancelarul Willy Brandt cu președintele François Mitterrand

TRATATUL DE LA ELYSÉE

CRISTINA PĂIUȘAN

Sub egida domnului Adrian Năstase, prim-ministru al României, președinte al Fundației Europene Titulescu, în organizarea Ambasadei Franței la București, a domnului ambasador Philippe Etienne, a Ambasadei Germaniei la București, a domnului ambasador dr. Armin Hiller, a avut loc la București, în ziua de 22 ianuarie 2003, vernisajul expoziției Prietenia franco-germană în imagini. Ea marchează 40 de ani de la încheierea „Tratatului de la Elysée” (22 ianuarie 1963), dintre Republica Franceză și Republica Federală Germania, tratat semnat de către președintele Charles de Gaulle și cancelarul Konrad Adenauer.

Găzduit de Fundația Europeană Titulescu, evenimentul a fost onorat de dl. Mircea Geoană, ministru al Afacerilor Externe al României, care a marcat importanța momentului, celebrat concomitent la Paris și Berlin.

Ministrul român de Externe a subliniat că momentul este o ocazie privilegiată, de sărbătoare, „un puternic simbol al reconcilierii dintre două popoare îndelung separate de o rivalitate sfâșietoare. Este în același timp evocarea nașterii motorului european franco-german. Acest model de reconciliere și de cooperare are o valoare importantă în relațiile noastre cu vecinii și, în special, cu vecinii noștri maghiari. Același aspirație ne-a însușit: să lășăm în urmă animozitățile și neînțelegerile dintre noi. Același vis ne-a stimulat: integrarea europeană”.

Expoziția a prezentat aproximativ 60 de documente și fotografii, facsimile ale tratatelor, imagini-simbol a 40 de ani de prietenie, care au dus la fondarea Europei de astăzi. Ea a urmat cronologic evoluția relațiilor bilaterale din anii de început ai războiului rece și ai politici de decolonizare, când cele două țări au trecut prin perioade de criză, legate de urmările dezastruoase ale celei de-a doua conflagrații mondiale, precum și de nevoia de a găsi o cale de comunicare.

Pași importanți au fost făcuți odată cu revenirea în prim planul politicii franceze a generalului de Gaulle. Prima dintr-o serie de întâlniri ce au marcat istoria acelor ani a fost cea a cancelarului Adenauer în casa generalului, de la Colombey-les-Deux-Eglises.

(Continuare în p. 60)

RABINUL MOSES ROSEN NU ȘTIA CINE L-A SALVAT

În 1948, fostul lider comunist Vasile Luca îi spunea rabinului Rosen: „Totul se poate lua omului, pământul, uzina, fabrica, atelierul, școala etc. Dacă se opune, ai la dispoziție tancul și cu acesta îl convingi. Un singur lucru nu se poate smulge din sufletul omului cu tancul: aceasta e religia. De aceea, rușii au trebuit să bată în retragere, iar noi nu vrem să repetăm greșeala lor.“

TEODOR WEXLER

La 6 iunie 1948 adunarea rabinilor și a reprezentanților celor circa 350.000 de evrei existenți atunci în România îl alegeau în funcția de rabin șef pe dr. Moses Rosen. Rabinul Rosen îi urmă în funcție rabinului Alexandru Șafran, care la sfârșitul anului 1947 lua drumul exilului, întrucât existența îi era grav amenințată de un conflict major cu autoritățile comuniste.

Deși în public coexistența între noul rabin șef și autoritățile comuniste părea un mariaj ideal, depășind cadrul coabitării dintre guvernanți și tovarășii lor de drum, conflictele din culise aveau să se manifeste încă din primele zile ale rabinatului dr. Rosen.

„Luna de miere“ a trecut repede

La 22 iunie 1948 începeau la Montreux în Elveția lucrările Congresului Mondial Evreiesc, primul după cel de al doilea război mondial. Delegația evreilor din România era formată din cinci militanți comuniști evrei (Bercu Feldman, Șerban Leibovici, Israel

Bacal, Paul Iscovici și Bercu Iosif-Ion Șerbănescu), patru sioniști, reprezentanți ai acelor organizații evreiești de extremă stângă care au acceptat colaborarea cu noua putere (Mișu Benvenisti, Anghel Dascălu, Esselsohn și Edi Manolescu) și, bineînțeles, noul șef rabin, dr. Moses Rosen.

La lucrările Congresului s-au alocat 40 de minute pentru intervențiile membrilor delegației evreilor din România. În numele comuniștilor, Șerban Leibovici a vorbit timp de 20 de minute, fiind huiduit de câteva ori. În schimb, intervențiile lui Mișu Benvenisti și ale rabinului Rosen au fost aplaudate, chiar dacă unii din delegații occidentali îl mai considerau pe rabinul șef un „rabin roșu“. Era prima și ultima reuniune internațională care a acceptat delegați comuniști evrei.

Înainte de a pleca la Montreux, un prieten apropiat al rabinului Rosen, Marcel Rosenzweig, l-a prezentat unui colaborator al Consiliului de Miniștri, care i-a dat sfaturi cum să se comporte la Montreux. În realitate, personajul era colonel, șef de departament al noii poliții politice, Securitatea. La

Moses Rosen cu președintele Congresului Mondial Evreiesc, Bronfman

întoarcerea în țară, ofițerul de securitate l-a vizitat pe rabinul Rosen în speranța unei colaborări. Care nu s-a realizat; singurul lucru pe care l-a făcut rabinul a fost să îi înmâneze textul discursului ținut la Montreux.

În ianuarie 1949, ambasadorul noului stat Israel a venit la Templul Coral, unde a fost primit cu onoruri religioase deosebite, iar în Templu au răsunat acordurile imnului național israelian Hatikva (Speranța). Firește, comuniștii evrei din conducerea comunității erau furioși, amenințau. Cel mai virulent era Bercu Feldman.

Despre acest moment, dr. Rosen nota: „personal, deși trecuseră numai câteva luni de la alegerea mea ca șef rabin, simțeam că «luna de miere» a acestei colaborări era de mult uitată. Conflictul cu C.D.E. [secția evreiască a P.C.R. – n.a.] în ceea ce privește atitudinea față de sionism și Alia [emigrarea în Israel – n.a.] izbucnise”.

Un alt incident major între rabinul șef și conducătorii comuniști ai Federației Comunităților Evreiești din România a izbucnit în ianuarie 1951. Suntem la circa doi ani de la Rezoluția C.C. al P.M.R. în problema națională și în plină campanie de arestări a sioniștilor. Bercu Feldman îl apostrofează pe rabin că nu-i condamnă pe sioniști: „Ce e cu toate aceste ezitări ale Dvs.? Dacă vin americanii, tot o să vă spânzure alături de

noi”. Șerban Leibovici, un alt comunist, cocoțat ca secretar general al C.D.E., adresându-se rabinului Rosen, spune: „Eu îi răspund acum, că dacă va continua să refuze atacarea plecărilor, evreii democrați și progresiști îi vor smulge barba”. Atmosfera devenise incendiară și Rosen n-avea altă ieșire decât să se adreseze ministrului Cultelor, Vasile Pogăceanu.

Oportuniști sunt pretutindeni

În fața ofensivei evreilor comuniști, Rosen se vede obligat să creioneze portretul moral al celor care conduceau atunci comunitatea evreiască din România, din ordinul Comitetului Central al P.C.R. „Un om este bancher și o duce bine sub burghezie; când vin la putere comuniștii, lichidează banca și intră în partid”. Era vorba de Tiberiu Reny, președinte în acele zile al F.C.E.R.

Alt exemplu: „Cineva e rabin și câștigă bine de pe urma acestei meserii. Vin comuniștii, atunci el leapădă caftanul și stramelul [pălărie rabinică – n.a.] și devine comunist”. Era vorba de rabinul Friedman. „Un transfug reușește să se boteze, să treacă la religia catolică și astfel să-și salveze viața. După holocaust, e practic să devii comunist. Nu mai e catolic, nici evreu, ci comunist”. Referirea îl privea pe activistul Blau.

În anul 1985 rabinul Rosen nota: „Balonul se dezumflase. Puterile lor de a mă decapita fuseseră retrase. O simțeam și am folosit-o. Cine a intervenit atunci «sus» și a oprit procesul de lichidare, care deja începuse împotriva mea, nu știu nici până azi”.

Noiembrie 1952 este un moment de referință pentru evreii din fostul lagăr socialist. Procesul Slansky (Magazin istoric, nr. 10/1991) din Cehoslovacia era semnalul terorii antievreiești pe care partidele comuniste au regizat-o.

La 25 noiembrie 1952 intervine un alt incident major între rabin și partid. Rabinul Rosen ia cuvântul la Seminarul Teologic al

Bisericii Ortodoxe Române, la cererea patriarhului Justinian. Ziarul *Scântea* reproduce discursul, dar adăugând câteva fraze împotriva sionismului și a statului Israel, nerostite de rabin. Rosen protestează. Replica ministrului Cultelor nu întârzie: „Ați citit azi ziarele? Dacă persistați, veți avea soarta lui Slansky.” Rabinul a persistat și ministrul Pogăceanu s-a văzut nevoit să ia legătura cu Radiodifuziunea Națională, care la orele 22 transmite discursul rostit de dr. Rosen, fără adăugiri.

Câteva săptămâni mai târziu are loc la Ateneul Român Congresul Național pentru Apărarea Păcii. Se repetă scenele de la Seminarul Teologic. Numai că de data aceasta ministrul Pogăceanu încearcă alte argumente față de rabinul Rosen. Aduce un mesaj din partea evreilor comuniști din conducerea partidului, Iosif Chișinevski, Leonte Răutu și Mihail Roller (menționăm un amănunt: Mihail Roller era fiul rabinului din Buhuși). Cei citați n-aveau curajul să-l înfrunte pe rabin, așteptând într-o încăpere alăturată. Rabinul Rosen nu cedează nici de această dată.

Convocat la guvern

Un alt moment al ciocnirii dintre rabinul șef Rosen și comuniști se referă la așa-zisul complot al medicilor evrei din Uniunea Sovietică (*Magazin istoric*, nr. 11/1999).

1970. Cu poetul Adrian Păunescu și scriitorul Isac Peltz, la Casa de Cultură a evreilor din București

Ziarul C.D.E. *Unirea* se afla în fruntea campaniei antisioniste și antiisraeliene. I se alătură artileria grea, ziarul *Scântea*. Noul ministru al Cultelor, Petre Constantinescu Iași, implica de această dată în rândul complotiștilor *Jointul* și alte mari organizații evreiești internaționale. Activiștii evrei de la comunitate erau în fruntea acuzatorilor rabinului șef. La numai câteva ore de la izbucnirea noului conflict, acuzațiile se prăbușesc. Radio Londra și Radio Moscova demontau acuzațiile împotriva medicilor evrei. Radiodifuziunea Română relua știrile cu o întârziere de șase ore. La Departamentul Cultelor și în rândul evreilor comuniști s-a instalat consternarea.

Un alt motiv, cap de afiș, în conflictul dintre rabinul Rosen și reprezentanții partidului comunist a fost învățământul religios evreiesc, așa-numitele cursuri de Talmud Tora. Campania antiînvățământ religios era condusă de ministrul Învățământului, Stanciu Stoian, care arunca vina pe președintele comunității evreiești din București, Leon Stern. Regia celor doi era bine orchestrată. Și unul și celălalt își aruncau vina reciproc. Noul șef al Departamentului Cultelor, Dogaru, mărturisea cum plănuise partidul să rezolve problema cursurilor de Talmud Tora. „Voiam să arestăm pe câțiva dintre colaboratorii dumneavoastră. E mai ușor să arestăm pe cei mai mici, decât pe șeful de cult. Arestările puteau produce efectul de

Cu Patriarhul Iustin Moisesescu și primul ministru al statului Israel, Menahem Begin

intimidare. N-aveam însă pe cine să închidem. Orice document legat de Talmud Tora era semnat numai de dumneavoastră, iar a vă aresta pe dumneavoastră însemna să declanșăm o cursă prea gravă și aveam nevoie de aprobarea cea mai înaltă."

Comentând în memoriile sale lupta pentru dreptul de a păstra învățământul religios, rabinul Rosen notează: „Conflictul devenea pe zi ce trece mai acut. M-am hotărât să demisionez și, în același timp, să fac un gest care să însemne o demonstrație publică în ajutorul Talmud Tora."

Conflictul dintre autoritățile comuniste și rabinul șef Rosen cunoaște o acutizare violentă în aprilie 1954 și se referă la procesele secrete în care au fost implicați 200 de activiști sioniști din România. Vineri, 12 iunie 1954, rabinul este convocat de ministrul Constantinescu Iași și, în prezența președintelui F.C.E.R., Bacalu, începe campania de intimidare. Enervat, ministrul Cultelor aruncă anatema: „Vă solidarizați deci cu sioniștii, cu trădătorii. Veți sta alături de ei." Rosen refuză orice colaborare cu autoritățile pe această temă. Cei trei se despart într-o atmosferă tensionată. Ajuns acasă, rabinul Rosen este convocat de urgență la guvern. Aici discuțiile nu se mai duc numai cu ministrul Cultelor. Sunt prezenți Petre

Borilă, Alexandru Drăghici și alți nomenclaturiști. Se discută controversatele probleme care au început să devină publice, dintre statul comunist și evreii din România. Rabinul își permite să îi spună ministrului de Interne Alexandru Drăghici: „Dacă dumneavoastră, ministrul de Interne, în prezența vice-președintelui Consiliului de Miniștri și a ministrului Cultelor, aici în biroul Consiliului de Miniștri, cutezați să-mi puneți în față scrisoarea mea pe pagina a doua, ignorând începutul, care explică limpede la cine mă refer când vorbesc de fasciști [la pogromiștii de la Iași și cei de la București – n.a.], acuzându-mă așa cum mă acuzați, atunci îmi închipui lesne ce se întâmplă cu acei care sunt cercetați de anchetatorii dumneavoastră în temniță." Chiar criticii cei mai virulenți ai rabinului Rosen încetaseră din această clipă să-l considere „rabin roșu", atât în România, cât și în Israel. Printre cei care își schimbaseră părerile erau Golda Meir și Meir Rossene, ambasadorul Israelului la O.N.U. Comunitatea Evreilor din România și personal rabinul Rosen vor fi vizitați de Golda Meir, Moshe Dayan, Menahem Begin, de conducătorii marilor organizații internaționale evreiești.

Amenințări și spectacole ieftine

Conducătorii comuniști din România au învățat între timp să-l folosească pe rabinul Rosen ca ambasador pentru rezolvarea unor probleme ale României, precum „clauza națiunii celei mai favorizate" sau rezistența în fața presiunilor sovietice. Printre primele măsuri concrete intermediare de rabin a fost escamotarea embargoului economic impus României de occidentali. Încă din 1954 Gheorghiu-Dej lansase lozincă „liberă emigrare, contra materiale strategice". Așa au apărut în România utilajele occidentale.

Prima deschidere realizată de Rosen în relațiile României cu lumea occidentală a fost vizita rabinului Wilhelm, rabinul șef al

Alături de kongresmenul Charles Vanik

Cu șeful Departamentului Cultelor
prof. C. Dogaru

Suediei. Tratatările dintre rabinul Wilhelm și Alexandru Bărlădeanu au dus la înviorarea comerțului exterior al României. Timpul lui Bercu Feldman, Bacal și Șerban Leibovici trecuse. Dogmatismul roșu era înlocuit cu realismul roșu.

Cu toate acestea, raporturile cu liderii comuniști de la București urmau o linie sinusoidală. Dacă întrevederile cu Emil Bodnăraș denotau un pragmatism evident, cele cu I.Gh. Maurer erau marcate de o doză de perfidie.

La 1 octombrie 1958, Rosen tratează problema emigrărilor cu Ion Gh. Maurer, după ce aparent comuniștii le liberalizaseră. Povestește rabinul Rosen: „Domnule președinte, de ce s-a făcut această coadă în fața sediului central al Miliției, pe Calea Victoriei? Aveți nevoie de material senzațional pentru presa străină?”

La 25 februarie 1959, *Scânteia* publică un rechizitoriu împotriva evreilor care doresc emigrarea. Rechizitoriul este însoțit de amenințări din cele mai grave. Emigrarea era suspendată. La 1 martie 1959, Rosen se prezintă din nou la I.Gh. Maurer, întrebând dacă regimul avea nevoie într-adevăr de o mascaradă în ce privește emigrarea, spre a

specula situațiile. Sute de evrei, printre care și autorul rândurilor de față, sunt arestați sau primesc domiciliu forțat.

Rabinul Rosen trage propriile concluzii din acest incident. Cu sprijinul lui George Macovescu și Vasile Pungan, se implică direct în problema emigrărilor.

În anul 1967, când liderul evreilor americani, dr. Charles Cremer, vine la București spre a trata plecarea unui lot de evrei, l-am însoțit pe acesta în biblioteca Templului Coral, unde s-au purtat discuții cu rabinul Rosen despre emigrare, pe principiul „dă-mi, să-ți dau”.

Ceaușescu a ordonat dărâmarea a 80 de sinagogi evreiești în București, dar nu a reușit să dărâme Templul Coral, Sinagoga Mare și Sinagoga Unirea Sfântă din str. Mămulari. Ambasadorii Israelului, Spaniei și Statelor Unite îl avertizează pe Ceaușescu să nu se atingă de aceste lăcașuri de cult. Congresmenii americani vin la București cu același mesaj. Într-o criză de megalomanie, șeful statului renunță la „clauza națiunii celei mai favorizate”, și pentru a avea libertatea să demoleze ultimele trei lăcașuri de cult mozaic din București. Colaboratorii apropiați ai șefului statului, și în primul rând George Macovescu, târăgănează. În această epocă, rabinul Rosen își crease o serie de relații în lumea românească, relații care nu puteau fi neglijate nici de șeful statului. ■

Memorii de război

În lunile aprilie și mai 1944 situația pe frontul de Est în general și pe cel românesc în special a evoluat tot mai rău, culminând cu gravele pierderi suferite de cele patru divizii române, a căror evacuare din Crimeea a fost refuzată de Înaltul Comandament german. Mersul general al războiului crease o stare de descurajare la nivelul conducerii superioare germane.

Pentru a surprinde starea de spirit din rândul armatei, dar și al populației, generalul Gârbea (Magazin istoric, nr. 6, 10 / 2002, 4 / 2003) efectuează o călătorie prin punctele cele mai importante ale Germaniei: eşalonul I din Prusia Orientală, eşalonul II de la Wänsdorf, Berlin, și alte centre. Cu impresiile culese, în ziua de 15 mai s-a întors în țară pentru a raporta. A rămas în România până în data de 25 mai, timp în care s-a întâlnit și cu generalul Constantin Sănătescu, șeful Casei militare a regelui, iar în 22 mai a avut o lungă întrevedere cu mareșalul Ion Antonescu.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Dan GÂRBEA

MIZERIILE ALIANȚEI INEGALE

General TITUS GÂRBEA

Am început lucrul la Marele Stat Major la 18 mai după-amiază. Am terminat repede, fiindcă s-a revăzut ceea ce se stabilise la tratativele din aprilie privitor la armament. Partea română a adăugat avioane de vânătoare, artilerie A.A. și aparate fumiceață [producătoare de ceață]. Dar greutățile cele mai mari au fost privitor la modalitățile de plată. Propunerea germană de a deschide conturi pentru România și Germania și de a înregistra livrările reciproce cu reglarea plăților la sfârșitul războiului a fost respinsă de guvernul român, iar Antonescu a refuzat să-l mai primească pe dr. Karl Clodius [director ministerial și ministru plenipotențiar în Ministerul de Externe al

Germaniei, expert în tratativele economice cu România], dacă nu se plătește acum, așa cum s-a făcut înainte și cum s-a stipulat la ultimul acord din 9 februarie 1944.

Soluția Krüll - ocuparea României

Prin noile tratative partea germană a cerut o cotă foarte mare de cereale, carburanți și sume imense pentru întreținerea armatei germane și a anexelor ei de pe teritoriul român. Aceste plăți însumau 12 miliarde lei pe lună. Delegatul german, colonel dr. Krüll, a plecat în Germania ca să obțină dezlegarea și să semneze acordul în sensul cererilor române. Peste zece

zile, când m-am întors în Germania, am aflat că dr. Krüll a propus lui Hitler la OKW, ca una din soluții, ocuparea militară a României și rezolvarea chestiunilor economice în interesul Germaniei. Hitler a respins această soluție, se pare datorită tensiunilor acumulate prin ocuparea Ungariei și a situației generale din Europa.

În ziua de 19 mai am făcut un scurt raport mareșalului Antonescu; era foarte iritat, poate din cauza tratativelor economico-financiare eșuate. Mi-a cerut ca duminică 21 mai, către ora 17, când va fi mai liniștit, să-i raportez detaliat. Dar a încheiat izbucnind: „Omul acesta (adică Hitler), care a ajuns în situația aceasta, trebuie să se

O nouă generație de recruți - mai 1944

războiului

• Germania cerea douăsprezece miliarde de lei pe lună • Îndemnați de rege, oamenii politici organizează opoziția • În câțiva ani Hitler a întors Europa pe dos • Mareșalul își dădea seama că pierdută era pierdută • Dar se lăsase copleșit de scepticism și pesimism în privința sfârșitului

hotărăscă unde să cedeze și să facă plăți, iar în rest să reziste. Sau rezistă în fața Aliaților din Vest, cedând rușilor cu care face pace separată, ori să se înțeleagă cu Aliații și să-și adune toate forțele pentru a rezista Uniunii Sovietice.”

În așteptarea [audienței la mareșal], am avut o convorbire cu generalul Sănătescu, căruia i-am relatat tot ce aflasem la diferite eșaloane ale OKW și OKH, în Prusia Orientală și la Berchtesgaden. Am conchis că demoralizarea în Germania, fără să fie manifestă, este generală, mai vizibilă la comandamentele superioare. I-am vorbit și de starea de spirit a mareșalului [Antonescu], ce socotește politica lui Hitler falimentară. Sănătescu îmi spune că oamenii politici îndemnați cu stăruință de rege sunt în curs de organizare a unei opoziții contra lui Antonescu. Este un bun început, în care condu-

cerea este în mâna regelui. Îi spun lui Sănătescu că la conducerea germană există convingerea că o debarcare a Aliaților va avea loc odată [concomitent] sau va fi urmată de o mare ofensivă sovietică. Am insistat asupra acestui lucru, precizând că orice mișcare a noastră [a opoziției] nu va avea șanse de reușită dacă frontul de Est va fi liniștit. Îi spun deci lui Sănătescu că, pentru reușita noastră, o a doua condiție se impune, și anume, o ofensivă sovietică menită să zdruncine frontul de Est, inclusiv frontul românesc [prima condiție era debarcarea aliaților].

Între admirație...

În această zi de început a săptămânii (luni, 22 mai) mă pot prezenta la mareșalul Antonescu; grăbit, îmi spune să vin la Snagov, unde mă invită la dejun, pentru a-i

raporta detaliat, după masă. Era prima oară când mă invita. Eram condus de un ofițer, avea doi-trei oaspeți și odată sosit mă prezintă soției sale, căreia îi șoptește că sunt invitat la masă. Mi s-a spus că vila unde am luat prânzul a fost a prințului Nicolae.

Masa, simplă, a decurs liniștit, apoi oaspeții s-au retras pentru cafea. Amfitrionul m-a chemat într-un birou mai retras, unde mi-am depus verbal lungul raport, cu aceeași concluzie ce spusese și lui Sănătescu, adică la OKW se consideră situația gravă pe frontul de Vest și liniște pe frontul de Est, dar cu mare îngrijorare că războiul pe două fronturi abia acum începe.

Mareșalul a dat din cap zicând: „Dar ei au front la Nord și la Sud, în Iugoslavia...” Îmi spune să mergem afară, unde, în parc, este mai bine și mai sigur, apoi se lansează într-o lungă expunere

asupra situației. „Omul acesta, Hitler, cu mâinile lui își dărâmă opera de a fi făcut Marele Reich după o labirintoasă, deși scurtă activitate. A fost desigur un mare merit și cu puternica lui armată a reușit să ocupe continentul. Acesta [continentul] era cristalizat după secole de război și acțiuni diplomatice, dar el în câțiva ani l-a întors pe dos. Sunt realități. România, după răsturnările și prăbușirile cunoscute, nu mai putea să se mențină în orbita puterilor aliate de la Vest, fiindcă [acestea], nepăsătoare, nepregătite, indolente, îndepărtate și ineficiente nu mai puteau onora semnătura ce și-au pus pe tratate. Rusia, fie țaristă fie bolșevică, nu ne-a nutrit niciodată gânduri bune și de trei secole ne-a cotropit cu tendința de a ne înghiți, fiindcă eram o piedică în drumul spre Țarigrad sau al revoluției universale. România avea de ales între nazismul violent, fără scrupule, dar atotputernic față de aliați neputincioși, și bolșevismul, tot atât de cotropitor, dar care

nu era în stare să reziste Germaniei. Oamenii noștri politici îmi reproșează că simpatizez și că sunt captat, hipnotizat de Hitler. Nu, nu este adevărat – spune el cu tărie. Simpatiile mele au fost întotdeauna pentru Franța și Anglia, cu care am luptat cot la cot în primul război mondial.“

Ne mișcăm pe aleile peluzei deschise, departe de indiscreții și mă așază întotdeauna la dreapta sa, spunându-mi că nu aude bine cu urechea stângă. Reluând firul, spune: „Am fost în Franța și Anglia cu sarcini importante, îi cunosc, îi apreciez și îi iubesc, dar după prăbușirile din 1938-1940, pe care le enumeră, după răpirea Basarabiei și a Bucovinei, după ciopărtirea Transilvaniei, după dezamțul și destrămarea de sus, ca și după anarhia legionarilor, am ajuns la fundul prăpastiei, iar în acest timp se produceau repetate violențe, demonstrații, amenințări, lovituri de tun etc. din partea rușilor. Ce mai putea face conducerea țării pentru salvarea poporului și

Sublocotenentul
Titus Gârbea în 1916

ce drum putea să aleagă decât acela al unei politici alături de Germania? [...]

Pentru mine, care am privit de aproape și am luat parte la pierderile, la zbciumul năzuințelor, dar mai ales am văzut sângele care a curs pentru întregirea neamului, a fost sfâșietor să văd cum se năruie și se destramă clădirea poporului nostru, ce era pus în calea nimicirii, pe care a cunoscut-o de atâtea ori în viața lui. Gândul de salvare și de întregire a neamului m-a cuprins și m-a purtat în tot ce am întreprins. Care din acești bărbați politici ai noștri s-a ridicat să ia conducerea statului izbit din toate părțile ca să-l aducă în ape mai liniștite? Nici unul nu s-a ridicat măcar cu un sfat. Nici unul nu avea nici putere în interior, nici credit în afară. Garda legionară, care întrunea simpatia Germaniei și sufragiile naziste, era slabă, dezorganizată și dăduse dovada incapacității, pe care

Peste Munții Parâng, în mai 1944

a crezut că o poate înlocui cu silnicii, cu cruzimi și cu crime. Partidul comunist, care ar fi fost susținut de Rusia, nu reprezenta decât o minoritate, cu puțină priză la popor. Deci ambele aceste formațiuni politice – una progermană, cealaltă prorusească – nu puteau să ia puterea și conducerea țării în acești ani de grele încercări pentru noi și de război european dezlănțuit pentru cotorpiri”.

Amintirea dramaticelor evenimente din 1938-1940 îl aprinsese și se arăta disprețuitor față de bărbații politici din vechile partide, care nu aveau curajul să se pronunțe pentru o politică sau alta [...]

„Mi s-a proferat învinuirea că neamul se bate și sângerează pentru Germania. Nu este adevărat! Nu, noi nu ne batem pentru Germania. Pe germani îi interesează țara noastră pentru petrolul și pentru agricultura ei. Germania are cel mai mare interes pentru acest petrol, pentru economia noastră, ca să dăinuim spre folosul ei...”

...și consternare

După o lungă pauză reia: „Spuneam că Hitler și-a dărâmat opera. Ani în șir a denunțat inamicul de la Est și a pregătit războiul contra Rusiei. Dar mai înainte și-a paralizat partenerii și aliații naturali: distruge Polonia și ciopârțește România la Viena, în înțelegere cu Rusia, adică își distruge brațul stâng, Polonia, și brațul drept, România [...]. Mi-a spus că va ocupa Ungaria, dar nu ca să o slăbească, ci ca partener. Mi-a vorbit de reglementarea definitivă a frontierelor la sfârșitul războiului, nu acum când ar putea slăbi Ungaria. În mod repetat, la Klessheim [în 23-24 martie], Hitler mi-a declarat, ca și ministrul de Externe Ribbentrop, că reglementarea definitivă va fi la sfârșit și că toate hotărârile mai vechi, ca și cea de la Viena, nu pot dăinui. După război, hotărârea de la Viena va fi revizuită.” [...]

Antonescu se oprește, tace, apoi reia; reproduc cât mai

Între două bătălii, o clipă de răgaz pentru infanteriștii sovietici

fidel ideea sa: „Îți spun dumitale acestea fiindcă ai făcut războiul pentru întreaga neamului nostru și ai simțit și ai suferit apoi, de la loc superior, ciopârțelile și rupturile țării. Deci mă înțelegi mai bine [...]. Te angajezi să păstrezi pentru dumneata cele ce ți-am spus și să le evoci la nevoie [...]”

[În continuare, Antonescu i-a spus]: „Nenorocirea lui [a lui Hitler] este că, slăbindu-i capacitatea, intuiția și raționalismul, a extins războiul pe plan mondial, amestecându-se în conducerea operațiilor pe care vrea să le conducă singur și unde a făcut mereu greșeli. El nici acum nu-și dă seama că mijloacele Germaniei nu sunt la nivelul scopurilor ce și-a propus prin ideologia nazistă. El nu și-a făurit forțe ca să lupte cu Anglia și cu atât mai puțin cu America. Așa cum ți-am spus, el trebuie să aleagă unde să continue efortul de război și unde să cedeze total, până la o pace, oricum ar fi ea. Eu nu pot merge până la distrugerea

Trupe române în Crimeea

neamului nostru, ținându-mă aproape de el. I-am spus acest lucru. La noi este în curs de organizare o opoziție a acestor vechi și noi oameni politici. Ei vor lupta contra mea când vor fi gata. Dumneata, acolo unde ești, poți să-i spui lucrul acesta și să-i arăți că eu nu pot să mă duc cu revolverul și să-i împuşc, cum a făcut el cu opoziții lui.”

Însoțea aceste cuvinte cu gestul revolverului întins asupra cuiva ascuns. M-a mirat faptul că mi-a cerut să-i spun lui Hitler vorbele proferate. Apoi, revenind la cedările și concesionările ce trebuie să le facă aliaților din Vest și popoarelor cotoprite din Europa, el dă și proporția în cifre: 80, 90, 100%: „Dacă își iubește poporul și Germania, el trebuie să facă aceste cedări. Numai acest uriaș *marche arriere* [pas înapoi] mai poate salva ce mai este de salvat. Iar dacă adversarii nu ar mai voi să trateze cu el, atunci să se dea

la o parte”. Și, întărind, Antonescu exclamă: „Să dispară, lăsând altora sarcina grea a tratatelor; dar el se agață de puterea ce a cucerit și cu sălbatecă sete se leagă de orice speranță, ca și pe front, unde se leagă de orice colină sau curs de apă, conducând armatele pas cu pas într-o luptă în care pierde continuu de doi ani.”

Încheie spunând: „Păstrează ce ți-am spus pentru dumneata. Când vorbești cu Hitler, ești depozitarul gândirii mele, deci spune-i că nu mai poate salva poporul german, ca și pe al nostru, dacă nu se hotărăște să sacrifice și să renunțe la tot în Europa. Numai astfel Europa va fi salvată de la năvala asiatică a bolșevismului, care va rade teritoriul și populații, cum se va întâmpla și la noi.”

Se oprește și tace, apoi reia: „Mizeriile unei alianțe a celui mic și slab cu unul mare și tare! Această a

fost ursita neamului nostru [...]”

Cu aceasta a terminat. Mă întreabă când mă întorc în Germania. Îi spun că voi merge pe front, la grupul de armate german al generalului Schörner, apoi, joi 25 mai, voi zbura în Prusia Orientală, la OKH. Îmi spune că va merge și el pe front peste două zile și îmi cere să-l însoțesc.

Pe peluza deschisă, însoțită, mișcându-se cu pași rari, în atmosfera caldă de mai, perorația lui a avut sincerele accente ale unui patriot, care vedea mai întâi neamul și țara, pentru care în trecut a depus o mare strădanie, iar pentru prezent își luase o mare și grea răspundere. Gândurile mele de atunci conduceau la concluzia că și mareșalul își dădea seama că partida era pierdută și astfel și el se număra printre cei coplesți de scepticism și de pesimism privind sfârșitul războiului. ■

TRATATUL DE LA ELYSÉE

(Urmare din p. 50)

Cele 12 întâlniri dintre general și cancelar au condus, între anii 1958 și 1963, la construirea stabilității Europei Occidentale, marcate de momentul culminant: vizita cancelarului Adenauer în Franța (2-8 iulie 1962), când împreună cu președintele de Gaulle a participat la manevrele comune de la Reims și la emoționanta mesă din catedrala orașului.

Expoziția a cuprins o istorie a momentelor construcției europene, ce are la bază relațiile franco-germane: summitul franco-german de la

Hamburg – 1976, cel de la Aix-La-Chapelle – 1978, cel de la Paris – 1980, întâlnirea de la Bonn dintre fostul cancelar Willy Brandt și președintele François Mitterrand – 1981, precum și imaginea-simbol a reconcilierii totale în numele unui viitor comun: președintele François Mitterrand și cancelarul Helmut Kohl se înclină în fața monumentului soldaților francezi și germani de la Verdun.

Periplul istorico-diplomatic a continuat printr-o serie de imagini care evocă consultările franco-germane de la Baden-Baden – 1995, Dijon – 1996, Poitiers – 1996, precum și vizitele franco-germane la Sarajevo – 1997 și vizita președintelui Jacques Chirac la Berlin, în anul 2000. ■

ALAIURI

Bogata colecție de documente feudale (interne și externe) și descrierile călărilor străini (soli, curieri, negustori sau misionari) care au cutreierat Țările Române în decursul a trei secole ne-au oferit informații despre alaiurile domnești.

Satâr

Atât în Moldova, cât și în Țara Românească, ele erau prilejuate de momente importante, cum ar fi urcarea pe tron a unui domnitor, sau de sărbătorile religioase. Așadar, alaiuri de Crăciun, de Bobotează și de Sfânta Înviere; apoi alaiul de la Mitropolie, de

Constantin Brâncoveanu

DOMNEȘTI

Sf. Constantin și Elena, alaiul mergerii la Moși sau la Pantelimon și, nu în ultimul rând, alaiul de Sf. Treime, la mănăstirea Radu Vodă.

În timpul domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688-1714), s-a instituit un alai desfășurat numai

pe timpul domniei sale, după ce a ctitorit biserica Sf. Gheorghe cel Nou. El avea loc de sărbătoarea Sfântului Gheorghe, când se prăznuia hramul acestui lăcaș, prilej de petrecere pentru toți bucureștenii.

Baș călăuz, cel care deschidea ceremoniile oficiale

IONEL ZĂNESCU, CAMELIA ENE

Alaiul domnesc de înscăunare a căpătat un fast deosebit după ce domnii români au început să fie numiți mai întâi la Poartă și apoi confirmați în țară. Atâtea vreme cât încoronarea se făcea în capitalele celor două țări române, alaiul era mai puțin fastuos. Puterea domnului era una care nu depindea de o bunăvoință externă și deci nu avea nevoie de un strat gros de poleială. Iată cum descrie Cantemir alaiul domnesc.

După ce domnul era ales în Divanul cel mare, „întreaga adunare se scula îndată în picioare și un mare alai însoțea pe noul domnitor, în frunte fiind mitropolitul și fețele bisericești, la Mitropolie. La ușa sfântului lăcaș îi ieșea în întâmpinare, cu două lumânări

înainte, mitropolitul, cădelnițându-l la intrare și dându-i să sărute crucea și sfânta evanghelie, la care acela închinându-se era introdus în biserică”. Urma ceremonia de miruire și încoronare. „După ce se încheia cu acestea, domnitorul urca iarăși pe cal și, însoțit atât de mitropolit, cât și de tot sfatul, se întorcea la curte și acolo, intrând în sala cea mare, se suia singur în jilțul domnesc, solemnitate la care poala hainei lui era obiceiul să o țină de-a dreapta hatmanul sau comandantul armatei, de-a stânga marele postelnic”.

Pe podul Beilicului

Genovezul Franco Sivori, secretar al noului domn Petru

Cercel (1583-1585), este cel care descrie unul dintre primele alaiuri de investire sosite în țară, după numirea de către sultan. După ce caimacamii domnești anunțau venirea noului domn, boierii îl așteptau fie la Giurgiu, fie la Oltenița, căci trecerea Dunării se făcea în mod obișnuit la Turtucaia. Până la fluviu alaiul domnesc era însoțit de cadiul și „chehaia-bei” din Silistra. Petru Cercel a fost întâmpinat la Giurgiu de marele ban Mihail, având cu el 400 de călăreți care urma să-l însoțească pe domn la București. De față erau și numeroși boieri și slujitori domnești, care întregeau alaiul domnului. Sivori descrie apoi ceremonia încoronării de la Curtea Domnească: „Șezând

Domnul în jelțul său, sub baldachin ... marele spătar turc, ce l-a însoțit, țină o mică cuvântare boierilor și poporului adunat în Piața dinaintea palatului”.

Istoria Țării Românești, ca și relatările cronicarului Radu Popescu, aduc mărturii cum se făcea ungerea noului domn. Iată ce spune cronica: „Iar când au fost joi, iunie 1, an 7162 [1654], eșit-au Constantin Vodă cu toți boierii și cu toate oștile înaintea steagului la podul Plumbuitei și acolo se împreună cu Aga Turcul și cu boierii și cu mare cinstă intrară în Scaun în București”. Acolo „... cu cinstă l-au petrecut până în casele domnești, după aceea l-au așezat la gazdă, rânduiindu-i de toate ce-i trebuia și șezând la București până au gătit Constantin Vodă și haraciul, că-i era vremea, și au trimis și plocioanele de domnie, deci iar cu cinstă au trimis pe turc cu daruri bune”.

Alaiul domnitorului nou investit de Poartă urma malul drept al Argeșului, până în satul Radovan, unde la biserica satului avea loc un Te-Deum. A doua zi se ajungea la mănăstirea Negoiești, ctitorie a lui Matei Basarab, iar de aici drumul continua până la mănăstirea Văcărești, unde mitropolitul și episcopii primeau pe noul domn cu Evanghelia și cu crucea la ușa bisericii. Acolo se slujea un Te-Deum, iar vodă rămânea peste noapte la palatul egumenilor. Între timp se pregăteau cortegiul și primirea în Capitală, la această manifestare par-

ticipând reprezentanții tuturor categoriilor sociale, dar și un numeros public de rând.

Până la domnia lui Vodă Hangerli, intrarea se făcea pe la podul Beilicului (Calea Șerban Vodă), ulterior punctul de primire fiind pe Podul Mogoșoaiei. Pe tot parcursul cortegiului băteau clopotele, până ce acesta sosea la biserica Curtea Veche, unde intrarea era vestită de patru tunuri, păstrate anume pentru astfel de festivități. Domnul intra apoi în palatul voievodal, în sunetele muzicilor turcești.

Eski Sarayi, vechiul palat al sultanilor

Cu hatîșerif și caftan de domnie

Palatul de la Curtea Veche nu a fost singura reședință a domnitorilor munteni. Mănăstirile Radu Vodă și Mihai Vodă, palatul de pe Podul Mogoșoaiei aparținând familiei Lahovari și apoi Ghica, casele Golescu au fost tot atâtea reședințe vremelnice sau de durată, pentru a adăposti pe domn și curtea sa.

De obicei, în sala tronului domnului i se citea firmanul împărătesc de către capugiul turc; apoi actul era rostit și în românește de către postelnicul cel mare, în sunetul tunurilor,

al meterhanelei (fanfara) și al urărilor ceaușilor.

Odată solemnitatea isprăvită, urma închinarea boierilor și împărțirea caftanelor și posturilor. După o săptămână de la instalare, domnul oferea un mare ospăț, în sunetele meterhanelei și chindiiilor. Denumirea „de chindii” provenea de la tobele mari ale muzicii. Cum vodă se așeza la masă la 12 ceasuri din zi (sau 7 ceasuri turcești), a rămas numirea tobelor „de chindie”, adică „vremea prânzului”.

Au fost și cazuri când domnul era ales în grabă, cum s-a întâmplat cu Constantin Brâncoveanu. Cronică lui Radu Popescu grăiește în felul următor despre ruga boierilor către Constantin Brâncoveanu: „Ne rugăm nu lăsa țeara să intre alți oameni, sau răi sau nebuni, să o strice, ci fii! Și-l luară de mâini și-l împingea de spate și

fiind acoloa și un capegiu împărătesc pentru trebi împărătești, îl duseră și pre el la Mitropolie; și aduseră caftan al împăratului de au citit motivele de domnie și au mers de i-au sărutat mâna, zicându-i mulți ani”. Și Radu Popescu adăugă un amănunt: că noul voievod a pus pe toți boierii să jure „pă evanghelie că-i vor fi cu dreptate și că nu-l vor părăsi orice primejdie i-ari veni asupra lor”. Asemenea jurământ a fost întărit cu zapis.

Ceremonia intrării în Divanul cel mare de la Curtea Domnească și urcarea în scaunul domnesc a fost măreață și cu mare pompă; „și cu tunurile dând mare veselie

în toată politica s-au făcut, dă domnie noao", scrie cronica. Și spre a dovedi că va fi domn harnic în toate, Brâncoveanu a mers îndată „în spătăria cea mică cu stele și au chemat grămăticul grecesc, logofătul domnesc, azagiul turcesc și au început a învăța cărți a scrie", anunțând că a luat domnia și va fi cu credință.

Se organizau alaiuri, puține la număr, și cu prilejul reinvestirii unui domn. În 1703, Constantin Brâncoveanu povestea prin pana sa o astfel de ceremonie: „Aprilie 13 deni, joi, în sărbători, au venit aga de la împărăție, cu hătișerif și caftan de domnie, cum că nu s-au dat în toată viața noastră. Și după ce s-au făcut ostfeștania cu sobor, după obicei, și dupe ce au ascultat și sfânta liturghie, împreună cu toată boierimea, i negustori i slujitori au ieșit înaintea agăi, cu mare alai de l-au adus până în divan. Unde după cititul hătișerifului, și dupe ce noi am îmbrăcat caftanul împărătesc, s-au îmbrăcat și toți boiari cu 27 de caftane”.

18 zile spre casă

Cu prilejul întronării domnilor fanarioți în Țările Române (din 1711 în Moldova

Nicolae Mavrocordat

și respectiv 1716 în Țara Românească), apar noi obiceiuri în ceremonialul investirii. Până atunci alaiurile treceau numai pe ulițele Bucureștilor sau Iașului; de atunci înaintea însă, cele petrecute la Țarigrad vor întrece pe cele din București și Iași. Ceremonia din palatul sultanului de la Constantinopol nu diferea cu nimic de cea de la numirea pașalelor și a marilor viziri.

Disponem de două descrieri ale unui asemenea alai din secolul XVIII. Una este un manuscris otoman, tradus în urmă cu mulți ani în limba română de învățatul H.Dj. Siruni. Este un text cu foarte multe expresii turcești, ce ar necesita laborioase explicații. De aceea, am ales, din nou, descrierea lăsată de Dimitrie Cantemir. În cele ce urmează, vom prelua doar relatările privind alaiul ce îl însoțea pe domn pe drumul către țară și după trecerea Dunării.

După încheierea tuturor vizitelor și primirilor din orașul de pe Bosfor, „a doua zi, cu alai și potpă cât mai mare cu puțință, pleacă din

Capitală mergând încet, în aclamațiile ceaușilor care, precum am mai spus, se pornesc ori de câte ori domnul coboară de pe cal sau încalecă. În fruntea convoiului sunt călăreții moldoveni, dacă domnul are pe vreunii pe lângă el, cu steagul lui înaintea. După aceștia urmează o muzică creștină, darabane și trâmbițe, și în urma ei un steag alb, semn al păcii și al supunerii; la mijloc sunt două tuiuri sau cozi de cal, care îi sunt date domnului de la Curte. Urmează capuchehaiele domnitorului și boierii care se găsesc la Constantinopol, pe care îi înconjoară de-o parte și de alta un șir de ceauși. După aceștia vin caii de călărie ai domnului, în număr de șapte, câți poate să ia cu sine, ca și alți viziri, împodobiți cu cuverturi și harșale brodate în lucrătură frigiană; în jurul lor sunt șase șatări ai domnitorului, în urma lor doi șatări împărătești. După aceștia vin călare domnitorul însuși, purtând veșmânt domnesc și cucă; capul calului lui îl acoperă doi paicai ai sultanului; doi iedeccii sau argați la cai îi țin scările. Puțin mai în urmă, de-a stânga domnului, parte care după

Muzicanți otomani

obiceiurile turcilor este socotită mai de cinste, își are locul său ischemne-agasî, de-a dreapta sangiac-agasî, păzitorul steagului. În spatele domnului sunt oamenii lui de casă, după care vin trei sangeacuri roșii desfășurate, dintre care cel din mijloc are în vârful o jumătate de lună, sau alem, iar celelalte sunt împodobite doar cu niște bumbi rotunzi aurii, purtate de cei ce țin locul lui sangeac-agasî. După aceasta urmează tabulhanaua cu darabane mai mari și făcând un zgomot asurzitor cu sunetul pipător al

surelor. În sfârșit, tot convoiul îl încheie slujitorii de casă ai lui ischemne-agasî și ai lui sangiac-agasî și alții mai de rând, care trebuie să fie însoțitori la drum. În această formație, alaiul parcurge drumul până la Galați, „primul oraș al Moldovei care le iese în cale celor ce vin de la Constantinopol;

[acolo] îl întâmpină toți boierii din Moldova de jos și cei din Moldova de sus care locuiesc mai aproape. Însoțit de ei, pleacă spre Iași și în drum se interesează de starea locuitorilor, ascultă plângerile lor și judecă pricinile. La o milă de Iași îi ies în întâmpinare caimacamii, sau locțiitorii pe care el însuși îi desemnase prin scrisoare de pe când era încă la Constantinopol, împreună cu ceilalți boieri, cu oșteni și cu târgoveți, pe care domnitorul călare îi primește ca să-i sărute mâna și veșmântul. Apoi intră în oraș cu aceeași pompă

cu care ieșise din Constantinopol și aproape de biserica cea mare cu hramul Sf. Nicolae coboară de pe cal. Urmează miruirea și încoronarea. În vremea aceasta, alaiul turcesc îl așteaptă în stradă. „Cu aceiași însoțitori se îndreaptă spre palat și, de îndată ce sosește acolo, este pe loc introdus în Divanul cel mare ...”

Zgomot, mult zgomot

Existau și situații când noul domn fanariot nu venea direct de la Constantinopol, ci de la

A doua poartă a Palatului imperial din Istanbul, locul unde sultanii acordau audiențe

Iași, unde între timp fusese domnul Moldovei, cum este cazul primului domn fanariot din Valahia, Nicolae Mavrocordat. Sosit de la Iași cu întreg alaiul, el va fi primit la Colentina de către boierii munteni, așezați în ordinea rangului lor. De acolo suita s-a pus în mișcare spre a-l aduce pe tronul Basarabilor, la 10 februarie 1716, în palatul voievodal de la Curtea Veche. Ungerea cu mir a noului venit a avut loc la biserica de jos a Curții sau biserica Buna Vestire, ctitorie a lui Mircea Ciobanul și Pătrașcu cel Bun.

Toți domnii munteni, inclusiv Gheorghe Bibescu (1842-1848), au fost miruiți în acest lăcaș de cult. La ieșirea din biserică, noul domn era nevoit să calce pe covorul roșu de sângele curs de la doi berbeci tăiați special, în semn că acesta se putea aștepta și la eventuale războaie.

Martor la ceremonie, Ubicini nota: „Intrarea Hospodarului în București seamănă cu o intrare triumfală; restul trupelor ce mai rămăseseră: cazaci, dorobanți și vânători deschideau cortegiul. În cap era mare agă călare pe

un cal, frumos echipat. Aga purta giubeaua și islicul de samur, apoi veneau călărașii, tufedjii, seimenii și poterașii, formând garda de onoare a marelui spătar. Urmau negustorii, boierii de ranguri diferite, călăreți și pompieri, apoi beizadelele lui Mavrocordat și în sfârșit turcii. Vodă

Nicolae, călare pe un cal dăruit de sultan, era înconjurat de ceauși și de ofițeri ce purtau stindardele țării cu Sfântul Gheorghe și Sfinții Constantin și Elena. Erau de asemenea etalate însemnele prințești și sanjagul împărătesc (tutul sau steagul de investitură), cu cele trei cozi de cal. Alaiul era încheiat de garda călare, ofițeri și, în fine, meterhanelele (muzicile) turcești ale sultanului. Întregul alai avea un efect măreț, la sunetele muzicii adăugându-se și dangătul clopotelor bisericilor. ■

(Va urma)

FLORAR

5 **1820.** Se naște la Florența, într-o familie burgheză engleză, Florence Nightingale, întemeietoarea, în 1860, a primei școli de infirmiere din lume (cărora li se rezervă dreptul de a lucra în spitale) și cea dintâi femeie din Anglia care primește „Ordinul Meritului”, acordat de regele Eduard VII, în 1907. Împreună cu 37 de surori, voluntare și profesioniste, provenind din cele mai distinse medii britanice, ea i-a îngrijit pe soldații englezi în anii 1854-1856, pe teatrul de război din Crimeea.

8 **1864.** Nava cu pânze „Novara” aruncă ancora în portul mexican Veracruz. Pe țarm coboară împăratul Maximilian împreună cu soția și o mică suită, formată din soldații unui detașament de voluntari. Ambițios, arhiducele Ferdinand Josef Maximilian, fratele mai mic al împăratului Austriei, Franz Josef, a acceptat oferta lui Napoleon III, împăratul Franței, de a deveni suveranul Mexicului, fără măcar să-i treacă prin gând că poporul mexican nu-l dorește. Trei ani mai târziu, aventura sa politică se sfârșea prin împușcare, în timp ce asculta melodia *La Paloma*. A fost ultima lui dorință.

30 **1939.** Ernst von Weizsäcker, secretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine al Reichului, are o întrevedere cu Gheorghe Astahov, însărcinat cu Afaceri al Uniunii Sovietice la Berlin. Discută normalizarea relațiilor dintre cele două țări. „În magazinul politic german nu există, ce-i drept, o marfă; anume, o predilecție pentru comunism – îi comunică lui Astahov înaltul funcționar german. Cu comuniștii am terminat-o repede și ne menținem pe această poziție; de altfel, nici noi nu ne așteptăm ca Moscova să manifeste predilecție pentru național-socialism... I-am spus apoi – continuă consemnarea lui Weizsäcker – că în magazinul nostru politic se află și pentru Rusia un sortiment destul de mare, de la normalizarea relațiilor, așa cum mi-a dat de înțeles ambasadorul rus, până la dușmănia inflexibilă. În fața normalizării se mai află, firește, tot felul de moloz și sunt convins că mulți ar vrea să-l mai sporească... Nu știu dacă mai este loc pentru asemenea normalizare, pas cu pas, a relațiilor dintre Rusia sovietică și Germania, după ce Moscova poate a și dat ascultare ademenirilor londoneze. În orice caz, n-aș vrea să mi se reproșeze că, în ce ne privește, nu ne-am pronunțat și am ținut ascunsă atitudinea noastră.”

31 **1868.** În vecinătatea Parisului, în parcul Saint Cloud, are loc prima cursă de velocipede. Traseul măsoară 1,24 mile (peste 2 km). Iese învingător englezul James Moore. Un an mai târziu, se desfășoară deja prima competiție între două localități: Rouen și Paris, adică 133,5 km, câștigată de același englez. Un velociped de curse cântărea atunci 73 kg. Tot într-o zi de mai, 1887, americanul Thomas Stevens a pornit în prima călătorie în jurul lumii cu velocipedul, parcurgând 13.500 mile în mai bine de trei ani.

31 **1962.** Politica economică a lui Hrușciiov înregistrează un eșec vizibil, în ciuda declarațiilor din presă: se publică Hotărârea C.C. al P.C.U.S. și Consiliului de Miniștri privind creșterea prețurilor la produsele din carne și lapte. Populația, tot mai afectată de lipsa alimentelor de primă necesitate pe piață, gustă în mod deosebit o glumă a unui cuplu de actori ucraineni. La întrebarea: „De unde îți cumperi alimente?“, celălalt răspunde: „Agăț sacoaș de aparatul de radio”, cu trimitere la propaganda din care ascultătorii aflau cum oamenii muncii de pe ogoare și de la sate au întrecut America la producția de carne și lapte pe cap de locuitor, au depășit țările capitaliste la fel și fel de indicatori.

BĂTĂLIA DE LA GÖKTEPE

Moscheea memorială din Göktepe, simbol al renașterii naționale și independenței de stat a Turkmenistanului

OVEZ GUNDOGDIEV (Așhabat, Turkmenistan)

La 12 ianuarie 2003, în Turkmenistan s-a marcat, pentru a 13-a oară, Ziua pomenirii când sunt comemorați toți turkmenii căzuți pentru independența și libertatea patriei, pentru pacea și liniștea ei. A fost aleasă această zi pentru că, la 12 ianuarie 1881, în satul Göktepe, la circa 40 km de Așhabat, capitala țării, după trei ani de hărțuiri și atacuri de mai mică amploare, s-a desfășurat bătălia decisivă dintre turkmeni și trupele armatei țariste, care încercau să alipească zona la Imperiul rus. Așadar, cu 122 de ani în urmă, fortăreața de la Göktepe a fost apărută de mii de turkmeni-tekini, care în acele trei zile și-au dobândit nemurirea.

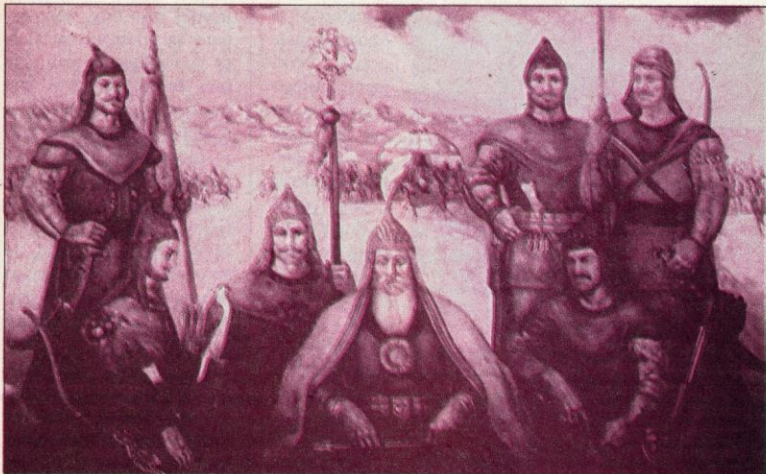
Situat la răscrucea celor mai importante căi comerciale și militare, pe vechiul Drum al Mătăsii, care lega Extremul Orient de Europa în Antichitate și Evul Mediu, poporul turkmen a avut de-a lungul timpurilor perioade de înflorire și de declin, a format mai multe imperii și a asistat la destrămarea lor. Ultimele secole n-au fost însă dintre cele mai faste pentru el. Turkmenistanul a fost ciotit și decimat.

Cinci ruși la un tekîn

În secolul XIX au existat condiții favorabile unificării triburilor turkmene și formării statale. Armata țaristă rusă însă și-a făcut simțită prezența în Asia Centrală prin numeroase trupe cantonate în zonă. Acțiunile acestora în Turkmenistan i-au obligat pe turkmeni să formeze o coaliție antițaristă, ceea ce contrazice afirmațiile din istoriografia

sovietică, conform cărora între triburile turkmene ar fi existat o dușmănie de neîmpăcat.

Cu toată numeroasa prezență militară rusă, liniște tot nu a fost. Armata țaristă a distrus multe așezări rurale ale turkmenilor-hivi, și a înfrânt în mai multe bătălii trupele turkmene, formate din bărbați aparținând mai multor etnii (alili, yomut, tekîn, goklen și altele). Așa s-a întâmplat și în anul 1873, când în bătălia de

„Forța noastră e în unitate”, pictură de A. Muhammedov

la Chiandyr, din ordinul generalului Kauffman, au fost foarte multe victime. N-au fost cruțate nici femeile, nici copiii.

Tekinii din Ahal, împotriva cărora se pregătea o expediție militară, cu o artilerie puternică, au înțeles că nu vor putea face față atacului. În cadrul unei adunări extraordinare, la Göktepe, au hotărât să trimită o declarație generalului rus Lomakin, prin care acceptau să se supună Rusiei, cu un statut de autonomie (20 iunie 1875).

Lomakin dorea însă o supunere absolută. El scria superiorilor săi: „Nu ne rămâne decât un singur lucru – nimicirea acestui cuib de tâlhari... Toată Asia Centrală, Horasanul, Afganistanul, Buhara, Hiva ne privesc și așteaptă să terminăm cu acești

barbari neobrzăzați, cu acești tâlhari sălbatici.”

Trupele țariste s-au îndreptat spre Ahal, pentru a instala în apropiere o bază militară. Împotrivirea tekiniilor a depășit toate așteptările. Cneazul Sviatopolk-Mirski scria, în februarie 1879: „Atitudinea tekiniilor față de noi și imposibilitatea oricăror negocieri și înțelegeri cu un popor care n-are o putere instalată justifică pe deplin folosirea forței armate împotriva lor.”

Timp de câțiva ani s-au purtat bătălii de o amploare mai mică sau mai mare, în care turkmenii, în majoritate femei, copii și bătrâni, încercau să se apere, iar armata țaristă să le înfrângă voința.

Fierște că ofițerii țarului încercau „să tragă spuza pe

turta lor”, exagerând de fiecare dată în rapoartele înaintate superiorilor numărul turkmenilor cu care se luptau, poate și pentru a obține cât mai repede o avansare în grad. Nu e mai puțin adevărat că un cazac, participant la expedițiile din perioada amintită, mărturisea: „Tekinii au fost nemaipomeniți!... Unul se bătea cu cinci de ai noștri și nimeni nu s-a predat vreodată”.

După planurile generalului răposat

În august 1879, expediția Ahal-Tekin era pregătită de atac. Detașamentele din prima linie erau în apropiere de Ahal când a încetat din viață comandantul rus, generalul Lazarev. Comanda a fost

Oguz-han, strămoșul turkmenilor

preluată de generalul maior Lomakin. El a deplasat toate forțele spre Göktepe, unde se strânseseră locuitorii din Ahal. Satul Göktepe, în mijlocul căruia se afla cetatea Denglidgepe, era înconjurat de două valuri înalte de apărare și de două șanțuri adânci, pline cu apă. Pe cel de-al doilea val erau instalate șase rânduri de căruțe pline cu nisip, iar în fața fiecărui rând de căruțe săpate tranșee.

La 28 august 1879, Lomakin a pornit cu întreaga armată la atac. Trecând peste primele fortificații, el s-a lovit de riposta furibundă a turkmenilor, care, cu un singur tun cu ghiulele de piatră, cu săbii, cuțite, băte și măciuci i-au obligat pe

atacatori să se retragă în mare grabă. Turkmenii câștigaseră bătălia, dar cu un mare număr de victime. Pierderile armatei țariste (176 morți, 268 răniți, 8 dispăruți) erau cele mai mari din toate acțiunile militare pe care trupele țariste le înregistraseră în Asia Centrală.

S-a păstrat scrisoarea generalului Lomakin din 30 septembrie 1879, redac-

tată, după toate probabilitățile, pentru a justifica insuccesul expediției. Generalul repeta de câteva ori că a continuat să acționeze după planul răposatului general Lazarev. El numea marșul doar „unul de recunoaștere a zonei” și motiva retragerea prin insuficiența alimentelor. Numai că recunoașterea nu se face cu forțele întregii armate, fără a mai spune că lupta n-a durat decât 24 de ore. Lomakin arăta că a avut 1.804 pedestrași și 12 tunuri, în timp ce alte surse vorbesc despre 11.000 de soldați și 34 de tunuri.

În ianuarie 1880, generalul M.D. Skobelev a fost numit comandantul celei de-a doua expediții Ahal-Tekin. El luptase în 1877-1878 pe

frontul ruso-turc, unde s-a remarcat printr-un real talent de comandant de oști. Era însă un om dur, grosolan, imprevizibil, chiar și în relațiile cu ofițerii și generalii. A început cu cercetarea spatelui frontului și și-a instalat baza la 100 km de Göktepe. La 1 iulie 1880, a făcut un prim raid în apropiere de Göktepe (cu un detașament de 800 de persoane și 10 tunuri), transmitând superiorilor cifre exagerate despre numărul turkmenilor ce se opuneau armatei ruse. La sfârșitul anului, Skobelev și-a deplasat trupele chiar lângă zidurile cetății. A fost o deplasare lentă, în care s-a cucerit cu greu fiecare palmă de pământ.

La 28 decembrie 1880, aproximativ 4.000 de turkmeni, desculți și prost îmbrăcați, au făcut o incursiune în tabăra adversarului. După ce au luat stindardul inamic și au ucis peste o sută de pedestrași, turkmenii s-au ascuns. În continuare, au avut loc zilnic confruntări sângeroase, transformate în adevărate bătălii.

Din datele de arhivă, din totalul de 45.000 de apărători, 20.000 erau bărbați, iar dintre aceștia 5.000 aveau puști. Restul erau înarmați cu cuțite, băte, măciuci. Toată artileria turkmenă consta dintr-un tun de aramă, cu calibrul de 6 funți, și două tunuri de fontă, care nu produceau mare pagubă inamicului.

Între 1 și 12 ianuarie 1881 trupele lui Skobelev au lansat

asupra cetății 206 rachete, 321.502 cartușe și 2.793 obuze de artilerie. Nu era decât „uvertura”. La 12 ianuarie a început asaltul. Într-o singură zi, asupra cetății au fost lansate 224 rachete, 5.864 obuze, 286.314 gloanțe! Cetatea era ticsită de oameni și animale. Fiecare obuz sau rachetă aducea mari pagube turkmenilor. În ziduri au apărut spărturi, o parte dintre turkmenii călăreți a ieșit din încercuire, îndreptându-se spre stepă, restul s-a luptat până la capăt. Pe viață și pe moarte. Pentru fiecare tranșee, pentru fiecare palmă de pământ. Generalul Skobelev a dat un răgaz de trei zile cazacilor și soldaților pentru a jefui cetatea. El a ordonat ca aceasta să fie apoi distrusă, iar locul să fie arat.

Greu fără trădători

Dar unii ofițeri ruși au fost indignați de metodele lui dure. De aceea, Skobelev a fost retras din Turkmenistan. Până și țarul Alexandru III l-a întrebat pe general, la întrebarea pe care au avut-o la palat: „Cum stați cu disciplina în rândul trupelor, generale?”

Au urmat un potop de laudă despre cavaleria turkmenă și chiar o recomandare adresată suveranului: „cavaleria turkmenă să fie atrasă în serviciul militar țarist. Ulterior, un regiment de cavalerie din Tekin a participat

la primul război mondial în cadrul armatei ruse.

În arhivele de stat ale Turkmenistanului se păstrează documente referitoare la perioada 1880-1917, în care Turkmenistanul a făcut parte din Imperiul țarist. Printre ele și *Jurnalul acțiunilor militare ale detașamentului turkmen în expediția de la Ahal-Tekin (noiembrie 1880-martie 1881)*, o istorie vie, cu peste 200 pagini olografe.

Apreciind evenimentele de la Göktepe, căpitanul francez Veil scria: „Rușii s-au obișnuit să întâlnească în Asia Centrală o mulțime prost înarmată, care nu are noțiuni de ordine, o hoardă nedisciplinată, un amestec de femei, copii, cămile, vite. Dacă s-ar lupta în parte, fiecare dintre ei ar putea fi foarte viteaz. Rușii au găsit în turkmenii-tekini niște rivali bine înarmați, care au, probabil, un simț înăscut al artei militare, al regulilor de război... Ei au dat rușilor o lovitură decisivă – o lovitură la care nici pe departe nu se așteptau”.

Scriitorul rus Evgheni Markov, care a vizitat Turkmenistanul în anul 1900, a numit cetatea Göktepe „Sparta antică, ce a înlocuit zidurile cu vitejia fiilor ei”. El a fost încântat de comportarea turkmenilor, pe care i-a numit adevărați „lei”, „vul-

turi”, „gheparzi”. A descris și aspectul lor fizic: „marea majoritate are constituție athletică, sunt înalți, cu umeri lași, musculoși... cei mai viteji soldați ruși, cu pieptul plin de decorații, care au luptat în acest ținut, mi-au spus că pentru a învinge un tekin era nevoie întotdeauna de câțiva ruși”.

În 1883, generalul țarist N.I. Grodekov scria: „Nu este o crimă mai mare decât cea de a-i trăda pe-ai tăi. În timpul războiului cu tekini, noi n-am avut nici un spion din rândurile lor și, prin urmare, campaniile din 1879-1881, din o serie de țări central-asiatice, s-au găsit într-o situație specială”. ■

În românește de Mioara POROJAN

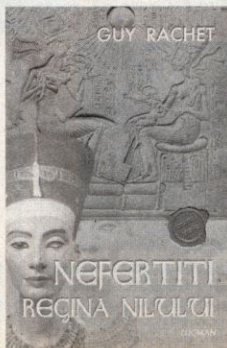
editura

L

LUCMAN

Adresa: Al. I. Cuza, nr. 1,
sector 1, București
Tel.: 315.39.96
Fax: 315.39.97
E-mail: comenzi@lucman.ro

Vă recomandă:
**NEFERTITI
REGINA
NILULUI**

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. I – MOȘTENIREA TIMPURILOR ÎNDEPĂRTATE** (coordonatori: acad. **Mircea Petrescu-Dâmbovița**, **Alexandru Vulpe**, membru corespondent al Academiei Române).

Editura Enciclopedică, București, 2001, 865 pp. + 64 pl.

● **ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. II – DACO-ROMANI, ROMANICI, ALOGENI** (coordonatori: profesor universitar dr. **Dumitru Protase**, cercetător principal I dr. **Alexandru Suceveanu**).

Editura Enciclopedică, București, 2001, 842 pp. + 26 pl.

● **ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. III – GENEZELE ROMÂNEȘTI** (coordonatori: † acad. **Ștefan Pascu**, acad. **Răzvan Theodorescu**).

Editura Enciclopedică, București, 2001, 695 pp. + 41 pl.

● **ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. IV – DE LA UNIVERSALITATEA CREȘTINĂ CĂTRE EUROPA „PATRIILOR”** (comitetul de redacție al volumului: acad. **Ștefan Ștefănescu** și acad. **Camil Mureșanu**, redactori responsabili: prof. univ. dr. **Tudor Teoteoi**, secretar).

Editura Enciclopedică, București, 2001, 878 pp. + 79 pl.

● **ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. V – O EPOCĂ DE ÎNNOIRI ÎN SPIRIT EUROPEAN (1601-1711/1716)** (coordonator: acad. **Virgil Cândea**, secretar științific dr. **Constantin Rezachevici**).

Editura Enciclopedică, București, 2003, 1.123 pp. + 64 pl.

● **ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. VII, TOM. I – CONSTITUIREA ROMÂNIEI MODERNE (1821-1878)** (coordonator: acad. **Dan Berindei**).

Editura Enciclopedică, București, 2003, 974 pp. + 48 pl.

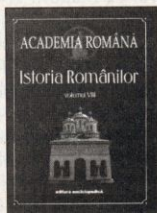
● **ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. VI – ROMÂNII ÎNTRE EUROPA CLASICĂ ȘI EUROPA LUMINIILOR (1711-1821)** (coordonatori: dr. **Paul Cernovodeanu**, membru de onoare al Academiei Române, prof. univ. dr. **Nicolae Edroiu**, membru corespondent al Academiei Române; secretar științific: **Constantin Bălan**).

Editura Enciclopedică, București, 2002, 1.072 pp. + 64 pl.

● **ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. VII, TOM. II – DE LA INDEPENDENȚĂ LA MAREA UNIRE (1878-1918)** (coordonator: acad. **Gheorghe Platon**).

Editura Enciclopedică, București, 2003, 692 pp. + 40 pl.

● **ISTORIA ROMÂNILOR. VOL. VIII – ROMÂNII ÎNTREAGA (1918-1940)** (coordonator: prof. univ. dr. **Ioan Scurtu**, secretar dr. **Petre Otu**).

Editura Enciclopedică, București, 2003, 856 pp. + 48 pl.

Când vorbim despre Sankt-Peterburg, gândul ne zboară la atmosfera romanelor lui Dostoevski sau a povestirilor lui Gogol, la Nevski Prospekt sau la Călărețul de Aramă. Căci

Monumentul lui Petru I (opera sculptorului Falconet), simbolul orașului

Peterburgul nu este un oraș oarecare. El și-a depășit statutul de loc geografic, căpătând o imagine cu totul aparte în literatură și cultura rusă. A devenit personaj, apoi simbol și mit.

LEGENDELE ÎNTEMEIERII PETERBURGULUI

ANDREEA DUNAEVA

Orașul de pe Neva a avut un destin de excepție încă de la întemeierea sa, în 1703, de către Petru cel Mare. Numele – e momentul s-o subliniem – nu i-a fost dat în onoarea țarului întemeietor. Trebuie pus în legătură cu Sfântul Apostol Petru, căruia îi este închinat. Nu întâmplător

prima construcție din noul oraș, fortăreața Petropavlovsk, poartă numele Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

De altfel, scriitori ruși din secolul XVIII, ca A.P. Sumarokov sau G.R. Derjavin, denuceau orașul Petropol sau chiar Petrograd, denumire devenită mai târziu oficială.

Se spune că apariția noului oraș a fost prorocită cu mult timp înainte, în 1682, când Petru avea doar zece ani. Atunci nici n-ar fi putut să-i treacă prin minte ideea întemeierii unei noi capitale. Arhiereul Mitrofan Voronejski i s-ar fi adresat tânărului țar:

„Tu vei ridica un oraș mareț în cinstea Sfântului Apostol Petru. El va fi noua capitală. Dumnezeu te-a binecuvântat să înfăptuiești acest lucru”. Și prorocirea s-a adevărat; peste 21 de ani, la gurile Nevei era întemeiat noul oraș al Sfântului Petru. În tradiția creștină

Peterburgul este calea de mijloc între Europa și Rusia
(V.G. Belinski)

Apostolul Petru păstrează cheile Raiului, de aceea țarul întemeietor vedea în orașul său un simbol; purtând în același timp și numele sfântului, și numele întemeietorului, așezarea urma să reprezinte „cheia” Mării Baltice.

Tot atunci a apărut ideea că noul oraș al Sfântului Petru din nord este sortit să înlocuiască, prin importanța sa, vechiul oraș al Sfântului Petru din sud. Mai vechiul mit „Moscova – a treia Romă” se transformă

astfel în „Peterburg – Noua Romă, Roma Nordului”. Asocierile biblice nu au întârziat. Întemeietorul, construind o cetate a magnificenței și a artelor, o numea „paradisul” său, iar Aleksandr Menșikov, prietenul său cel mai apropiat, scriindu-i

o scrisoare la 10 decembrie 1709, vorbește despre noul oraș ca despre „pământul sfânt”. Tot așa, mai târziu, în 1752, academicianul Vasili K. Trediakovski scrie că raiul a apărut acolo unde mai înainte era pustiu.

În ceea ce privește asemănarea Peterburgului cu o nouă Romă, o Romă a nordului, aceasta se face simțită în creațiile scriitorilor ruși, care iau ca etalon Roma, pentru a descrie splendoarea și viitorul grandios al tinerei capitale.

Dar Peterburgul nu este asemănat numai cu Roma, ci

și cu alte orașe vestite ale Antichității, cum ar fi Atena sau Palmyra; i se spunea chiar Palmyra nordului. Expresia apare la Derjavin, care crede că tânăra capitală trebuie să unească în mod simbolic Europa cu Asia, adică arta Europei cu bogăția Asiei, pentru că măreția orașului tocmai în aceasta constă, în armonia dintre natură și artă.

Prin caracterul său excepțional, Noua Romă, această Palmyră a nordului, nici nu putea lua naștere decât în urma unor fapte și întâmplări, la rândul lor excepționale, dacă nu chiar supranaturale.

În legătură cu întemeierea orașului au apărut numeroase legende. Petru, cercetând cu atenție insula Jänisaari (ceea ce în limba finlandeză înseamnă Insula Iepurilor), a luat o baionetă de la un soldat, a tras două brazde în formă de cruce, după care a spus: „Aici va fi un oraș”. Apoi, luând o cazma, a început primul să sape un șanț. În acest timp, pe cer a apărut un vultur, care se rotea deasupra țărului. Când șanțul a fost gata, acolo a fost pusă o ladă, pe care preoții au stropit-o cu apă sfințită. În ladă țarul a adus o urnă de aur cu moaștele Sfântului Apostol Andrei, apoi a acoperit-o cu o lespede de piatră, pe care au fost săpate următoarele cuvinte: „În anul 1703 de la nașterea lui Iisus Hristos, pe 16 mai, a fost întemeiat orașul imperial Sankt-Peterburg de către

marele țar și marele cneaz Piotr Alekseevici, stăpânitor al întregii Rusii”. Deasupra țarul a așternut trei brazde de iarbă, robind „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin. S-a întemeiat orașul imperial Sankt-Peterburg.”

*Peterburgul este și mintea, și
inima Rusiei*

(F.M. Dostoievski)

Vulturul care zburase pe deasupra insulei a început să coboare, iar unul dintre soldați l-a doborât cu un foc de armă. Petru s-ar fi bucurat foarte mult. I se părea un semn bun.

Adevărul este că în 16 mai, ziua în care s-a pus temelia cetății Petropavlovsk, prima construcție din oraș, Petru nu era acolo. Plecase la 11 mai la Lodeinoe Pole, port pe râul Svir din aceeași zonă cu

viitorul Peterburg, de unde nu s-a întors decât la 20 mai. Așa că nu el a condus lucrările, ci prietenul și colaboratorul său cel mai apropiat, Aleksandr Menșikov.

Legenda vorbește și despre moaștele Sfântului Apostol Andrei; după o veche credință, acesta, propovăduind creștinismul în Răsărit, a ajuns până la gurile râului Neva. Umblând prin locurile unde se varsă Neva în mare, se spune că a văzut pentru prima dată neînchipt de frumoasa auroră boreală și a înțeles că acesta este un semn de la Dumnezeu că în acele locuri sălbatice se va înălța în viitor un oraș mareț și slăvit.

**La steaua
care-a răsărit...**

Tot o legendă miraculoasă, de data asta finlandeză, apare în nuvela *Salamandra* de prințul Vladimir F. Odoevski, „Regele se aruncă în mare pentru a stinge focul; țarul după el; ajunge țarul la mare,

dar regele deja trecuse dincolo; țarul vrea să-l ajungă, se uită – nici o corabie, în jurul lui erau numai nisip, pietre goale, mocirlă și mlaștini. Și-a adunat țarul oamenii și le-a spus: «Construiți-mi un oraș unde să pot să stau până-mi construiesc o corabie». Și au început ei să înalțe orașul, dar numai ce așezau o piatră, mlaștina imediat o înghitea; au îngrămădit ei pietre

*Țarul întemeietor, în timpul construirii Peterburgului
(pictură din anii 1830)*

multe, stâncă peste stâncă, bârnă peste bârnă, dar mlaștina înghițea totul și deasupra nu mai rămânea decât mocirla. Între timp țarul construi corabia și când să se uite – orașul nu-i. «Nimic nu știți să faceți», le spuse el oamenilor și acestea zicând a început să ridice stâncă după stâncă și să le meșterească în văzduh. Așa a construit un întreg oraș și l-a coborât apoi pe pământ».

O altă legendă finlandeză foarte asemănătoare cu cea redată în nuvela lui Odoevski, spune că orașul a fost înălțat în palma unui uriaș, întinsă deasupra mlaștinilor și numai după aceea a fost coborât pe pământ.

În toate aceste legende ale întemeierii Peterburgului predomină proslăvirea eroului legendar, fondator al unui oraș excepțional prin mărirea și splendoarea sa.

Până și nașterea acestui constructor taumaturg, spun legende, a fost vestită de apariția unei stele deosebit de strălucitoare, în apropierea lui Marte. Simeon Poloțki, astrolog la curtea țarului Aleksei Mihailovici, observând steaua la 28 august 1671, a doua zi dis-de-diminează s-a dus la țar să-l felicite pentru fiul conceput în noaptea respectivă. Și, într-adevăr, peste nouă luni s-a născut cel ce avea să devină marele Petru I.

Nașterea prevestită de semne cerești, steaua stră-

lucitoare apărută pe boltă, iată alte elemente ce ne trimit cu gândul la Biblie. De altfel, personalitatea cu totul ieșită din comun a lui Petru este aproape întotdeauna văzută, în legende populare și în lite-

*Nu este alt loc în Rusia unde
imaginația să se poată desprinde cu
atâta ușurință de realitate:
literatura rusă a apărut odată cu
apariția Peterburgului*

(I. Brodski)

ratură, dintr-o perspectivă mistică, ea evoluând de la evocarea figurilor mitologice din antichitatea greco-romană până la încadrarea în universul biblic.

De fapt, mitul constructorului taumaturg este o replică modernă a vechilor mituri ale orașelor „sfinte”, întemeiate de zei. Și Peterburgul are întemeietorul său mitic, la fel cum Roma îl are pe Romulus.

În ceea ce privește întemeierea legendară a celor două orașe, putem descoperi o serie întreagă de elemente comune. În primul rând, participarea vulturilor la acest adevărat ritual. Așa cum, hotărându-se să construiască un nou oraș, Romulus și Remus urmăreau zborul vulturilor pentru a afla voința zeilor (augurii), tot așa, gestul simbolic al lui Petru de a trage prima brazdă este însoțit de zborul unui vultur, simbol al puterii regale, dar și al tinereții veșnice și al vieții fără de moarte. Pe de altă parte,uciderea vulturului corespunde, în legenda

Peterburgului, uciderii lui Remus de către Romulus. Remus, batjocoritor, luase în derâdere brazda de hotar a viitoarei cetăți trasă de Romulus, arătând că poate s-o treacă dintr-o săritură. Atunci Romulus l-a omorât, spunând: „Așa să piară oricine va trece, în viitor, zidul meu!” De altfel, ar putea fi o preluare, în timpurile moderne, a vechii reprezentări mitice a jertfei, ca o condiție necesară a noii zidiri. Iar în ceea ce privește jertfele, Peterburgul va căpăta, mai târziu, faima de oraș clădit cu prețul a mii de vieți omenesti, atrăgând astfel asupra sa blesteme și nenorociri.

Înălțarea Bursii, în anii 1805-1810

Un alt element comun în legendele celor două orașe: în ambele cazuri întemeietorul mitic trage o brazdă în pământ, cu multiple semnificații. Astfel, cea a lui Romulus din jurul Palatinului semnifică șanțul de apărare ce va înconjura cetatea; pământul aruncat afară simboliza zidul, iar în locul rezervat porții, plugul ridicat în sus lăsa o trecere. Petru, la rândul său, a tras două brazde în formă de cruce (ca simbol al credinței), dar nu cu plugul, ci cu baioneta, ceea ce prevestește impunătoarea putere militară a viitoareii cetăți.

Similitudinile întemeierii legendare a celor două orașe au contribuit și ele, fără îndoială, la nașterea mitului „Peterburgul – Noua Romă, Roma Nordului”.

Încă de la început apare și mitul orașului blestemat, ca o reacție de respingere a reformelor lui Petru cel Mare, a noului, introdus cu forța. Peterburgul este blestemat încă din primele zile ale existenței sale, fiind considerat creația Antihristului. Cât despre identificarea lui Petru I cu Antihristul, este suficient să subliniem că orașul clădit cu sacrificii enorme, cu prețul a mii de vieți omenești într-un ținut care ucide, este unul dintre cele mai puternice argumente.

Blestemul le este atribuit când surorii lui Petru, Maria Alekseevna, când primei lui soții, Evdokia, când diaconului bisericii Sfânta Treime din

Peterburg, dar este formulat aproape la fel. Aproape toți istoricii, începând cu Karamzin, în *Însemnare despre Rusia veche și cea nouă*, scriu despre acest blestem.

Sfidarea Kikimorei

În monografia dedicată domniei lui Petru cel Mare, S. Kniazkov, istoric al veacului

Ce aș putea să spun mai întâi despre acest oraș, despre această mare fereastră, să zicem așa, deschisă de curând, prin care Rusia privește spre Europa?
(Francesco Algarotti, călător italian)

XVIII, citează cuvintele țarevnei Maria: „Peterburgul nu va dăinui după noi, îl va înghiți pustia.”

N.P. Antîferov, în schimb, vorbește despre celelalte două variante. Pe de o parte, spune el, într-un document din 8

februarie 1718, țareviciul Aleksei pomenește blestemul rostit de mama sa. Pe de alta, referindu-se la unele documente din 1722, el arată că în Peterburg se răspândise zvonul că în clopotnița Sfânta Treime a fost zărită Kikimora (în credințele populare rusești, Kikimora este un duh rău al casei, care apare uneori sub înfățișarea unei femei, prevestind nenorociri). În urma acestei apariții tainice, diaconul a prorocit că Peterburgul se va transforma într-un pustiu.

În orice caz, indiferent cui îi aparține, formula blestemului este aproape identică, ea fiind preluată în literatură spre sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Ideea morții inevitabile a cetății pedepsite îi urmărește pe toți scriitorii secolului

XIX. Herzen, privind un tablou pe o temă atât de străină, ca *Ultima zi a orașului Pompei*, de K.P. Briullov, se gândește la legătura organică ce există între această temă și destinul tragic al Peterburgului.

Dar iată că de la întemeiere și până în ziua de azi au trecut 300 de ani și Peterburgul, sfidând orice blestem, nu numai că nu a pierit, dar nu a încetat nici o clipă să crească, să își sporească frumusețea și bogăția, căpătându-și locul cu totul aparte pe care îl ocupă în istoria și cultura Rusiei. ■

Canalul Nevei, cu Fortăreața Petru și Pavel în fundal

Eveniment

Bărăgan 1951-1956. O deportare în vremuri de pace

Sub acest titlu a avut loc în perioada 24 aprilie-7 mai 2003, la Muzeul Național de Istorie a României, o expoziție itinerantă care a comemorat cinci decenii de la deportarea locuitorilor din nord-vestul Banatului, cu precădere a populației germane, în câmpia Bărăganului. Organizată de Casa Germanilor din Europa Răsăriteană cu sediul la München și Organizația Șvabilor Bănățeni din Germania, cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor din România și a Muzeului Național de Istorie din București, expoziția și-a propus să prezinte tragedia prin care a trecut o parte însemnată din locuitorii României după instalarea comunismului.

Duminica Rusaliilor (18 iunie) din anul 1951 va rămâne în memoria supraviețuitorilor și a urmașilor deportaților din Bărăgan, deoarece reprezintă momentul ridicării forțate a surghiuniților și al pornirii lor spre o destinație necunoscută, unde au fost abandonați în câmp, sub cerul liber.

Au fost deportate 40.320 de persoane (reprezentând 12.791 de familii), domiciliate în 297 de localități din Banat și din sud-vestul Olteniei, dintre care 10.000 germani.

Compoziția contingentelor de deportați a fost multietnică: români, germani, sârbi, maghiari, bulgari, croați, slovaci, cehi ș.a.

Conceptul expoziției, centrat pe imagini fotografice, a fost elaborat de Walther Korschitzky, prezentarea grafică fiind semnată de Karin Graf. Accentul a căzut pe aspecte ale vieții cotidiene din deportare: munca, familia și formele de viață socială, în condițiile unui regim de domiciliu obligatoriu.

Expoziția a prezentat atât reproduceri de fotografii alb-negru, realizate în timpul deportării de victimele acesteia și aflate astăzi în posesia foștilor deportați sau a urmașilor lor, cât și imagini color surprinse în fosta zonă a surghiunului în anul 2001, când s-au comemorat 50 de ani.

Fotografiile au fost completate de material documentar (acte oficiale și documente personale).

În Bărăgan deportații au ridicat 18 localități noi, dintre care două, Dâlga și Fundata, există și azi. Fiecărei familii deportate i-a fost atribuit un loc de casă. Primele locuințe ale acestor familii au fost bordeiele săpate în pământ, acoperite cu stuf și paie, apoi, din ordinul autorităților, a început înălțarea caselor, numite, în terminologia oficială, „clădirea de tip mic pentru scopul locuirii”, alcătuite dintr-o bucătărie și o cameră, și „clădirea de tip mare” cu o cameră în plus. „Sprijinul” autorităților comuniste a constat în furnizarea lemnului pentru structura acoperișului, cuie, ferestre și uși. Pereții erau din pământ bătătorit, amestecat cu paie. Tot prin munca deportaților s-au ridicat și clădirile pentru autoritățile locale.

Cei mai mulți deportați munceau în fermele de stat, pe plantațiile de bumbac și de orez sau în crescătoriile de porci, unde primeau zilnic hrană și un mic salariu.

Din imaginile fotografice lipsesc organele de reprimare, cu excepția unei singure fotografii, care surprinde momentul urcării în vagoane a deportaților în gara din Tomnatic, județul Timiș, la 18 iunie 1951.

Imaginile, ca și textele care le-au însoțit (amintiri, interviuri cu foști deportați, texte literare și documente) nu au reușit să ilustreze, decât parțial suferința acestor oameni.

De altfel, în cuvântul de deschidere rostit de d-na Christa Stewens, ministru pentru Muncă și Ordine Socială, Familie și Femei din Bavaria, s-a subliniat că expoziția nu acuză; ea vrea să amintească experiența tragică a trecutului, ce poate constitui sprijinul necesar conștiinței, în lupta pentru apărarea libertății și democrației. ■

În dreapta, pe ușa de lemn, serie în germană: „Aici m-am născut eu”

Irina SĂLĂVĂSTRU

Povestea unor acte mici

ȘCOALA C.F.R.-ULUI

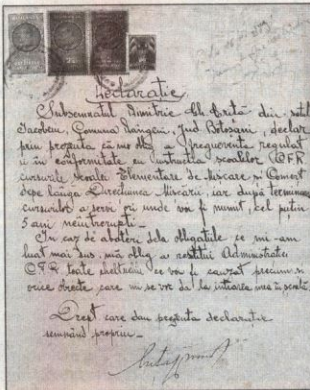
SIMION CĂLȚIA

Anul 1918, început sub auspicii atât de sumbre, avea să se încheie într-o Românie întregită din punct de vedere politic. Numeroase erau instituțiile chemate să înfăptuiască unificarea fără de care noua Românie Mare risca să rămână un ansamblu fără coeziune, vulnerabil la vitregiile vremii.

În realizarea unificării economice, un rol de mare importanță revenea Căilor Ferate Române. E adevărat, în urma Unirii, C.F.R.-ul se îmbogățește cu o vastă rețea din noile provincii (peste 11.000 de km în 1919), dar aceasta era devastată de război, iar în Basarabia avea și un ecartament diferit.

Poate chiar mai gravă era situația personalului: aproape două treimi dintre angajații rețelei feroviare a noii Româнії erau străini, mulți neștiind limba română, formați în alt spirit profesional decât al C.F.R.-ului. Normele și regulamentele după care ei fuseseră instruiți nu erau compatibile cu cele ale Căilor Ferate Române. Acestora li s-a adăugat, nu rareori, o atitudine ostilă față de statul român, perceput ca un dușman de către minoritățile care își pierduseră privilegiile avute sub regimul dualist austro-ungar sau sub cel țarist. Înlocuirea lor era și mai dificilă decât a infrastructurii, deoarece formarea unui personal calificat necesită timp, fonduri și, nu în ultimul rând, specialiști, care erau, cum am văzut, în mare lipsă.

C.F.R.-ul a înființat propria Școală Elementară de Mișcare și Comerț. Pregătirea pe care o primeau aici cursanții îi făcea să-și găsească ușor

un loc de muncă și în afara C.F.R.-ului. De aceea, la înscrierea în școală se cerea un angajament al viitorului elev.

Actul care ne-a parvenit este al unui anume Dimitrie Gh. Chiriță, din satul Iacobeni, județul Botoșani. Acesta își lua angajamentul în două privințe: că va „frecventa regulat și în conformitate cu instrucția școalelor C.F.R. cursurile Școlii Elementare de Mișcare și Comerț de pe lângă Direcțiunea Mișcării”; se obligă să rămână în serviciul

C.F.R.-ului, indiferent unde va fi trimis, cel puțin 5 ani. Nerespectarea obligațiilor asumate avea ca urmare restituirea cheltuielilor de școlarizare, precum și a obiectelor (uniformă etc.) primite la intrarea în școală.

Pe spatele documentului este hotărârea judecătorească de autentificare. Declarația a fost semnată în prezența judecătorului de către viitorul elev, care mai înainte a trebuit să se identifice. Această întărire la tribunal nu trebuie privită ca o simplă formalitate. Pe lângă valabilitatea juridică pe care o căpăta actul, mai era și o constrângere mentală pentru băiatul de la țară. Solemnitatea hârtiei scrise, prezența într-un tribunal, în fața unui judecător îmbrăcat în roba neagră, ce conferea prestanță și autoritate, nu erau nicidecum parte din viața de zi cu zi a viitorului candidat. Alături de dată – 26 martie 1935 –, câteva timbre fiscale cu profilul lui Carol II și ștampilele judecătoriei completează acest arsenal ce conferea greutate angajamentului asumat. ■

VIATA UNUI „BANDIT“

Fotografia banditului MOTRESCU VASILE, în custodia de dona ari 24. 8. 1956 ca a primito una de la BURCIU ILIE, numitor posetier l de jos Raionul Rădăuți, spre ai dovedi cu puzorul. -

Graf. G. G. G.

CAZUL VASILE MOTRESCU

THEODOR BĂRBULESCU, LIVIU ȚĂRANU

Puține sunt mărturiile despre viața de zi cu zi a celor implicați în mișcarea de rezistență anticomunistă. Memoriile unor supraviețuitori ai grupărilor din munți, publicate după 1990, sunt rarefiate de trecerea timpului.

Prins și încarcerat de Securitate și, apoi, pedepsit cu moartea de justiția comunistă, Vasile Motrescu a scris un Jurnal (din care fragmente se păstrează în dosarul său de la Securitate), ce oferă o imagine reală despre viața unui anticomunist.

Născut la 11 octombrie 1920, în comuna Vicovu de Jos, județul Suceava, într-o familie de țărani, Vasile Motrescu a absolvit șase clase primare și, până la începutul celui de-al doilea război mondial, s-a ocupat cu agricultura.

Începând cu primăvara anului 1944, a făcut parte din primele grupuri de partizani antisovietici – fosta grupare Macoveiciuc – organizate ca urmare a apropierii trupelor sovietice de granița României. Ele erau în subordinea Comandamentului româno-german din Câmpulung Moldovenesc și instruite în școala din comuna Sadova. În toamna anului 1944 a fost nevoit, datorită acestei activități, să se ascundă prin păduri de teama trupelor sovietice.

Revine peste puțin timp în localitatea sa de baștină, unde își întemeiază o familie, având și doi copii. În primăvara anului 1949 a aflat că este urmărit de Securitate. S-a refugiat din nou în pădurile din zona Rădăuțiului. A făcut parte din grupul Constantin Cenușă, care luptase și împotriva sovieticilor. Vasile Motrescu și Constantin Cenușă au fost condamnați în contumacie de către Tribunalul Militar Iași la un total de 31 ani de închisoare pentru „activitatea desfășurată în spatele trupelor sovietice, în primăvara anului 1944“.

În urma promisiunilor Securității, s-a predat de bunăvoie. A fost lăsat în libertate de către autorități, în speranța că îl vor putea prinde astfel și pe Constantin Cenușă, ceea ce s-a și întâmplat ulterior. După această acțiune, Vasile Motrescu a fost utilizat ca element acoperit, infiltrat în grupul condus de Ion Gavrilă Ogoranu, care acționa în Munții Făgăraș (Magazin istoric, nr. 5/2002), având misiunea de a furniza informații referitoare la locul unde se afla gruparea și de a crea condițiile necesare capturării membrilor. Dar, după cum mărturisește chiar Ion Gavrilă, Vasile Motrescu a dejuat în ultimul moment planul Securității, avertizându-i pe cei în cauză de iminenta lor capturare.

Este recuperat de către organele Securității și folosit într-o operațiune de deconspirare a unui alt membru al mișcării de rezistență – Silvestru Macoveiciuc –, în a cărui celulă de la Penitenciarul Botoșani este introdus. Și în acest caz se deconspiră în fața celui vizat de securiști. Acțiunea neavând nici un rezultat, organele de anchetă îl retrag pe Motrescu din celulă și îl pun în libertate.

La 29 mai 1952, pentru a treia oară, se refugiază în pădure, având asupra sa și o pușcă Z.B. din timpul războiului. O lună mai târziu, se alătură lui Gavrilă Vatamaniuc, fugăr din 1948, și fraților Ioan și Gheorghe Chirăș – aceștia din urmă omorâți în timpul unei ciocniri cu trupele de securitate aflate pe urmele lor. Vasile Motrescu și Gavrilă Vatamaniuc au reușit să iasă din încercuire, împușcând trei militari și un câine de urmărire.

În perioada cât a fost fugăr (1944-1958), cu excepția intervalelor în care a fost „utilizat” de Securitate, s-au pronunțat trei sentințe de condamnare a sa – pentru tâlhărie, agitație publică și port ilegal de armament –, totalizând 23 de ani și șase luni de închisoare.

Alături de ceilalți membri ai grupării din care făcea parte, Vasile Motrescu a răspândit manifeste și a contribuit la întărirea ideii, în rândul populației din regiunea Bucovinei, că un nou război este în pregătire și că Occidentul va răsturna regimul instalat de către sovietici. De asemenea, a participat, alături de alte grupări din zonă, la acțiunile contra autorităților, amenințând pe cei care se alăturau noului regim.

Securitatea răspândește zvonul că Vasile Motrescu este agentul ei, cu scopul de a distruge unitatea grupării Vatamaniuc. Datorită persecuțiilor autorităților, familia nu-l mai poate ajuta cu alimente, iar sătenii refuză să îl mai sprijine.

În toată această perioadă, Vasile Motrescu a trimis autorităților o serie de scrisori în care arată motivele pentru care s-a refugiat în munți, prezentând totodată și starea de nemulțumire existentă în rândul țărănimii din Bucovina în fața colectivizării forțate. El cerea grațierea deținuților politici și eliberarea în special a lui Constantin Cenușă, promițând că dacă aceste cereri vor fi îndeplinite, va ieși din clandestinitate.

Cât a stat ascuns în pădurile din zona Rădăușului, când se întâlnea cu pădurarii

sau cu muncitorii forestieri, încerca să-i convingă pe aceștia de legitimitatea luptei lui, citindu-le din însemnările și din poeziile sale. Uneori apela la aceștia și pentru a trimite autorităților diferite scrisori. Un caiet, de 38 de pagini, cu însemnări și poezii, din anul 1953, a fost depus la Miliție de un pădurar.

În toamna anului 1954 grupul Vatamaniuc construiește un bordei bine aprovizionat, în pădurea Bercheza, de la Bâta Corbului, în care Gavrilă Vatamaniuc și Vasile Motrescu își petrec cea mai mare parte din iarnă.

Descoperit alături de Gavrilă Vatamaniuc, la 18 ianuarie 1955, de soldați ai trupelor de securitate, Vasile Motrescu nu a ezitat să tragă în cei doi ostași care încercau să-i taie orice posibilitate de fugă. Aceștia au murit la scurt timp și figurează astăzi ca eroi pe placa comemorativă de la Muzeul Jandarmeriei Române.

În bordeiul părăsit de către partizanii lui Vatamaniuc, s-au găsit alături de alimente, arme sau muniție și două caiete cu însemnări, precum și un petec de hârtie cu un text intitulat Către călăii Neamului Românesc, semnat „partizan V. Motrescu”.

După acest moment, Vasile Motrescu s-a despărțit de restul grupării, preferând să acționeze singur și să fie astfel mai greu de depistat și capturat de către Securitate. Între 1955-1957 se ascunde prin pădurile Bucovinei sau pe la unii dintre consătenii săi, precum Gheorghe Calancea sau Vasile Marciuc. La 30 ianuarie 1956 este condamnat pentru a treia oară – la moarte prin împușcare – pentru „crima de acte de teroare”, fiind considerat de Securitate drept șef al grupării Vatamaniuc.

Trădat de către Toader Sfichiș a lui Ilie a Mălului, la mijlocul lunii ianuarie 1958 este arestat de către organele Securității în localitatea Gălănești. A fost internat la penitenciarul Botoșani și anchetat, dar nu a mai fost judecat, fiind considerată valabilă sentința din 1956, prin care era condamnat la moarte. I s-au respins recursul și cererea de grațiere. Execuția a avut loc la Botoșani, la 29 iulie 1958, orele 21.30.

Prezentăm în continuare câteva momente din viața de fugăr a lui Vasile Motrescu, o zi obișnuită și momentul cu semnificație aparte – Sfintele Paști.

Marti 24 martie 1953

M-am sculat de dimineată, am mâncat, am luat o bucată de mămăligă și trei cepe și am plecat cu ajutorul lui Dumnezeu după vânat, căci am terminat alimentele de o bună bucată de vreme, ne chinuim mai mult cu mămăliga friptă, cir și ceapă, căci zăpada pe unele locuri trece de un metru [...] M-am scoborât în marginea pârâului Ursoaia, unde trage lemne Negru, am făcut pândă la marginea pârâului până ce au trecut cu lemnele la vale, fără să mă arăt la ei. Foarte obosit, m-am dus de am dat târcoale la baracă la Negru, fiindcă înghețasem de frig, vărsam venin verde și mă durerea grozav capul. M-am dus de la baracă fără să mă mai simtă cineva, flămând, bolnav și amărât, am început să plâng și în acele momente eram bucuroș să [mă] steargă Dumnezeu de pe pământul celor vii. De la baraca de la Negru m-am dus pe coasta Ursoaiei și fără nimic am făcut puțin foc, de m-am încălzit la picioare. Pe lângă tot necazul și dureria mea, am mai ars și pătura. După ce m-am încălzit, pe la 24 noap-

tea am plecat mai la deal, îmi era frică să nu se vadă focul din drum, nu puteam să stau jos, căci mă duceam pe coastă la vale; puțin mai la deal mai făcui puțin foc, am tras zăpada și având lemne pe foc și obosit, am adormit pe zăpadă, ca căprioara, fără foc, până în zori de zi.

Joi 2 aprilie 1953

M-am sculat de dimineată, am făcut mâncare și rugăciunile obișnuite și am plecat de am stat în preajma urmei, m-am suit într-un fag de m-am uitat în poiana Haneagului, încă se văd pete de zăpadă, încă nu s-a luat toată nici pe aici. Până la amiază am citit în Biblie, iar după-amiază mi-am adunat lemne și mi-am aranjat cobilița. Timpul se menține înnourat; spre seară s-a arătat puțin soare.

Seara am mai făcut un cir, am mâncat, apoi m-am culcat tot fără foc.

Vineri 3 aprilie 1953
(Vinerea Paștilor)

Amărât și plin de gânduri am petrecut și această zi. De cum m-am sculat, am ieșit la soare și citesc în Biblie și mă

gândesc că vine Sfintele Paști și sunt aciulea.

Paști petrecut în necaz, sunt disperat și fără nici o nădejde și eu din mila Domnului, până se va îndura Dumnezeu și mă va strânge după pământul celor vii.

Stau la soare și mă gândesc la cei dragi de acasă, cum de Paști orice suflet, cât de sărac, și tot se bucură cel puțin de libertate și e la un loc cu toți oamenii. Numai eu stau pe Rustii [pus-tii] și îmi plâng păcatele singur și fără nici o mângâiere, flămând, trist, deznădăduit, cu mintea încordată, acuzând și iertând tovarășii de viață și pe toți vrăjmașii sufletului meu.

Cât necaz, câtă trudă, durere, suferință, oboseală și gânduri fără nici un rost am întâmpinat într-acești 4 ani, de prigoană, temniță și captivitate, trupul meu istovit și mințea mea obosită. Nu există ființă de om pe fața pământului, să-și poată imagina viața mea de câine, pe care am trăit-o acești 4 ani, încă se împlinesc la 10 aprilie. Spre seară am mai dat o raită în jurul colibei, m-am suit în Gruet că zăpada pe

Chipuri dintr-un dosar de Securitate (de la stânga la dreapta): Ion Chirș, Vasile Motrescu, Gheorghe Chirș, Gavrilă Vatamaniuc

față s-a pleșit. În vârful Gruetului, pe un fag, am găsit scris numele meu, încă din 1944, toamna, de când stam fugăr pe aceste meleaguri de frica rușilor. Și atunci am trăit greu, dar nu ca acum.

Atunci eram prigonit de ruși, acum sunt de frații mei români. Da stau prigonit de frații mei trădători care și-au vândut țara și sufletele lor tracilor [dracilor] din Rusia, pe un kgr de zahăr și un litru de ulei, și au adus țara în suferință, căci acum simte și

pruncul din fașă că trăiește în raiul bolșevic [...]

Timpul s-a răcit; vântul rece, ora 3.30 dimineața. Când a înserat, am pornit spre sat; când a întunecat, am fost la punctul IV, a venit F.2 și mi-a adus pască, făină, slănină, un urcior cu untură, zahăr, bomboane, prăjituri și altele de ale mâncării și două cămăși curate și o izmană, atâta bucurie am și eu la sufletul meu de Sfintele Paști. Dacă am ce mânca și o cămașă curată, parcă toată lumea e a mea. Simt și eu că

sunt pe la Sfintele Paști. Numai a uitat să-mi aducă ou roșu, nu am mai avut răbdare să stau mult cu el când am văzut că mi-a umplut cu bunătați rucsacul și o traistă, mi-am luat merindele și m-am dus pe groapa Plostei și mi-am împachetat din nou și am mâncat și eu pe săturate pască, smântână, mi-a adus și miere și săpun de spălat, acestea sunt cele mai bogate din cele cinci Paști petrecute în prigoană. Cred că acestea sunt cele din urmă. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 iunie 2003, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– Cine a donat, la 26 octombrie 2002, Fundației Europene Titulescu cele peste 2.000 de documente inedite care au aparținut lui Nicolae Titulescu?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna martie 2003 este:

Dem.I. Dobrescu

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Iulia Plosceanu, din București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2003.

Soluțiile jocurilor din nr. 4/2003:

MARI PERSONALITĂȚI

VIVALDI-MALRAUX-TIZIANO-TOLSTOI-PLUTARH-SOFOCLE-ROSTAND-CORELLI-CELLINI

TACTICĂ MILITARĂ

STRATEGIE-TRATATIVE-RATACIRI-ATAVICA-TACITE-ETICE-GIRA-IVI-CE-E

SINGURĂTATEA UNUI AMBASADOR DE CURSĂ LUNGĂ

Anatoli Dobrinin – ambasadorul sovietic la Moscova în anii 1962-1986, ale cărui amintiri le prezentăm începând cu numărul din ianuarie al revistei, pornind de la volumul său *Strict confidențial*. Ambasador pe lângă șase președinți americani – relatează un episod tragicomic legat de Acordul privind transporturile aeriene semnat între U.R.S.S. și S.U.A., la începutul lui noiembrie 1966. Un prim zbor de probă Moscova-New-York a fost realizat de un echipaj sovietic, condus de un anume Bugaev, devenit ulterior pilotul lui Brejnev, apoi ministru al aviației civile din U.R.S.S. În componența echipajului se afla un navigator care, teoretic, știa limba engleză. Apropiindu-se de aeroportul „J.F. Kennedy”, acesta a luat legătura cu turnul de control, cerând permisiunea de aterizare. I s-a comunicat să rămână în aer, să-și aștepte rândul, la o anumită înălțime, de la care avioanele coboară apoi în spirală spre pistă.

Navigatorul n-a înțeles și a răspuns sigur pe el: „OK, executăm aterizarea”. Din nou i s-a comunicat de la sol să stea la rând, din nou el n-a înțeles și a repetat cu voce hotărâtă că totul e în regulă și execută manevra de aterizare. Controlorul de zbor, speriat, a comunicat tuturor aparatelor aflate deja în procedura de coborâre să-l lase pe „nebunul de rus” să aterizeze primul. Episodul s-a încheiat fără probleme, cu toată lumea mulțumită.

Seara, își amintește diplomatul sovietic, a avut loc o ceremonie cu toasturi și clinchet de pahare. Șeful serviciului aviatic american i-a relatat atunci ambasadorului, mai în glumă mai în serios, cum a decurs aterizarea și i-a sugerat, de data asta pe un ton ferm, ca piloții și navigatorii să ia lecții de practică a conversației, eventual la ei, la americani, cursuri scurte de o săptămână, pentru însușirea limbajului uzitat în legăturile radio.

Sovieticii au declarat că au piloți experimentați, navigatorii la fel și n-au nevoie de cursuri complementare date de americani. Dobrinin a trebuit să sune acasă, la Moscova, pentru a se impune piloților o pregătire lingvistică specială. Iar de acolo, de la Moscova, a venit un răspuns scurt: să se aducă mulțumiri americanilor pentru ofertă, iar cât îi privește pe piloții și navigatorii ce vor asigura cursa spre New-York, ei se vor pregăti la Moscova.

JOHN F. KENNEDY
INTERNATIONAL
AIRPORT

În cursul misiunii sale la Washington, Anatoli Dobrinin a reușit să stabilească relații excelente, cu un caracter cu totul special, cu Henry Kissinger, care conducea Consiliul Securității Naționale. La propunerea președintelui Richard Nixon, cei doi asigurau așa-numitul canal confidențial dintre Moscova și capitala americană, prin care administrația de la Casa Albă schimba cu Kremlinul informații ultrasecrete, de maximă urgență și importantă. Existau probleme – relatează Dobrinin – despre care trebuia să știe un număr foarte limitat de persoane. Atunci se apela la canalul Kissinger-Dobrinin. Cei doi se întâlneau întotdeauna între patru ochi, nu foloseau niciodată traducători și nu își notau cele discutate. Multe acorduri-cheie în probleme în dispută (Berlin, Cuba, Orientul Apropiat), toate înțelegerile privind limitarea armamentelor strategice, delicatele negocieri privind întâlnirile la nivel înalt s-au rezolvat prin canalul confidențial. În menținerea păcii cele două superputeri se simteau mai degrabă partenere decât inamice.

La una dintre desele sale întâlniri cu Kissinger, în februarie 1971, acesta i-a povestit lui Dobrinin despre un complot descoperit împotriva sa și nedevenit public la cererea lui Nixon. O grupare teroristă încercase să răpească câțiva consilieri ai președintelui, inclusiv pe Kissinger. Profesionist pregătită, ea amenințase cu lichidarea celor răpiți, dacă i se opunea rezistență. Scopul? Să-l oblige pe Nixon să elibereze câțiva deținuți politici și să se obțină de la el promisiuni de schimbare a unor direcții de politică internă și externă (Vietnam etc.). Din dispoziția președintelui, agenții ai serviciilor secrete asigurau permanent, începând de atunci, 24 de

William Colby, șeful CIA,
a fost și el convocat la președinte

ore din 24, paza a trei consilieri principali la Casa Albă, Kissinger fiind unul dintre ei. De altfel, el angajase personal detectivi particulari și pentru protecția copiilor lui din prima căsătorie, care locuiau la Boston, și călătorea prin Washington numai însoțit de paznici de corp. Nixon însuși primea dese amenințări – i-a mărturisit Kissinger diplomatului sovietic –, ce-i drept, mai puține decât Johnson. De aceea se hotărâse alocarea suplimentară a 50.000 de dolari pentru blindarea automobilului cu care se deplasa și a elicopterului prezidențial.

„Glomar“, extremă urgență

La scurt timp după ce Gerald Ford a ajuns la Casa Albă, după demisia lui Richard Nixon în urma scandalului Watergate, funcționarii au găsit pe ușa Ambasadei U.R.S.S. la Washington, într-o dimineață, un afiș cu următorul conținut: „Serviciile secrete ale S.U.A. întreprind măsuri de ridicare la suprafață, în mare taină, a unui submarin sovietic, scufundat în Oceanul Pacific la foarte mare adâncime. Un binevoitor.“ Dobrinin a raportat imediat la Moscova, care nu a crezut că poate fi posibil tehnic așa ceva. Dar, după un timp, și în presa americană au început să se strecoare informații că serviciile secrete vor aduce la suprafață un submarin Diesel sovietic cu rachete la bord, scufundat în 1968, la nord-vest de insulele Hawaii, la câțiva kilometri adâncime. Se preciza chiar că recent a fost ridicată o parte a corpului navei, cu trupurile unor membri ai echipajului, care apoi au fost redați mării.

În plin război al serviciilor secrete, era greu ca sovieticilor să le

Henry Kissinger (x), secretarul de Stat american, în timpul unei vizite la Moscova

fie indiferentă soarta unui submarin al lor, aflat în mâinile altora. Mai era și problema marinărilor dispăruți. De aceea, la sfârșitul lunii martie 1975, Dobrynin i-a solicitat lui Kissinger informații complete privind corpurile membrilor echipajului, cerându-i sistarea lucrărilor de ridicare. Înaltul funcționar american a promis că va raporta președintelui Ford demersul sovieticilor. La insistența ambasadorului de a afla părerea personală a lui Kissinger, acesta a recunoscut că „problema a suscitat deja dezbatere aprinsă în guvern”, dar de la alte explicații s-a eschivat. După câteva zile, el l-a încredințat pe diplomatul Moscovei că guvernul S.U.A. nu va aplica nici atunci, nici în viitor un tratament nedemn submarinelor sovietice.

La 22 aprilie, generalul Brend Scowcroft i-a transmis lui Dobrynin, sub formă scrisă, următorul mesaj: „În ce privește problema ce îngrijorează partea sovietică, vă informăm că au fost ridicate la suprafață șase cadavre, dintre care numai la trei li s-a putut stabili numele și prenumele. În Statele Unite, în asemenea situații, se practică o atitudine plină de respect față de victimele mării, cu ceremonii de înmormântare și cuvenite onoruri militare.”

Consilierul prezidențial pentru problemele securității naționale Zbigniew Brzezinski

Partea sovietică nu a fost satisfăcută de răspuns, scrie diplomatul memorialist. Prin Kissinger s-a transmis Casei Albe că răspunsul este pur formal, o încercare de a ocoli esența problemei. Sovieticii continuau să aștepte explicații de la guvernul american și informații complete despre caz. Mult mai târziu, s-a aflat că în S.U.A. se construise, la comanda CIA, o navă specială, „Glomar”, care costase mai bine de 300 de milioane de dolari. Scopul oficial era cercetarea faunei marine de pe fundul Oceanu-

lui. Misiunea ei de fapt: ridicarea la suprafață a submarinului sovietic de la peste 16.000 de picioare, cu rachetele și documentarea tehnică pe care le avea la bord.

„Glomar” era înzestrat cu niște clești gigantiști, care trebuia să apuce corpul submarinului și, încet, încet, să-l așeze în cala sa, urmând să-l transporte pe teritoriul S.U.A. După cum a declarat personal Ford, a doua zi după instalarea la Casa Albă, președintele a primit vizita lui Kissinger, Scowcroft, Schlesinger și a directorului CIA, Colby, care i-au comunicat că „Glomar” se află pe poziție, pregătit să-și scoată cleștii pentru a ridica submarinul. Nu departe se afla însă un trailer sovietic, care ar fi putut interveni în operație.

Respectând regulile conspirativității, în apropiere nu era plasată nici o navă americană, iar „Glomar” nu era înarmată. Ford a riscat: a ordonat ridicarea la suprafață a submarinului, care s-a frânt, așa că numai o parte a lui a ajuns în cala „Glomar”-ului. Dar pentru specialiștii americani, scrie ambasadorul sovietic, datele și așa obținute erau foarte importante. Trailerul sovietic n-a intervenit deloc în timpul operației.

Așadar, atunci când Dobrynin adresase întrebări despre caz lui Kissinger și Ford, aceștia șiau prea bine despre ce era vorba, dar au preferat să evite un dialog concret pe o temă atât de delicată, pentru că legea mării prevede că orice navă militară scufundată continuă să fie proprietatea statului cărui îi aparține, or S.U.A. încălcaseră regula.

Atmosfera de neîncredere, de suspiciune și ostilitate dintre serviciile secrete ale celor două superputeri își punea amprenta, în acei ani, pe viața de zi cu zi a membrilor celor

Nava „Glomar” construită la comanda CIA

Liderul sovietic Leonid Brejnev...

două ambasade, de la Moscova și Washington. Fiecare se străduia să fie cât mai inventiv în montarea aparatelor de ascultare, cum a fost cazul – scrie Dobrînin – amplasării unor microfoane, de către specialiștii sovietici, în stema S.U.A. din cabinetul ambasadorului american la Moscova (în timpul lui Averell Harriman și Charles Bohlen). Citirea telegramelor cifrate ale ambasadorului american la Moscova Foy Kohler adresate Washingtonului a constituit și ea o performanță a sovieticilor.

Dar nici americanii nu s-au lăsat mai prejos. Microfoane au fost descoperite atât în vechea clădire a ambasadei, unde s-a lucrat până în 1994, cât și în noua clădire și într-o casă de locuit de pe Wisconsin Avenue, construită la sfârșitul anilor 1980 și unde s-au depistat peste 200 asemenea mijloace de ascultare. În același timp, și noua clădire a Ambasadei americane la Moscova, înălțată cam tot pe atunci, a fost și ea „lucrată de noi”, scrie Anatoli Dobrînin. Drept con-

secință, folosirea noilor clădiri ale ambasadelor a fost înghețată. Noua Ambasadă a U.R.S.S. (azi a Rusiei) a fost inaugurată în 1994. Iar cea americană, până în 1996, când și-a publicat volumul de amintiri Dobrînin, încă nu funcționa, deși în 1993 șeful KGB, Vladimir Bakatin, îi dezvăluise ambasadorului american întreaga schemă a dispozitivelor secrete din noua clădire (americanii nu crezuseră, probabil, că Bakatin le spusese între-gul adevăr).

„Microfonita“, boală profesională

La sfârșitul lunii noiembrie 1975, Kissinger i-a declarat diplomatului sovietic că ambasadorul lor la Moscova, Walter Stoessel, se îmbolnăvisese de leucemie și chiar a adăugat că ar putea fi de la radiațiile electromagnetice îndelungate la care era supusă Ambasada americană la Moscova. Kissinger l-a avertizat pe Dobrînin că dacă informația despre boala diplomatului răsuflă în presă, cazul poate îmbrăca aspectul unui veritabil scandal. Guvernul S.U.A. a făcut apel la Moscova să înceteze iradierea Ambasadei americane. Dobrînin i-a informat pe cei de acasă despre discuția cu Kissinger, dar de acolo a fost instruit să nege asemenea afirmație, întrucât specialiștii consultați susțin că tensiunea câmpului magnetic în zona ambasadei nu depășește normele sanitare acceptate în U.R.S.S., care sunt sub cele din S.U.A..

În decembrie, președintele Ford personal a apelat la Brejnev, printr-un mesaj, pentru reducerea nivelului radiațiilor, întrucât „eventuala publicitate care s-ar

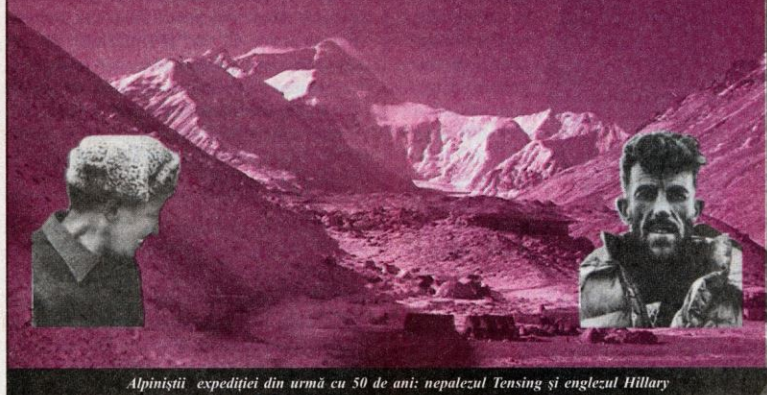
...și american Jimmy Carter

putea face cazului, să nu devină o piedică în calea îmbunătățirii relațiilor între cele două țări”. În răspunsul său Brejnev a precizat că în zona ambasadei câmpul electromagnetic are la originea creșterii o cauză industrială, iar nivelul lui nu prezintă nici un pericol pentru sănătatea oamenilor.

Ambasada sovietică la Washington – adaugă de dragul adevărului Anatoli Dobrînin, după cum spune el – se afla într-o situație analoagă, dar cum doctorii ei nu manifestau nici cea mai mică îngrijorare, sovieticii nu au prezentat nici o semnalare americanilor. Sistematic însă, ambasadorul suferea de dureri în gât și avea probleme cu căile respiratorii. Medicii îl atenționaseră că starea lui putea fi consecința îndelungatei activități în camera înconjurată de un câmp magnetic închis, menit să împiedice ascultarea convorbirilor. Ventația încăperii era și ea deficitară. Așadar, cine n-ar putea spune că personalul celor două ambasade nu era o potențială victimă a războiului rece?

(Continuare în p. 93)

EVEREST SAU QOMOLANGMA?

Alpiniștii expediției din urmă cu 50 de ani: nepalezul Tensing și englezul Hillary

Dr. ANNA EVA BUDURA

O expediție românească a atacat în luna aprilie Muntele Himalaya. Și de această dată – ca și cu alte prilejuri – în mass-media au apărut două denumiri pentru piscul cel mai înalt din lume: Everest și Qomolangma.

Conform legendei tibetane în vremuri imemorabile regiunea Masivului Himalaya a fost un imens ocean. În pădurile din jurul acestuia trăiau în pace și bună înțelegere oamenii și animalele. Dar într-o zi, și-a făcut apariția un dragon fioros cu cinci capete. El a ridicat niște valuri uriașe și apele au inundat pădurile și văile. Ființele umane priveau neputincioase cum moartea se apropie de ele. În acel moment, din cer au pogorât cinci nori trandafirii, care s-au transformat în cinci zeițe grațioase. Dispunând de forțe magice, ele au reușit să nimicească monstrul. Au poruncit apoi oceanului să se retragă și, pentru a proteja oamenii, au rămas pe pământ luând forma unor munți. Cea de a treia zeiță, Qomolangma, a fost cea mai falnică, cea mai înaltă, cea mai aproape de cerul ei natal, dar și cea mai bună și cea mai generoasă. La poalele ei păsările cerului trăiau și se înmulțeau ca în paradis.

Tibetanii venerau acești munți-zeițe, așa cum venerau și zeul focului și zeul apei. Pentru

a le câștiga bunăvoința, le aduceau ofrande și le adresau poeme. Ei au descoperit și tainele muntelui, urcând cu smerenie cărările ce duceau spre vârfurile-i semețe. Mai târziu, au fost pregătiți și specialiști în Departamentul imperial de astrologie al Chinei, pentru a-l cartografia. În anii 1715 și 1717, din ordinul împăratului Kangxi (1662-1723), trei tibetani, Churbizbanban, Lanbenzhanba și Shengzhu, împreună cu un demnitar imperial și doi lama budiști, au cercetat zona muntelui Qomolangma. După aceea, numele acestuia a fost înscris pentru prima dată pe harta oficială a Chinei, editată în anul 1721, hartă cunoscută atât în China, cât și în străinătate ca *Harta Kangxi a Chinei*. Autoritățile imperiale chineze au multiplicat-o, într-un număr foarte mare de exemplare, și au pus-o la dispoziția funcționarilor locali din întreaga țară.

Misionarul francez Jean-Baptiste Regis, care a ajutat la desăvârșirea hărții, a trimis-o în Franța. Aici, ea a servit drept bază pentru

intocmirea *Noului Atlas al Chinei*, elaborat în 1733 de cartograful regal Jean-Baptiste Bourguignon d'Anville. Atlasul a inclus și două hărți ale Tibetului, pe care figurează și numele

Muntelui Qomolangma în transliterație franceză. Denumirea apare și pe *Harta Asiei Centrale*, publicată în anul 1836 de geograful german Julius Klaproth.

În anul 1858, o echipă de la Serviciul de geodezie al Indiilor a pornit să cartografieze zona din jurul vârfului Qomolangma, cunoscut până atunci de autoritățile coloniale britanice ca vârful nr. 15. Fără să consulte hărțile existente nu numai în China, ci și în Franța și Germania, hărți pe care era înscrisă denumirea tibetană a locului, membrii echipei au hotărât să numească cel mai semeț vârf al globului pământesc după cel al lui George Everest (1780-1866), oficialitate ce deținea funcția de director al acestui serviciu. În anul 1920, o altă expediție britanică s-a îndreptat spre vârful Qomolangma, pentru a grava acolo numele de Everest. Generalul de brigadă C.G. Bruce, pe atunci ofițer al armatei britanice din India, a afirmat: „Chiar dacă această expediție ar găsi numele cel adevărat al muntelui, incizat clar în stâncă, eu sper că acest fapt nu va conta, deoarece nu există nici un alt cuvânt mai potrivit și mai frumos decât Everest.”

Gestul autorităților britanice i-a nemulțumit de la început atât pe chinezi, cât și populația tibetană. Cu ocazia vizitei sale în Nepal, în anul 1957, premierul Zhou Enlai a declarat presei că poporul chinez „i-a fost impus” cuvântul Everest. După părerea tibetanologului Basang, „denumirea acestui munte sacru cu un toponim străin nu este altceva decât lipsă de respect față de poporul tibetan”.

Începând cu anii '50 ai secolului trecut, profesorul Lin Chao de la Universitatea Beijing, sprijinit de cercetători-geografi, a făcut primele demersuri pentru folosirea numelui tibetan al acestui vârf al Himalayei. În anul 1952, guvernul chinez a declarat în mod oficial înlocuirea toponimului Everest cu cel de Qomolangma. Începând din acel an, unele țări, printre care și România, au înscris pe hărțile și în dicționarele enciclopedice denumirea tibetană a muntelui.

Un an mai târziu, la 29 mai 1953, se înregistra performanța alpiștilor Tensing și Hillary de a atinge cel mai înalt vârf de pe globul pământesc. La 25 mai 1960 și la 27 mai 1975, alte echipe de alpiști chinezi au reușit să escaladeze vârful Qomolangma de pe versantul nordic, versant până atunci considerat inaccesibil, înscriind în istoria escaladărilor acestuia o nouă performanță.

La o jumătate de secol de la expediția Tensing-Hillary, a treia zeiță din masivul Himalaya așteaptă ca toți cei care o cunosc să i se adreseze cu numele pe care i l-au dat copiii ei, tibetani. ■

Editura

CORINT

Tel.: 222.19.49; 223.19.28.

Fax: 222.40.34.

e-mail: corint@dnt.ro

**vă semnalează
noile apariții
în colecțiile:**

Clio

și

Microstige

MÂNDRA STĂPÂNĂ A MĂRILOR

ANTON CARAGEA

Soarta Veneției, orașul apărut din mare și transformat apoi într-una dintre cele mai mari puteri ale lumii, a fost atât de aparte, încât, la 1481, un patrician, Bernardo Giustiniani, avea să afirme că există doar trei autorități terestre: „papa, împăratul și dogele“. La fel și decăderea ei lentă, până la 1798, când devine teritoriu austriac, a stârnit tot soiul de reacții. Astfel, Honoré de Balzac o vedea ca „un biet oraș care crapă din toate părțile. Și care se afundă din oră în oră în mormântul său“. Istorici și politicieni au căutat explicația acestui destin extraordinar și au găsit-o în mecanismele politice ale Veneției.

Momentul nașterii Veneției a fost legat de campaniile lui Carol cel Mare din Italia, urmărind recunoașterea titlului său imperial de către Bizanț.

Dar Veneția apăruse cu mult mai devreme. În jurul anilor 400-420, nordul Italiei devenise poarta de intrare a popoarelor migratoare în drumul lor spre Roma. Așa încât mulți locuitori s-au refugiat în zona insulelor și a lagunei venete. În anul 537, Cassiodor (c. 485-578), cunoscut mai ales prin lucrările sale istorice dedicate goților, ce trăia la curtea regelui ostrogot Teodoric, stăpânul de atunci al Italiei, le cerea ajutorul venețienilor pentru a asigura securitatea în Adriatică. „Aici casa voastră este ridicată precum a păsărilor de apă“ – spunea el. Deci orașul exista de ceva timp în acele locuri.

Locuitorii lagunei leagă înființarea orașului lor de data de 25 martie a anului 421. La Veneția 25 martie simboliza începutul anului nou și a devenit, prin hotărârea Marelui Consiliu al orașului, ziua întemeierii. Trei secole mai târziu avem și prima însemnare a titlului de „dux“ – ce va

deveni odată cu trecerea timpului „doge“. Iar în anul 803, mândri de independența lor, venețienii îl vor zdrobi la Rivus Altus (Rialto) pe Pepin, fiul lui Carol cel Mare. Drumul lor în istorie era acum larg deschis...

Un sfânt îl înlocuiește pe altul

Inițial, venețienii și-au ales ca sfânt protector pe utilitarul Teodor Tiron, devenind pavăza Mării Adriatice. Treptat însă, cultul sfântului – căruia în anul 1329 i se înălțase o statuie enormă – a decăzut, locul i-a fost preluat de sfântul evangelist Marcu.

Și povestea colosului de piatră în sine spune multe pentru cine vrea să descifreze istoria Veneției. Era alcătuită dintr-un cap de la o statuie reprezentându-l pe regele Mithridates VI al Pontului (111 î.Hr.), adăugat peste un corp aparținând lui Hadrian, la care s-au alăturat doar brațe și picioare autohtone, însoțite de un dragon, toate sculptate în atelierele urbei.

Istoria consemnează cu mare exactitate și data adoptării sfântului Marcu ca protegitor al Veneției. În anul 828, orașul hotărăște să-l răpească trupul evangelistului din Alexandria și să îl aducă în mijlocul său. Doi negustori îndrăzneți vor lua trupul, îl vor ascunde de vameșii musulmani din Alexandria între bucăți de carne de porc și îl vor aduce pe tărâm venețian. Recunosător, ducele Giustiniano, alături de glasul poporului pe care îl păstora, mulțumește cerului: „Pace ție, Marcu, evangelistul meu. De acum, aici va sta corpul tău.“ Și așa va rămâne, legat de urbe, pe stindardele lagunei și în fruntea tuturor ceremoniilor sale.

Frescă din Bazilica San Marco înfățișând scena aducerii moaștelor Sfântului Marcu

Imagini simbol ale Veneției: Piața San Marco...

Venețienii „soți”, iar tureli – „amanți”

În anul 1297, Senatul lagunei a descris în cuvinte pline de poezie legătura orașului cu marea. „Veneția este născută din mare, se hrănește pe mare. Și oricine murdărește apa trebuie ucis ca un inamic al statului.” Regulile de conviețuire deveneau destul de clare. Însuși numele oficial cu care orașul se prezenta în fața lumii simbolizează acest lucru: „Sire dell mare” – stăpâna mărilor –, Serenissima.

Pentru a sărbători această legătură specială, în fiecare an, de ziua Înălțării Domnului, dogele ieșea împreună cu autoritățile orașului în largul Veneției, pe o navă special concepută și botezată Buocintaro. Fiecare element era construit de un meșter al orașului (*gestiere*) și de către una dintre corporațiile sale, pentru a arăta că întreaga suflare participă la eveniment. De pe corabia specială (reînnoită la fiecare 100 de ani, ultima fiind construită între anii 1722 și 1728, având 35 m lungime și 8 m lățime, distrusă

în anul 1824) dogele, în plină armonie de cântece religioase, jura credință mării și-și anunța căsătoria cu ea.

Ceremonialul era pecetluit printr-un inel de logodnă, dăruit mării. Spre a se asigura de fidelitatea „soției” sale, dogele dispunea, în jurul anilor 900, de 60 de nave complet înarmate. Iar la 5 august 1545 se înființa și „Miliția mării” (*Miramar*), dotată cu 100 de galere, la rândul lor, fiecare având un echipaj de 200 de oameni atent pregătiți și minimum 10 tunuri. Această forță impresionantă era constituită pe bază de voluntariat, fiecare breaslă sau oraș furnizând oameni sau bani pentru înarmarea Miliției, conduse de 20 politicieni aleși de către Marele Consiliu al Veneției. Două decenii mai târziu, în spre anul 1570, *Miramar* număra 155 de nave.

Umorul și ironia n-au părăsit acest „cuplu” extrem de bizar. „Acești bătrâni încoronați merg să se căsătorească cu marea, căreia îi sunt soți, iar turcul amant”, observa sec francezul Du Bellay.

Un prizonierat aurit

Toate rapoartele trimișilor străini cu privire la oraș abundă de relatări despre doge. Dincolo de fațadele strălucite, observatorii atenți declară că el este doar „primul dintre egali” sau, mai direct, „un rege în purpură captiv în orașul său”.

Veneția nu precupețea nici un efort imagistic pentru a-și mări prestigiul în lume. Ceremonialul era impunător: spada, mantaua cu purpură – simbol al imperiului, sabia și pantofii roșii, copiate după modelul bizantin, alături de o pălărie aparte, ce ținea locul clasicei coroane. Însuși titlul este de-a dreptul amețitor: „Ilustru stăpân, prin grația lui Dumnezeu, doge al Veneției, duce al Dalmației și Croației, stăpân al unui sfert și jumătate din Imperiul Romei”.

Dincolo de coloratura idealizată a titlului, realitatea era cea surprinsă de observatorii atenți. Republica Veneției trăia cu o permanentă teamă față de puterile primului său magistrat. Dogele Pietro Orsello I (978) a fost silit să abdice și să se retragă la o mănăstire în Parma. Un altul, Vitale Michele, a fost asasinat în anul 1100.

În 1355, dogele Marino Palier, fost ambasador la Constantinopol și comandant al flotelor din Marea Neagră, decidea să transforme puterile dogelui în funcții regale, ereditare, pregătind astfel o lovitură de stat. Dar senatorii, prinzând de veste, îi arestează pe conspiratori și îl aduc pe dogele rușinat de propria „greșală” în fața unui tribunal ad-hoc. Dogele este executat a doua zi (18 aprilie 1355), iar numele său șters din toate actele publice. Nici memoria nu trebuia să mai dăinuie.

Începând cu perioada lui Enrico Dandolo (1192), dogele jurase să respecte legile republicii, iar din secolul XV s-a introdus obiceiul procesului post-mortem al capului lagunei.

În „sala degli scarlatti“, aristocrația venețiană se aduna în fața cadavrului dogelui și îl judeca pentru faptele sale din timpul vieții și al puterii pământene. Miza era foarte mare, deoarece, în cazul în care îl găsea vinovat, i se putea confisca întreaga avere și chiar și cea a familiei. La finele „reprezentăției“, participanții anunțau, de fiecare dată victorioși, că „dogele a murit, iar signoria trăiește“.

Din momentul încoronării oficiale, în Bazilica San Iacobo e Prado, dogele aparținea în întregime orașului, el devenind astfel comandantul flotei și al trupelor și reprezentând Veneția în afacerile internaționale. Devenea „inima“ lagunei...

Și de aceea tratamentul ce i se acorda era unul deosebit. Astfel, pe parcursul nopții, dogele era slujit de doi nobili, în sala alăturată (cunoscută sub numele de „sala scutierilor“), iar alți 21 de politicieni

... Palatul Dogilor...

asteptau ordine, dar erau în același timp și foarte atenți la mișcările celui „ales“. „Mâini“ eficiente, dar și... „ochi și urechi“ mereu la pândă!

Nimic mai reprezentativ pentru a ilustra teama de doge: alături de apartamentele sale se găsea armureria, unde erau depozitate suficiente arme pentru ca politicienii să poată prelua controlul palatului și implicit al orașului, în caz de alarmă. Cheia de la această importantă sală se găsea mereu în buzunarul vice-dogelui și al facțiunii opuse primului conducător. „Lațul“ trebuia

ținut cu strictețe și în continuu fluturat prin fața ochilor puterii.

Mari plăceri

Dar Veneția rămâne un oraș al plăcerii, festivitățile de aici aproape nemaicunoscând număr. Carnavalul tronează, maiestuos, asupra lor. Marea sărbătoare durează de la Sf. Ștefan, din luna ianuarie, până în ajunul postului Paștelui (februarie), fiind un prilej de bucurie colectivă.

În rândul celor mai gustate jocuri de societate din lagună se numără și „forța lui Hercule“, joc în care se construiesc uriașe piramide umane cu cel puțin 4-5 niveluri. Alături de acesta, mai apar și coridele venețiene numite aici „vânătoarea taurului“ din Piața Sf. Paul. Pentru așa-numita descărcare a diverselor antipatii a apărut și „războiul pumnilor“, joc în timpul căruia Veneția se împarte, în funcție de cartiere, în două echipe: Castelani (cartierele Cannaregio, Castello, San Marco) și Nicoletti (cartierele San Prado, Santa Croce, Dorsoduro). Urmează apoi o bătaie cu pumnii pe cînste, care decide

... Podul Rialto...

... Căii de Aur, „împrumutați” de Napoleon și reveniți la locul lor...

învingătorul, uneori apărând chiar și morți, dar nimeni neavând, de-a lungul timpului, curajul să interzică jocul.

Cărțile de joc, tarotul, jocul de umbre (strămoșul actualului cinematograf) sunt alte distracții comune ale orașului-port. În general, Veneția e mereu interesată de noutăți. Relatările lui Marco Polo îi entuziasmează în așa măsură, încât o sală de palat ducal este pictată cu harta lumii, păstrând o precizie de-a dreptul remarcabilă (numai pe peretele dedicat spațiului românesc apar toate râurile, munții și peste 56 de așezări cu nume corect transcrise).

În cartierul Cannaregio se găsește și ghetoul evreiesc, sinagogile și străduțele cu „doamne de companie”, în număr de aproximativ 11.000, care pot oferi alte tipuri de plăceri, splendid imortalizate de pictorul Carpaccio în tabloul *Strada Veneției*.

Tipografiile lucrează și ele din plin, începând cu anul 1469. Există 50 de editori, pe la 1500, ce publică anual 40 de titluri în condiții grafice excelente.

Toate acestea într-un oraș de 100.000 de oameni, la 1300,

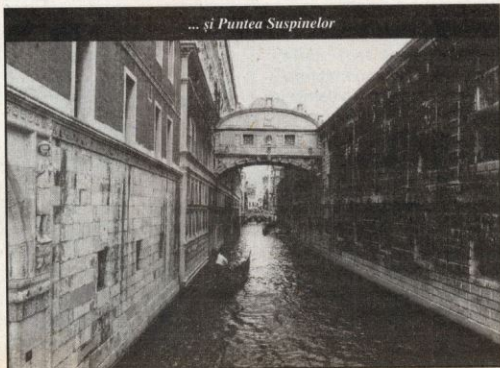
și 170.000 la 1563, la care se adaugă peste 20.000 de străini, grupați în cartiere speciale (germani, francezi, iberici etc. Tot aici apar și primele companii teatrale, numite „compagnia della calza”, formate din tineri patricieni cu haine și pălării speciale, ce pun în scenă pantomime și comedii de situație.

Loc de plăceri, bogății și numeroase atracții, Veneția a atras mereu noi și noi locuitori. Însă timpul victoriei perpetue nu a durat prea mult. După 1570, când pierde Ciprul, republica este permanent în

retragere. După un secol de lupte acerbe, pierde și Creta (1699), iar la începutul anului 1718 renunță și la Moreea.

Și flota venețiană cunoaște un constant recul, numeric și calitativ, fiind depășită de acum de escadrele franceze și engleze. Doar din punct de vedere economic, Veneția stă mai bine. Comerțul extern se cifrează la aproximativ 20 de milioane de ducati, dar deja Franța înregistrase 60 de milioane, iar Anglia – 120 (1770).

În anul 1797, când Napoleon se îndreaptă spre Veneția în intenția de a o ocupa, pentru că oferise adăpost emigranților francezi, în frunte cu contele de Provence, viitorul Ludovic XVIII (1814-1815, 1815-1824), singura grijă a elitei politice este să abandoneze orașul. Dogele Ludovico Manin abdică. Întrunit pentru ultima oară, Marele Consiliu decide, în ședința din 12 mai 1797, sfârșitul Signoriei. Sfârșitul Veneției independente, în fond. Sfârșitul unei lumi ce a rămas în memoria omenirii ca un spațiu aparte, înecat în fast, bogăție, măști și urzeli. ■

... și Puntea Suspinelor

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

La 12 decembrie 1925, Carol, prințul moștenitor, renunța la drepturile sale constituționale și se retrăgea la Paris, pentru a putea trăi alături de femeia pe care o iubea, Elena Lupescu. Căsătoria cu regina Elena nu era desfăcută în mod oficial.

La 7 iunie 1930, Carol sosea la București și se reinstala pe tronul la care renunțase. Poziția lui Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Tărănesc și prim-ministru în acel moment, a fost una controversată pe toată durata disputei. Într-un document semnat de el și datat 13 decembrie 1934, Iuliu Maniu rememorează atitudinea sa față de criza dinastică, începând cu momentul izbucnirii. Documentul face parte dintr-un set mai amplu de acte trimise de fruntașul național-tărănist în străinătate, după instalarea la putere a guvernului dr. Petru Groza, acte ajunse în păstrare la Hoover Institution.

Începem în acest număr tipărirea memoriului, urmând ca scurtele noastre comentarii să le facem la sfârșitul editării documentului.

MEMORIUL DOMNULUI IULIU MANIU ÎN CHESTIUNEA RESTAURAȚIEI

LAURA COSOVANU

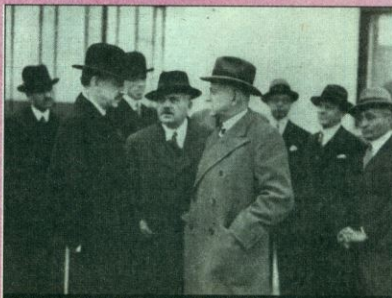
În chestiunea restaurației din 1930, circula o serie întreagă de versiuni, în totul sau în parte greșite. Pentru a restabili adevărul, îmi țin de datorință să expun succint fazele principale ale acestui eveniment istoric, lăsând menționate toate întâmplările importante, dar nu determinante, petrecute înainte de revenirea la Tron a Majestății Sale Regelui Carol II.

Convingerile mele monarhice m-au îndemnat ca, în mod practic, atât în calitate de președinte de partid în opoziție, cât și în calitate de șef al guvernului, să susțin ideea monarhică și să servesc Dinastia, chiar și atunci când șefii ei erau adânc nedrepti față de mine și față de partidul din care fac parte. Ideea monarhică nu poate fi însă apărută decât ferind Dinastia de orice atingere a condițiilor esențiale ale ființei ei.

Ideea monarhică a primit la noi o grea lo-

vitură prin abdicarea A.S.R. Principele Carol la succesiunea de tron, atacându-se prin aceasta cele trei condiții esențiale ale instituției monarhice: *stabilitatea, continuitatea și autoritatea*. Nu mai puțin grea lovitură a suferit la noi ideea monarhică prin diferitele atitudini care s-au manifestat în jurul Curții noastre Regale. Repararea acestor lovituri trebuia să fie o țință bine precizată a fiecărui conducător politic, sincer monarhic. În cele ce urmează, voi rezuma pe scurt felul cum am năzuit să satisfac această îndatorire în orice calitate m-am găsit.

Am fost invitat împreună cu dl. Alexandru Vaida Voevod la Consiliul de Coroană convocat la Sinaia de Regele Ferdinand la finele lui decembrie 1925. Invitarea am primit-o la Cluj, unde ne găseam ambii, nebănuind măcar motivul convocării Consiliului de Coroană. Sosiți la Sinaia înspre

Ministrul Franței la București, Vladimir D'Ormesson (în stânga) vizitează depoul S.T.B., însoțit de G.M. Filipescu și Hiottu

seară, nu am putut găsi pe nimeni de la Curte, pentru a primi vreo informație prealabilă, deoarece întreaga Curte se găsea la o reprezentare cinematografică. Dimineața următoare, am fost chemați în audiență particulară la Regele Ferdinand. În drum spre Palat m-a întâmpinat un om de încredere al Majestății Sale Regina Maria, care mi-a comunicat obiectul audienței și al Consiliului de Coroană și m-a rugat să fac ceea ce va dori Regele Ferdinand. Am răspuns că mă voi năzui cu tot devotamentul să împlinesc dorința Regelui, dar promisiune categorică nu pot să fac până când nu cunosc obiectul dorinței M. Sale. Aceasta fiindcă nu sunt o persoană particulară, ci președintele unui partid cu grea răspundere politică.

Prezentându-mă în audiență la Regele Ferdinand, l-am găsit extrem de întristat. Cu ochii plânși mi-a comunicat într-un ton foarte intim și cu vocea tremurândă că l-a ajuns o mare nenorocire: Prințul moștenitor Carol a trimis din străinătate o scrisoare de abdicare la Tron; că Regele Ferdinand l-a trimis pe ministrul Palatului, dl. Hiottu, în străinătate la A.S.R. să-l înduplece să-și revoce abdicarea și să se întoarcă în țară; că dl. Hiottu a sosit cu o zi înainte și a raportat că A.S.R. Prințul Carol a refuzat revocarea abdicării sale; mai mult, a confirmat-o din nou printr-o scrisoare mai categorică și că refuză să se întoarcă în țară. Mi-a comunicat apoi că va propune Consiliului de Coroană să accepte abdicarea A.S.R. Prințului Carol, să proclame moștenitor al Tronului pe Principele Mihai, pe lângă instituirea unei Regente. Eu prevăzând pericolul care zăcea în această schimbare de succesiune și în frământările interne ce vor urma din ea, am comunicat numaidecât Regelui

Ferdinand că nu pot consimți la această soluție și că sunt împotriva acceptării Alteței Sale Regale Principele Carol. Am propus drept soluțiune practică să comunice Consiliului de Coroană faptele, să suspende apoi ședința, să amâne hotărârea și să se propună Consiliului de Coroană să trimită o delegațiune compusă din trei oameni politici, dintre care unul să fie Ion I.C. Brătianu, delegațiune care să se pună în contact personal cu A.S.R. Principele moștenitor, pentru a-l îndupleca să revină asupra hotărârii sale, care speram că se va întâmpla. Dacă A.S. Regală va reveni, ziceam, asupra abdicării, Consiliul de Coroană nu se va mai continua, iar dacă delegațiunea nu va reuși, Consiliul de Coroană va avea puțința să-și aducă hotărârea în deplină cunoaștere a chestiunii. Am motivat precizarea aceasta cu faptul că A.S.R. Prințul Carol este moștenitorul Tronului, deci în legătură de drept public cu statul; că incidentul nu se poate lichida numai pe baza intervenției Curții Regale, ci trebuie să se facă intervenții și prin factori oficiali ai vieții de stat, calitate pe care dl. Hiottu nu o avea. Regele Ferdinand nu a acceptat această propunere și foarte emoționat mi-a spus că este convins că intervenția nu va avea nici un succes și că, în afară de aceasta, dl. Hiottu i-a raportat că A.S.R. Prințul

Carol se găsește într-o stare suflătoare atât de surescitată, încât o nouă intervenție l-ar putea zguduia în mod prea grav. M-a rugat din nou să susțin părerea Lui în Consiliul de Coroană. I-am răspuns că mă doare mult, dar nu pot face aceasta și nu o voi face, fiindcă aş săvârși mare rău pentru Dinastie; ci din contră – cu toată durerea în sufletul meu –, în fața propunerii Regelui în consiliul de Coroană, voi face o contra-propunere, în sensul celor de mai sus. ■

(Va urma)

Stelian Popescu și Iuliu Maniu, ieșind de la parastasul organizat la Sinatla pentru Take Ionescu

Fotografii de la cititori

De pe frontul de Est

Pentru rubrica dumneavoastră vă trimit o fotografie făcută în februarie 1944 la Novo Dimitrovka, sat pe Nipru, cu trei ofițeri din Divizionul 36 Artilerie Greă Hipo. Au avut o comportare corectă și omenească cu toți subalternii de sub comanda lor, cu care au împărțit grijile și greutatea inerente vieții de pe front.

După retragerea de pe țărmul nordic al Mării de Azov, regiunea Berdiansk, și trecerea Niprului, în luna noiembrie 1943, unitatea noastră a ocupat poziție pe malul drept al fluviului, lângă satul Novo Dimitrovka, unde am rămas până în martie 1944. A urmat apoi retragerea spre Bug și Nistru, pe care l-am trecut la 9 aprilie 1944. La Cetatea Albă am rămas până la mijlocul lui iunie, după care ne-am instalat în sectorul satului Talmaz pe Nistru, spre sud de Tighina. Acolo ne-a găsit ofensiva sovietică din 20 august 1944.

Dezideriu MACH

AMBASADOR DE CURSĂ LUNGĂ

(Urmare din p. 84)

O complicație în relațiile sovieto-americane ale acelor ani au adus-o disidenții Moscovei, cu procesele lor interminabile. La mijlocul lunii iunie 1978, paie pe foc au pus învinuirile de „activitate nepermisă” în S.U.A. a unor cetățeni sovietici. Secretarul de Stat Cyrus Vance manifesta o reală îngrijorare îndeosebi în legătură cu cazul Șaranski, care ar fi putut afecta întâlnirea lui de la Geneva cu ministrul de Externe Gromiko, la 12-13 iulie 1978. Președintele Carter a hotărât însă că această întâlnire trebuie să aibă loc, în același timp, însă făcând el o declarație în legătură cu procesele disidenților din U.R.S.S.

De la Moscova, ambasadorul Tune presa ca întrevederea Vance-Gromiko să fie amânată. La fel de hotărât era și Vance. Consilie-

rul prezidențial pentru problemele securității naționale Zbigniew Brzezinski considera și el că trebuia amânată, dar numai pentru o vreme. Carter oscila. Avea să încline balanța un argument al lui Vance. În caz de refuz al întâlnirii cu Gromiko, problema întâlnirii la nivel înalt Carter-Brejev se putea deplasa *sine die*, cu consecințe imprevizibile pentru relațiile sovieto-americane, care oricum nu stăteau pe roze.

La 21 iulie, administrația, în semn de protest, a anulat călătoria unor persoane oficiale în U.R.S.S. și a blocat unele contacte între U.R.S.S. și S.U.A. La sfârșitul aceleiași luni, mama președintelui Carter, într-o audiență la Vatican, i-a transmis personal Papei o scrisoare din partea fiului ei, în care chema Biserica catolică să fie „mai activă”, să se implice „în lupta pentru drepturile omului în U.R.S.S. și în alte țări socialiste”.

Relațiile sovieto-americane au intrat atunci într-un impas. La începutul lui septembrie, întors din concediul petrecut la Moscova, Dobrinin a aflat de la Harriman că acesta a avut o lungă discuție cu președintele, care își propusese trei sarcini de politică externă: semnarea tratatului dintre Israel și Egipt, încheierea acordului privind limitarea armamentelor strategice și normalizarea relațiilor cu China. Pentru a le realiza, Casa Albă trebuia să contracareze opoziția în Congres la ultimele două. În septembrie, la Camp David, au avut loc negocierile americano-egipteano-israeliene la nivel înalt, s-a încheiat apoi un tratat de pace între Egipt și Israel, pe care presa sovietică l-a caracterizat drept o afacere separată „antiarabă”.

Relațiile lui Carter cu Moscova nu erau dintre cele mai bune, conchide diplomatul sovietic. ■

(Va urma)

Florentina DOLGHIN

FORME DE ORGANIZARE STATALĂ

PIERDEREA RAȚIUNII		XXX		ROCĂ COMPUSĂ DIN PLĂCI		XXX		XXX	
XXX (pl)		SIRET ÎN FOND!				EXTREME LA POST!		DESĂVÂR- ȘIT	
CLIFE DE ETERNITATE				DOAR UN PIC					
UN OM LA CASA LUI				MĂGAR					
						CARTE DE VALOARE			
						RETINE CE NU TREBUIE			
SENTI- MENTE DEOSEBITE		CEL DINTĂI ÎN CASĂ!				VECHI STAT- MAJOR			
		XXX				XXX			
								BILE!	
								ACUMULEAZĂ ÎN BANCĂ	
AFLATE LA TRON!				NU ADMIT REPLICĂ					UNA CARE NE PRIVEȘTE DE SUS
ÎNCET				ÎN CENTRUL PATRIEII					
						PRIVITOR LA ÎNAINȚAȘII FRANCEZI			
						ROABE			
		SACRIFICATĂ PE RUG						INTRATE ÎN SENAT!	
		UN DRUM MAI LUNG						A DA LA PESTE	
				APARAT DE STERILIZARE					ÎNAINȚAS DE-AL NOSTRU
				NĂȚIONALĂ ROMÂNIEI					
UDĂ PĂMÂNTUL						CULME A CREAȚIEI DIVINE SAU A NATURII		LARG, DAR CU MĂSURĂ!	
UN JUPĂN DIN TRECUT								ÎNȚRATE ÎN ȚARĂ!	
XXX (pl)				XXX					
INTRODU- CERE ÎN LETOPISET									

Pavel TOTOLICI

DIALOG CU CITITORII

SCHISMA DINTR-O ZI

Domnul CRISTIAN DUMITRU, din Iași, ne solicită o lămurire. Am citit de curând, într-o publicație, că „sămbătă, 16 iulie 1054, la Constantinopol are loc schisma dintre Biserica Apusului și Biserica Răsăritului, când cardinalul Humbert, delegatul Papei Leon IX (1048-1054), a aruncat, la începutul Liturghiei, pe masa altarului Sfintei Sofia, actul de anatemizare a patriarhului Mihail Cerularie (1043-1058), a clericilor și a credincioșilor Bisericii Ortodoxe“.

Evident, un fenomen de amploarea acestuia nu putea avea loc într-o zi anume și prin intermediul unui personaj de rang secund. Vă sugerăm să recitiți articolele pe această temă semnate în paginile revistei noastre de acad. Virgil Cândea (nr. 3/2000) și Ion Aurel Pop, membru corespondent al Academiei Române (nr. 7, 8/2001).

MULȚUMIRI

Dr. prof. ȘTEFAN SĂVULESCU, din Craiova, ne scrie: Cu multă bucurie am primit frumoasa veste că beneficiaz, în continuare, de abonament la revista *Magazin istoric*, pe care o citesc cu multă plăcere încă din luna aprilie 1967.

Vreau să precizez că mi-a plăcut istoria încă de pe băncile Școlii Normale „Carol I” din Câmpulung-Muscel, al cărei absolvent sunt, promoția 1945.

Vă mulțumesc, din tot sufletul, pentru alegerea domniei voastre, de a fi unul din beneficiarii generoasei donații a Excelenței Sale, Prințul Dimitrie Sturdza, căruia îi urez, din toată inima, ani mulți

și fericiți, sănătate, noroc și numai bucurii.

CEL MAI MARE

Citind articolul doamnei doctor Anna Eva Budura din nr. 3/2003 despre clopotul rege din China – ne comunică **dl. GRIGORE ISPAS** din București – vă pot spune că cel mai mare clopot din România (având 3,41 m înălțime și un diametru de 2 m) este cel al Catedralei Patriarhale din Dealul Mitropoliei. A fost turnat de o fabrică din Budapesta și instalat la 17 aprilie 1888. Din cauza greutatei (8.142 kg), la început a fost montat pe o schelă metalică joasă, pentru „tragerea” lui fiind nevoie de patru oameni.

A fost urcat în clopotniță și pus în funcțiune cu ajutorul unui dispozitiv electric. Are tonul *Fa grav*, în seriile liniștite putând fi auzit de departe.

CERERI ȘI OFERTE

TUDOR IORDAN, Brașov, str. Ecaterina Varga, nr. 12, cod 2200, oferă numerele: 10, 12/1967; 2, 3, 5, 6, 9, 10/1968; 1, 2, 4, 5, 9, 10, 12/1969; 1-7, 11, 12/1970; 1-7, 9-12/1971; 2, 3, 5, 9/1972; 1-12/1973; 1, 2, 7, 9, 12/1974; 1-12/1975; 1-3, 6, 7, 11, 12/1976; 1, 2, 4-7, 11, 12/1977; 1978-2003 (martie) colecția completă.

MARIA BARBU, București, bd. Alexandru Obregia, nr. 6, bl. MI, ap. 139, sector 4, telefon: 460.53.37, oferă colecția 1986-2003.

ION PANAITESCU, București, str. Dragoș Mladinovi, nr. 3, bl. R15, sc. 2, ap. 58, sector 4, telefon 648.12.53, oferă numerele: 1-9/1967; 7-11/1968; 5-8/1969; 1, 6-10/1970; 5-7/1971; 3, 4/1972;

5-10/1973 și numere dispartate din anii 1976-2002.

NICOLAE NEDELCOVICI, Moravița, nr. 249, jud. Timiș, cod 1930, solicită numerele: 4, 10-12/1967; 7, 8/1968; 6/1972; 6, 12/1982; 3/1985; 10/1994; 1-3/1995. Oferă numerele: 4, 7/1975; 11/1978; 12/1979; 2, 8-10/1982; 8, 11/1983; 1, 4/1984; 11/1993.

MIHAI ISOPEL, București, str. Baia Mare, nr. 2, bl. 4, sc. B, ap. 63, sector 3, oferă colecția completă.

EMILIAN NINEACĂ, București, alea Callatis, nr. 4, bl. A16, sc. B, et. 1, ap. 20, sector 6, oficiul 74, oferă numere dispartate din anii: 1967-1970, 1972-1975, 1980, 1982-1983.

NICOLAE POPOVICI, Comănești, str. Pieței, nr. 13, cod 5475, jud. Bacău, oferă numerele: 10/1971; 3, 11, 12/1986; 4, 5/1987; 7, 8/1988; 8, 11/1989.

PETRE PRICIU, Fântânele, jud. Teleorman, tel. 0247/36.00.09, solicită numerele: 10-12/1967; 1/1991; 3, 7/1993; 3/1994; 3-6, 11, 12/1999; 2, 3, 5, 9-12/2000; 3, 5-12/2001; 4/2002. Oferă numerele: 9/1968; 1, 3-5/1969; 11/1976; 12/1977; 1-11/1978; 2-4, 9/1979; 7, 8/1980; 1/1982; 6, 12/1983; 12/1984; 3, 12/1986; 8, 9, 11, 12/1988; 1-3, 9, 10, 12/1989; 9, 11/1990; 7, 8, 12/1991; 1, 12/1992; 10/1994; 9, 10/1996; 8, 9/1997; 4/1998; 4, 7-10/2002.

ALEXANDRU GHERVASIE, București, str. Cernișoara, nr. 41, bl. O11, sc. C, ap. 115, sector 6, oferă numerele: 1-3, 5-7/1970; 1, 2/1971; 1, 2, 4, 7, 8, 11, 12/1972; 1-5, 7-12/1973; 1, 2, 8, 9-11/1974; 7/1975; 3/1976; 6/1984; 3, 12/1985; 1, 2, 10, 11/1987; 1-3, 5, 8-10/1988; 1-7, 11/1989; 2, 4, 9, 11/1990; 3, 4, 7, 8/1991; 3/1992; 4, 5/1995; 10, 11/1997; 1/1998.

CONTENTS (Romanian History) S. Pușcariu Impressions about Bucharest • D. Preda An American document about the exile from Switzerland • M. Radnev Florin Manoliu, a rescuer of the Jews during WWII • G.G. Potra 2.000 unpublished documents from N. Titulescu • C. Păunescu Nicolae Bălcescu and the project of a Danubian Confederation • G. Filitti Romania 100 years ago • S. Alexandrescu Dictators of Romania (VIII) • M. Ghițescu The history I lived (II) • S. Călția The story of some acts • T. Wexler Rabbi Moses Rosen – an opponent to the totalitarian regime • T. Gârbea Testimonies from WWII (II) • I. Zănescu, C. Ene The Voyvodes Pomp • T. Bărbulescu, L. Țăranu Vasile Motrescu, followed by the Securitate • L. Cosovanu Romanian documents at Hoover Institution (XIX)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) S. Pușcariu Impressions de Bucarest • D. Preda Un document américain sur l'exil en Suisse • M. Radnev Florin Manoliu, sauveur des Juifs dans la deuxième guerre mondiale • G.G. Potra 2.000 documents inédits sur Nicolae Titulescu • C. Păunescu Nicolae Bălcescu et le projet d'une confédération danubienne • G. Filitti La Roumanie il y a 100 ans • S. Alexandrescu Dictateurs de Roumanie (VIII) • M. Ghițescu L'histoire vécue (II) • S. Călția Le récit des papiers • T. Wexler Le rabbin Moses Rosen – un opposant au régime totalitaire • T. Gârbea Mémoires de la deuxième guerre mondiale (II) • I. Zănescu, C. Ene Cortèges princiers • T. Bărbulescu, L. Țăranu Vasile Motrescu, suivi par Securitate • L. Cosovanu Documents roumains à Hoover Institution (XIX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) С. Пушкарю Впечатления о Бухаресте • Д. Предэ Американский документ об эмигрантах в Швейцарии • М. Раднев Флорин Манолиу, спаситель евреев, во второй мировой войне • Г.Г. Потра 2000 неопубликованных документов о Николае Титулеску • К. Пуэнеску Николае Бэлческу и проект дунайской конфедерации • Г. Филитти Румыния 100 лет назад • С. Александреску Диктаторы Румынии (VIII) • М. Гитеску История, мною пережитая (II) • С. Кылица История мелких документов • Т. Векслер Раввин Моисе Розен, оппонент против тоталитарного режима • Т. Гырба Военные мемуары (вторая мировая война – II) • И. Зэнеску, К. Ене Процессии государей • Т. Бэрублеску, Л. Țăranу Василе Мотреску, под надзором Секуритате • Л. Косовану Румынские документы в Институте Гувера (XIX)

INHALT (Rumänische Geschichte) S. Pușcariu Eindrücke aus Bukarest • D. Preda Ein amerikanisches Dokument über das Exil in der Schweiz • M. Radnev Florin Manoliu, ein Retter der Juden im Zweiten Weltkrieg • G.G. Potra 2.000 neue Dokumente über N. Titulescu • C. Păunescu Nicolae Bălcescu und das Projekt einer Donaukonföderation • G. Filitti Rumänien vor hundert Jahren • S. Alexandrescu Rumäniens Diktatoren (VIII) • M. Ghițescu Erlebte Geschichte (II) • S. Călția Die Geschichte einiger kleiner Akten • T. Wexler Der Rabbiner Moses Rosen – ein Gegner des totalitären Systems • T. Gârbea Erinnerungen aus dem Zweiten Weltkrieg (II) • I. Zănescu, C. Ene Fürstliche Gefolgschaften • T. Bărbulescu, L. Țăranu Vasile Motrescu, von der Securitate verfolgt • L. Cosovanu Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XIX)

SUMARIO (Historia romana) S. Pușcariu Impresiones de Bucarest • D. Preda Un documento norteamericano sobre el exilio de Suiza • M. Radnev Florin Manoliu, un salvador de los judíos en la Segunda Guerra Mundial • G.G. Potra 2.000 documentos inéditos sobre N. Titulescu • C. Păunescu Nicolae Bălcescu y el proyecto de una confederación danubiana • G. Filitti Rumanía hace 100 años • S. Alexandrescu Los dictadores de Rumania (VIII) • M. Ghițescu La historia que hemos vivido (II) • S. Călția La historia de algunos documentos • T. Wexler El rabi Moses Rosen – un opositor del sistema totalitario • T. Gârbea Memorias de la Segunda Guerra Mundial (II) • I. Zănescu, C. Ene Faustos príncipes • T. Bărbulescu, L. Țăranu Vasile Motrescu, perseguido por la Seguridad • L. Cosovanu Documentos rumanos en Hoover Institution (XIX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);

90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 17 000

